

Tanja Jääskeläinen

PELIÄ KOVILLA PANOKSILLA

Irakin sodan syttyminen peliteoreettisena asetelmana

Tampereen yliopisto
Politiikan tutkimuksen laitos
Kansainvälinen politiikka
Pro gradu -tutkielma
marraskuu, 2005

Tampereen yliopisto

Politiikan tutkimuksen laitos

JÄÄSKELÄINEN, TANJA: Peliä kovilla panoksilla. Irakin sodan syttyminen peliteoreettisena asetelmana.

Pro gradu –tutkielma, 126 sivua

Kansainvälinen politiikka

Marraskuu 2005

Tutkielma käsittelee Irakin sotaan johtaneita syitä. Teorianä käytetään poliittista realismia ja metodina peliteoriaa.

Peloteoriassa Yhdysvaltojen tyytymättömyys status quoon ja epätasainen vallan jakautuminen sen ja Irakin välillä johtavat Yhdysvallat esittämään Irakille uhkavaatimuksen. Sota syttyi Irakin torjuttua vaatimuksen. Malliin lisätään myös aikavaiheet, ja havaitaan Yhdysvaltojen haluavan ratkaisua mahdollisimman aikaisessa vaiheessa, ettei Irakin muodostama uhka ehtisi kasvaa suuremmaksi.

Hyperpelissä sotaan ajaututaan epäluottamuksen ja virheellisen informaation takia. Irakilla ei ole mahdollisuuksia vakuuttaa Yhdysvaltoja joukkotuhoaseettomuudestaan. Pelien sarjassa Irakin sota asetetaan muiden joukkotuhoaseita tavoittelevien maiden kontekstiin. Yhdysvaltojen hyökkäyspäätöksen rationaalisuus kyseenalaistuu, koska sillä voi olla kielteisiä vaikutuksia suhteessa myöhempisiin peleihin. Kahden tason pelissä näkyy syyskuun 11. päivän terrori-iskujen vaikutus lisääntyneenä terrorismin pelkona Yhdysvalloissa. Tämä antoi Yhdysvalloille sisäpoliittisen mahdollisuuden hyökätä Irakiin.

Peliteorian ongelmakohtina pidetään rationaalisuuden ja intressien määrittelemistä, joita kumpaakaan ei voida pitää yksiselitteisinä. Mallien muodostaminen Irakin sodasta osoittautui haastavaksi erityisesti lopputulosten ja preferenssien osalta. Myös dynaamisuuden mallintamisessa havaittiin ongelmia. Silti peliteoria osoittautui toimivaksi metodiksi.

Koska preferenssejä voidaan määritellä usealla eri tavalla, käsiteltiin intressien muodostumiseen vaikuttaneita tekijöitä vielä asiakokonaisuuksittain. Joukkotuhoaseet, terrorismi ja turvallisuusneuvoston päätöslauselmien toimeenpaneminen olivat Yhdysvaltojen ilmoittamia syitä sodalle. Myös strategiset ja taloudelliset intressit sekä molemminpuolinen epäluottamus olivat merkittäviä. Sodan ajoituksen kannalta New Yorkin iskut olivat keskeisellä sijalla, koska ne loivat poliittisen mahdollisuuden Irakin sodalle.

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO	1
2. IRAKIN SODAN HISTORIALLINEN TAUSTA	4
2.1. UNSCOM:STA UNMOVIC:IIN	4
2.2. SYYSKUUN 2001 ISKUISTA IRAKIN SOTAAN	8
3. POLIITTINEN REALISMI – TAVOITTEENA FAKTOJEN YMMÄRTÄMINEN	12
3.1. REALISMI KANSAINVÄLISESSÄ POLITIIKASSA	12
3.2. POLIITTINEN REALISMI JA HANS MORGENTHAU	17
4. PELITEORIA – RATIONAALISEN KÄYTTÄYTYMISEN MALLEJA	27
4.1. PELITEORIAN PERUSTEET	27
4.2. PELITYYPIT	31
4.3. PELIEN ESITYSTAVAT	34
4.4. PELIEN RATKAISEMINEN	37
4.5. PELITEOREETTISIA SOVELLUKSIA	40
5. IRAKIN SODAN MALLINTAMINEN PELITEORIAN AVULLA	49
5.1. IRAKIN SOTA PELOTEPELINÄ	49
5.2. VAIHTOEHTOISIA TAPOJA MALLINTAA IRAKIN SOTAA	63
6. PELITEORIAN ONGELMAKOHTIA	74
6.1. KÄSITYKSIÄ RATIONAALISUUDESTA	74
6.2. INTRESSIEN MÄÄRITTELEMINEN	77
6.3. TÄSSÄ TYÖSSÄ KOHDATUT ONGELMAT	81
7. INTRESSIEN TAUSTATEKIJÄT.....	85
7.1. JOUKKOTUHOASEET.....	85
7.2. MOLEMMINPUOLINEN EPÄLUOTTAMUS.....	89
7.3. TERRORISMI	96
7.4. STRATEGISET JA TALOUDELLISET SYYT.....	99
7.5. EETTISET SYYT	102
7.6. SODAN AJOITUS	105
8. YHTEENVETO	108
LÄHDELUETTELO	112
PRIMÄÄRILÄHTEET	112
SEKUNDÄÄRILÄHTEET	115

1. Johdanto

Tämän työn tarkoituksena on pohtia maaliskuussa 2003 syttyneen Irakin sodan syitä ja kokeilla peliteorian soveltamista yksittäistapauksen tutkimiseen. Sodan aloittamista tarkastellaan etenkin Yhdysvaltojen osalta strategisena päätöksentekotilanteena, mutta myös Irakin näkökulmaa pyritään hahmottamaan. Sotaa voitaisiin luonnollisesti tarkastella monestakin erilaisesta perspektiivistä. Tässä työssä keskitytään nimenomaan sodan syiden, ei niinkään sen oikeutuksen tai seurausten, pohtimiseen. Peliteorian avulla huomio kiinnittyy erityisesti tehtyjen valintojen rationaalisuuteen.

Empiirisen tutkimuskysymyksen ohella tutkielmalla on metodologinen intressi. Kansainvälisen politiikan alalla on käyty vuosikymmeniä vilkasta metodologista keskustelua, jossa on punnittu kvantitatiivisten ja kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien vahvuuksia ja heikkouksia. Peliteorian suosio kansainvälisessä politiikassa oli suurimmallaan behavioralismin kukoistaessa. Peliteorian suosio romahti Vietnamin sodan jälkeen, koska peliteorian avulla oli yritetty ennustaa Vietkongin toimintaa ja sodan kulkua heikoin tuloksin. Myös yhteiskuntatieteissä tapahtunut kielellinen käänne johti osaltaan peliteorian jäämiseen sivuraiteille tiedemaailmassa. Tämän jälkeen peliteoria on kuitenkin kokenut ainakin osittaisen renessanssin. Tämän työn aikana mietitäänkin Irakin sodan syiden lisäksi myös sitä, millainen peliteoria on metodina ja vieläkö sillä on jotain annettavaa kansainvälisen politiikan tutkimukselle.

Peliteorian lisäksi tutkielmaan on valittu poliittisen realismin teoreettinen viitekehys, jota käytetään peliteoreettisten mallien muodostamisessa erityisesti lopputuloksien ja preferenssien määrittelyssä. Lisäksi sen avulla tarkastellaan intressien taustatekijöitä. Peliteoria ja poliittinen realismi jakavat keskeiset perusolettamukset toimijoiden luonteesta ja vuorovaikutuksesta, ja toimivat siten johdonmukaisesti yhdessä. Poliittinen realismi ei kuitenkaan ole missään tapauksessa ainut kansainvälisen politiikan teoria, jota voidaan käyttää peliteorian kanssa, vaan myös esimerkiksi neorealismia, neoliberalia institutionalismia ja konstruktivismia voidaan soveltaa peliteoreettisiin tutkimuksiin.

Aineistona pro gradu -työssäni olen käyttänyt alalla aiemmin ilmestyneiden artikkeleiden ja kirjallisuuden lisäksi virallisia asiakirjoja, esimerkiksi YK:n turvallisuusneuvoston päätöslausemia, sekä Irakin ja Yhdysvaltojen poliittisten johtajien julkisia puheita ja haastatteluja. Irakin kantoja edustavat Saddam Hussein (presidentti ja pääministeri), Naji Sabri (ulkoministeri) ja Mohammed Aldouri (Irakin YK-lähettiläs). Yhdysvaltojen puolelta olen keskittynyt George Bushiin

(presidentti)¹, Richard Cheneyin (varapresidentti), Colin Powellin (ulkoministeri) ja Donald Rumsfeldiin (puolustusministeri).

Tutkielman toisessa luvussa tehtävänä on valottaa Irakin sodan historiallista taustaa Persianlahden sodasta lähtien. Keskeisiä asioita ovat YK turvallisuusneuvoston päätöslauselmat, UNSCOM:n ja IAEA:n suorittamat asetarkastukset ja niiden päättymisen operaatio Aavikkokettuun, UNMOVIC:n perustaminen, New Yorkin ja Washingtonin terrori-iskut syyskuussa 2001 ja Irakin sodan alkaminen 20. maaliskuuta 2003.

Kolmannessa luvussa määritellään teoreettinen viitekehys. Ensimmäinen alaluku käsittelee realismia yleensä kansainvälisen politiikan teoriana. Toisessa alaluvussa kartoitetaan Hans Morgenthau'n poliittista realismia, jonka näkökulmasta Irakin sodan tarkastelu on tapahtunut. Vallan tasapainon ja kansallisen intressin kaltaisia käsitteitä käytetään myöhemmin peliteoreettisia malleja muodostettaessa ja intressien taustatekijöitä pohdittaessa. Myös poliittisen realismin moraalikäsitteeseen palataan tutkielman edetessä.

Neljännessä luvussa käydään läpi klassisen peliteorian perusteita. Tämä luku koostuu useasta alaluvusta, jotka käsittelevät peliteorian perusolettamuksia, erilaisia pelityyppejä, pelien esitystapoja ja ratkaisumenetelmiä. Lisäksi esitellään muutama peliteoreettinen sovellus: vangin dilemma, pelkuripeli, osittain yhtenevien intressien katalysaattoripeli ja deadline-peli.

Viidennessä luvussa sovelletaan peliteoriaa Irakin sotaan. Ensin käytetään klassiseen peliteoriaan kuuluvaa pelotepeleä, jossa Irakin sota näyttäytyy strategisena vallantavoitteluna. Malliin lisätään myös aikavaiheet ja tutkitaan tämän vaikutusta päätöksentekoon. Toiseen alalukuun on koottu muutama vaihtoehtoinen tapa mallintaa Irakin sota klassista peliteoriaa laajentavien mallien kautta. Hyperpelissä tarkastellaan informaation ja todellisuutta koskevien tulkintojen merkitystä päätöksentekoon. Pelien sarjassa Irakin sota liitetään laajempaan perspektiiviin Yhdysvaltojen suhteesta joukkotuhoaseita tavoitteleviin maihin. Lopuksi tutkitaan sisäpolitiikan ja syyskuun 11. päivän terrori-iskujen vaikutusta sodan syttymiseen kahden tason pelinä.

Kuudes luku käsittelee peliteorian ongelmakohtia. Peliteoriaa on kritisoitu erityisesti sen rationaalista toimintaa koskevista oletuksista. Ensimmäisessä alaluvussa esitetäänkin erilaisia käsityksiä rationaalisuudesta. Toisessa alaluvussa pohditaan intressien määrittämisen ongelmallisuutta, ja viimeinen alaluku kertoo tämän työn puitteissa kohdatuista vaikeuksista peliteorian soveltamisessa.

---

¹ Tässä työssä George Bush viittaa Yhdysvaltojen presidenttinä toimineista miehistä nuorempaan, George W. Bushiin. Hänen isäänsä viitataan nimellä George H. W. Bush.

Seitsemännessä luvussa intressien taustatekijöitä pohditaan asiakokonaisuuksittain. Yhdysvaltojen sodalle esittämiä syitä olivat muun muassa joukkotuhoaseet, terrorismi, turvallisuusneuvoston päätöslauseلمien toimeenpano ja irakilaisien vapauttaminen Saddam Husseinin hirmuhallinnosta. Näiden ohella Irakin sodassa on nähty olleen strategisia ja taloudellisia intressejä, kuten öljyvarojen ja -kuljetusten hallinta. Lukuun on sisällytetty myös alaluvut molemminpuolisesta epäluottamuksesta ja sodan ajoituksesta, koska ne vaikuttivat merkittävästi vastakkainasettelun kärjistymiseen sodaksi asti.

Kahdeksas luku muodostaa yhteenvedon työstä. Siinä kerrataan sodan syttymisen syyt ja eri mallien anti sodan selittämisessä. Lisäksi pohditaan peliteorian toimivuutta metodina tämänkaltaisessa tutkimuksessa.

2. Irakin sodan historiallinen tausta

2.1. UNSCOM:sta UNMOVIC:iin

Kansainvälisen yhteisön pyrkimykset riisua Irak joukkotuhoaseista juontavat juurensa Persianlahden sotaan. Irakin joukot olivat hyökänneet Kuwaitiin 2.8.1990 ja miehittäneet sen². YK:n turvallisuusneuvosto tuomitsi miehityksen välittömästi ja julisti Irakin kauppasaartoon³. Kun taloudelliset pakotteet eivät näyttäneet tehoavan, valtuutti turvallisuusneuvosto voimankäytön Irakia vastaan, ellei se vetäytyisi Kuwaitista 15.1.1991 mennessä⁴. Tähän Irak ei kuitenkaan suostunut, vaan liitti Kuwaitin itseensä. Niinpä Yhdysvaltojen johtama liittouma aloitti sotatoimet Irakia vastaan pian takarajan umpeuduttua. Liittouman teknologisesti ylivoimasta johtuen sota oli ohi reilussa kuukaudessa.

Turvallisuusneuvosto vaati Irakilta ehdotonta päätöslauselmiensa hyväksymistä, mihin Irak lopulta taipui. Päätöslauselmiin 686 ja 687 kirjattiin ankarat ehdot tulitauolle. Irakin talous ja asevoimat joutuivat kansainvälisen kontrollin alle. Irakin tuli tunnustaa rajansa Kuwaitin kanssa, hyväksyä rauhanturvaajien läsnäolo rajalla, palauttaa Kuwaitista varastettu omaisuus ja maksaa sotakorvauksia. Lisäksi Irakin olisi tuhottava kaikki joukkotuhoaseensa ja pitkänmatkan ohjuksensa sekä pidättäydyttävä niiden valmistuksesta. Tätä varten Irak joutui luovuttamaan turvallisuusneuvostolle selvityksen pitkänkantaman ohjuksistaan, asekelteisestä ydinmateriaalistaan, kemiallisesta ja biologisesta materiaalistaan sekä tuotantokapasiteetistaan niiden valmistamiseksi. Kaikki nämä tuhottaisiin kansainvälisen valvonnan alaisuudessa. Listan kattavuuden varmistaisivat asetarkastajat, jotka myös estäisivät Irakia hankkimasta tai tuottamasta uusia joukkotuhoaseita. Ydinaseohjelman tuhoamisen varmistaminen annettiin kansainvälisen atomienergiajärjestön IAEA:n (International Atomic Energy Agency) tehtäväksi ja muuta aseidenriisuntaa valvomaan perustettiin YK:n asetarkastusjoukot eli UNSCOM (United Nations Special Commission). Irakiin kohdistuvat sanktiot poistettaisiin vasta kun kaikki nämä toimenpiteet olisi saatu suoritettua.⁵

---

² Sodan taustalla oli muun muassa maiden välisiä taloudellisia riitoja, rajakiistoja ja turvallisuuspoliittisia syitä (Marr 2004, 218-225).

³ Turvallisuusneuvoston päätöslauselmat 660 ja 661.

⁴ Turvallisuusneuvoston päätöslauselma 678.

⁵ Turvallisuusneuvoston päätöslauselmat 686 ja 687.

Irak antoi päätöslauselman vaatiman selvityksen huhtikuussa 1991, mutta asetarkastukset osoittivat sen puutteelliseksi. IAEA:n tarkastajat saivat nopeasti selville, että Irak oli onnistunut salaisesti rikastamaan uraania⁶, minkä Irak lopulta myönsi todisteiden edessä. Löytämiensä ydinaseohjelman suunnitteluun liittyvien dokumenttien perusteella IAEA:n tarkastajat pystyivät myös osoittamaan, ettei uraanin rikastaminen ollut tapahtunut rauhanomaisiin tarkoituksiin. Ydinaseohjelmaan liittyvät välineet, laitteet ja infrastruktuuri tuhottiin, ja fissioituva materiaali lennätettiin Venäjälle. Aseistariisunta saatiin pääpiirteittäin suoritettua ydinaseohjelman osalta vuoteen 1998 mennessä, vaikka joitain lähinnä teknisiä kysymyksiä oli vielä auki.⁷

UNSCOM:lla oli kuitenkin enemmän ongelmia. Sen tehtäväkin oli vaikeampi, koska kemiallisia ja biologisia aseita on hankalampaa jäljittää kuin ydinmateriaalia. Irakilla tiedettiin kuitenkin olevan muun muassa sinappikaasua ja sariinia, joita se oli käyttänyt iranilaisia ja kurdeja vastaan 1980-luvulla. Irak päätyikin tekemään yhteistyötä asetarkastajien kanssa valikoidusti, lähinnä ydinaseohjelman ja joidenkin kemiallisten aseiden suhteen. Sen sijaan se piilotteli (edistyneempiä) hermokaasu- ja bioaseohjelmiaan ja hämäsi asetarkastajia systemaattisesti.⁸

Irak muun muassa vastusti U2-tiedustelulentoja ja toisinaan esti tai viivytti tarkastajien pääsyä joihinkin kohteisiin, yleensä turvallisuuteen, arvokkuuteen ja itsemääräämisoikeuteen liittyviin arkaluonteisiin kohteisiin⁹. Erityisesti presidentin palatsit vaativat erityisjärjestelyjä. Lisäksi Irak siirsi tai tuhosi aseohjelmiinsa liittyviä todisteita ja antoi epätäydellisiä, harhaanjohtavia tai vääriä tietoja aseohjelmistaan.¹⁰ Tämän tullessa ilmi turvallisuusneuvosto vaati uudestaan ”täydellisiä, lopullisia ja kattavia selvityksiä” Irakilta¹¹. Uudetkaan selvitykset eivät täyttäneet vaatimuksia, vaan tilanteesta kehittyi eräänlainen kissa ja hiiri -leikki, jossa Irak myönsi aina vain sen, minkä asetarkastajat pystyivät kiistatta osoittamaan.¹²

UNSCOM sai ainakin kolme 'lopullista' selvitystä jokaisesta tarkastettavanaan olevasta aseryhmästä eli ohjuksista, kemiallisista ja biologisista aseista. Esimerkiksi bioaseohjelman olemassaolon Irak kiisti aluksi kokonaan. Vuotta myöhemmin Irak myönsi puolustuksellisen bioaseohjelman.

---

⁶ Rikastetun uraanin ja plutoniumin määrät olivat pieniä, mutta tekniikka oli nyt irakilaisien hallussa. Irakilaiset olivat käyttäneet sekä vanhaa sähkömagneettista isotooppien erotusta (electromagnetic isotope separation, EMIS) että uudempaa sentrifugeja käyttävää tekniikkaa. Huolta aiheutti erityisesti se, että uraanin rikastaminen oli tapahtunut kenenkään huomaamatta. (Blix 2004, 23-25 ja 28.)

⁷ Blix 2004, 23-29.

⁸ Anderson – Stansfield 2004, 91.

⁹ Tällaisia kohteita olivat mm. ministeriöt, Baath-puolueen puoluetoimistot ja tasavaltalaiskaartin sekä muiden turvallisuus- ja tiedustelupalveluiden tilat. (Blix 2004, 31; Rai 2002, 49 ja Ritter – Pitt 2002, 52-53.)

¹⁰ Prados – Katzman 2003, 13.

¹¹ Turvallisuusneuvoston päätöslauselma 707.

¹² Blix 2004, 30-35.

UNSCOM tuli kuitenkin vuoteen 1995 mennessä siihen tulokseen, että Irakilla oli täysimittainen biologisten aseiden ohjelma. Irak myönsi hyökkäyksellisen bioaseohjelman, mutta kiisti edelleen bioagenssien varsinaisen aseistamisen¹³. Irak luovutti ”täydellisen, lopullisen ja kattavan selvityksen” biologisista aseista 4.8.1995. Neljä päivää myöhemmin Saddam Husseinin vävy, Hussein Kamel¹⁴, joka oli ollut vastuussa aseohjelmista, loikkasi Jordaniaan, ja heti seuraavana päivänä Irak julisti biologista aseista antamansa selvityksen mitättömäksi. Irak antoi kattavampia tietoja tunnustaen bioagenssien aseistamisen, muttei edelleenkään ilmoittanut risiiniä, minkä se myönsi vasta syyskuussa.¹⁵

Hussein Kamelin loikkaus tuotti paljon arvokasta tietoa asetarkastajille. Kamel oli ollut Irakin teollisuusministeri ja toiminut aikaisemmin sotateollisuuskomission johtajana vastaten kaikista aseohjelmista. Kamelin mukaan kaikki biologiset ja kemialliset aseet oli tuhottu hänen käskyistään vuonna 1991. Todisteiden puuttuessa tätä ei voitu kuitenkaan vahvistaa. Kamel kertoi myös Irakin laajamittaisista aseohjelmien salailutaktiikoista ja asetarkastajien hämäämisestä. Irakin hallitus kiirehti väittämään Kamelin olleen henkilökohtaisesti vastuussa salailusta ja kätkeneen dokumentteja kanafarmilleen muun hallinnon tietämättä. Näistä UNSCOM:lle luovutetuista asiakirjoista kävi ilmi, ettei Irakin bioaseohjelma ollut jäänyt pelkän kehittelyn asteelle, vaan bioagensseja oli myös aseistettu eli niitä oli asetettu pommeihin ja taistelukärkiin. Toinen merkittävä tieto oli, että Irakin oli ollut tarkoitus valmistaa ydinase vuoden 1990 loppupuolella, mutta hanke oli epäonnistunut.¹⁶ Myös kuva VX-hermokaasun tuottamisesta selkeni.¹⁷

UNSCOM:n pääjohtaja vaihtui heinäkuussa 1997. Rolf Ekéuksen tilalle astui Richard Butler. UNSCOM:n ja Irakin välit olivat olleet kireät jo aikaisemminkin, mutta nyt ne ajautuivat törmäyskurssille¹⁸. Irakilaiset kieltäytyivät yhteistyöstä amerikkalaisten ja brittiläisten asetarkastajien kanssa, joita he syyttivät vakoilusta. Läntisten turvallisuuspalveluiden pelättiin hankkivan tietoja Saddam Husseinin olinpaikoista ja suunnittelevan hänen salamurhaamistaan. Irak alkoi myös käydä kärsimättömäksi, kun aseidenriisuntakysymyksiä ei julistettu loppuun käsitellyiksi niin, että talouspakotteet olisi voitu poistaa.¹⁹ Kiista laajeni, ja lopulta Irak keskeytti yhteistyönsä kaikkien asetarkastajien kanssa vaatien pakotteiden purkamista ja UNSCOM:n uudelleen

¹³ Bioagenssien aseistamisella tarkoitetaan aseita varten kehiteltujen biomateriaalien saattamista käyttövalmiiksi sijoittamalla niitä ammuksiin tms.

¹⁴ Nimen kirjoitusasu latinalaisilla aakkosilla vaihtelee jonkin verran: Hussein/Husain Kamel/Kamil/Kamal (al-Madzik/al-Majid). Irakilaiset nimet on aakkostettu lähdeluettelossa toisen eli isältä periytyvän nimen mukaan esim. Hussein, Saddam. Vähemmän käytettyä suvun nimeä (al-Tikriti) ei mainita.

¹⁵ Duelfer 2004 [www-dokumentti] ja Duelfer 2004a, 47.

¹⁶ Anderson – Stansfield 2004, 94-95 ja Blix 2004, 29-30.

¹⁷ Smidovich 1995 [www-dokumentti].

¹⁸ Marr 2004, 289; Rai 2002, 54; Ritter – Pitt 2002, 51-52 ja Symonds 1998 [www-dokumentti].

organisoimista ennen kuin asetarkastuksia voitaisiin jatkaa²⁰. Turvallisuusneuvosto ei suostunut näihin ehtoihin, ja Butler veti kaikki asetarkastajat pois Irakista. Yhdysvallat oli jo lähettänyt B 52 -pommikoneita matkaan, kun YK:n pääsihteerin kanslia pääsi sopimukseen irakilaiden kanssa ja pommikoneet kutsuttiin takaisin.²¹

Asetarkastajat pääsivät takaisin maahan, mutta pian tilanne kärjistyi uudelleen. Asetarkastajana toimineen Scott Ritterin mukaan Yhdysvallat painosti tarkastajia toimimaan provokatiivisesti arkaluonteisten kohteiden tarkastusetiketistä piittaamatta. Irakilaisten vastustettua tarkastajien toimintaa Richard Butler veti tarkastajat pois maasta ja antoi turvallisuusneuvostolle kiistellyn raporttinsa, jossa sanottiin, ettei Irak tehnyt täyttä yhteistyötä asetarkastajien kanssa lupauksistaan huolimatta.²² Tämän seurauksena Yhdysvallat ja Iso-Britannia käynnistivät joulukuun 16. päivänä 1998 ”Aavikkokettuna” tunnetun pommituskampanjan Irakia vastaan, ja Irak puolestaan julisti UNSCOM:n toiminnan alueellaan päättyneeksi.

Ranska, Venäjä ja Kiina kritisoivat Butlerin raporttia ja päätöstä vetää tarkastajat pois konsultoimatta turvallisuusneuvostoa asiasta. Nämä maat vaativat myös Butlerin eroa UNSCOM:sta.²³ Pääjohtajan ohella koko organisaation maine joutui kyseenalaiseksi, kun julkisuuteen alkoi tulla tietoja, joiden mukaan Irakin syytökset vakoilusta olivat perusteltuja. Asetarkastajien joukossa oli ollut erityisesti amerikkalaisia ja brittiläisiä tiedusteluagentteja, joiden ammattitaidosta oli hyötyä UNSCOM:lle. Heidän kerrottiin kuitenkin ylittäneen UNSCOM:n mandaatin, johon kuului joukkotuhoukseiden etsiminen, ja keränneen tietoja Irakin sotilaskohteista ja vakoilleen maan ylintä johtoa.²⁴ UNSCOM:n kautta saadut tiedot vaikuttivatkin ”Aavikkoketun” pommituskohteiden valintaan. Useiden hallinnollisten kohteiden pommittaminen herätti epäilyksiä, että tarkoituksena olisi ollut tappaa Saddam Hussein.²⁵

UNSCOM:lla oli toki aivan virallisestikin yhteyksiä useiden maiden tiedustelupalveluihin²⁶, joilta sen oli tarkoitus saada informaatiota kohteista, jotka kannattaisi tarkastaa. Ajoittain UNSCOM oli

---

¹⁹ Anderson – Stansfield 2004, 98 ja Rai 2002, 56.

²⁰ Blix 2004, 35.

²¹ Ritter – Pitt 2002, 52 ja McLaughlin 1998 [www-dokumentti].

²² Ekéus 28.7.2002, haastattelu; Rai 2002, 50-54; Ritter – Pitt 2002, 52-54 ja Symonds 1998 [www-dokumentti].

²³ Rai 2002, 52-54 ja Symonds 1998 [www-dokumentti]. Richard Butler erosi 30.6.1999 (Scoblic 1999 [www-dokumentti]).

²⁴ Blix 2004, 36-37; Ekéus 28.7.2002, haastattelu; Gellman 6.1.1999 ja 2.3.1999; Lynch 6.1.1999 ja Ritter – Pitt 2002, 51. Scott Ritter erosi UNSCOM:sta elokuussa 1998 vastalauseena liian läheiselle yhteistyölle CIA:n kanssa. Hänen suunnittelemaansa ja johtamaansa viestitiedusteluohjelmaa oli käytetty Saddam Husseinin vakoiluun. Hän esitti myös epäilyjä, että CIA:n agentit olivat käyttäneet UNSCOM:a hyväkseen (epäonnistuneen) vallankaappausyrityksen tukemiseen. (Rai 2002, 54-55 ja Ritter – Pitt 2002, 51.) Richard Butler kiisti Ritterin syytökset, mutta myönsi monien asetarkastajien syyllistyneen väärinkäytöksiin ja raportoineen tietojaan kotimaihinsa (Scoblic 1999 [www-dokumentti]).

²⁵ McLaughlin 1998 [www-dokumentti] ja Rai 2002, 56.

²⁶ Näitä maita olivat mm. USA, Israel, Iso-Britannia, Venäjä, Ranska, Alankomaat ja Australia.

suhteellisen riippuvainen CIA:lta saamistaan tiedoista, vaikka etenkin Israelin tiedustelupalvelu tarjosi sille vaihtoehtoisen tiedonlähteen. Silti Yhdysvaltojen uskottiin pystyvän määräälemään UNSCOM:a. Ongelmana oli myös, ettei tieto kulkenut pelkästään yhteen suuntaan, vaan myös tiedustelupalvelut saivat jonkin verran informaatiota UNSCOM:lta joko suoraan tai organisaation tietämättä. Esimerkiksi siepattujen viestien kääntäminen ja koodauksen purkaminen annettiin usein Yhdysvaltojen, Iso-Britannian tai Israelin turvallisuuspalveluiden tehtäväksi. Lisäksi UNSCOM:n käyttämät valvonta- ja salakuuntelulaitteet olivat tiedustelupalveluilta saatuja, ja on mahdollista että osa niistä välitti nauhoituksiaan muuallekin kuin UNSCOM:n päämajaan.²⁷

UNSCOM:n maine oli mennyttä, eikä sen tarkastajilla ollut enää mahdollisuuksia päästä takaisin Irakiin. Aseidenriisunnan loppuun suorittamiseksi UNSCOM:n tilalle perustettiin joulukuussa 1999 uusi organisaatio: UNMOVIC (United Nations Monitoring, Verification and Inspection Commission). UNMOVIC:lle taattiin kaikki UNSCOM:n oikeudet, mutta väärinkäytösten ehkäisemiseksi sen henkilöstöstä tehtiin YK:n virkailijoita, jotka olivat järjestön – eivät jäsenvaltioiden – palkkaamia. Lisäksi rekrytoinnin maantieteelliseen tasapainoisuuteen ja arkaluonteisen tiedon käsittelemiseen kiinnitettiin enemmän huomiota.²⁸

Toisaalta UNSCOM:n työ oli ollut melko tehokasta ja menestyksellistä. Scott Ritter arvioi, että 90-95 prosenttia Irakin joukkotuhoasekapasiteetista tuhottiin Persianlahden sodan ja asetarkastuksien aikana²⁹. Turvallisuusneuvostolle tehdyn Amorimin raportin mukaan suurin osa Irakin kielletyistä aseohjelmista oli eliminoitu, vaikka tiedoissa olikin vielä joitain aukkoja erityisesti biologisten aseiden osalta³⁰. Silti monet aseidenriisuntakysymykset jäivät auki. Irak oli tuhonnut aseitaan yksipuolisesti ilman asetarkastajien valvontaa. Sen antamissa selvityksissä oli myös joitain puutteellisuuksia, eikä kaikkea pystytty varmentamaan muun muassa puuttuvien dokumenttien takia. Lisäksi Irakin toimet aseohjelmien peittelemiseksi olivat luonnollisesti johtaneet epäilyksiin, että sillä oli joitain kiellettyjä aseita tai niiden tuotantovälineitä.³¹

2.2. Syyskuun 2001 iskuista Irakin sotaan

Syyskuussa 2001 tapahtuneiden New Yorkiin ja Washingtoniin kohdistuneiden iskujen jälkeen Yhdysvallat aloitti terrorismin vastaisen sodan, ja sen asenne niin kutsuttuja roistovaltioita kohtaan

²⁷ Gellman 2.3.1999, Lippman – Gellman 8.1.1999, Scoblic 1999 [www-dokumentti] ja Rai 2002, 55-56.

²⁸ Blix 2004, 38-40; turvallisuusneuvoston päätöslauselma 1284 ja Amorim 1999 [www-dokumentti].

²⁹ Ritter – Pitt 2002, 23.

³⁰ Amorim 1999 [www-dokumentti].

koveni³². Aluksi Yhdysvaltojen hallinto keskittyi Afganistaniin, mutta vuoden 2002 alussa pitämässään kansakunnan tilaa koskevassa puheessa presidentti George W. Bush sanoi terrorismin vastaisen sodan olevan vasta alussa ja nimesi Irakin, Iranin ja Pohjois-Korean ”pahan akseliin” kuuluviksi valtioiksi³³. Syytökset joukkotuhoaseiden hankkimisesta ja terrorin tukemisesta kohdistuivat ennen kaikkea Irakiin, minkä tulkittiin tarkoittavan Yhdysvaltojen suunnittelevan Irakin vastaisia toimenpiteitä³⁴.

Paine Irakia kohtaan alkoi kasvaa vuoden loppupuolella, kun Yhdysvallat sai vapautettua resursseja Afganistanin operaatiosta. Tähän asti Irak oli vaatinut lentokieltoalueiden ja pakotteiden poistamista ehtona asetarkastajien paluulle. Nyt neuvottelutilanne oli muuttunut radikaalisti, ja Irakin mahdollisuudet saada myönnytyksiä olivat menneet.³⁵ Pitkien neuvotteluiden jälkeen Irak ilmoitti syyskuussa hyväksyvänsä asetarkastajien paluun ilman ehtoja³⁶. Yhdysvallat jatkoi kuitenkin joukkojensa keskittämistä Lähi-itään, ja George Bush pyysi kongressilta valtuuksia voimankäyttöön Irakia vastaan tarvittaessa. Sotilaallisen paineen uskottiin olevan tärkeää Irakin painostamiseksi noudattamaan aseidenriisuntavelvoitteitaan³⁷. Kyse ei ollut pelkästään voimankäytöllä uhkaamisesta, vaan Irakin ilmatorjuntaan kohdistuvat pommitukset lisääntyivät huomattavasti Yhdysvaltojen ja Iso-Britannian valvomilla lentokieltoalueilla.³⁸

Marraskuussa 2002 turvallisuusneuvosto hyväksyi yksimielisesti päätöslauselman 1441, joka totesi Irakin rikkovan aikaisempien päätöslauselmien asettamia velvollisuuksiaan. Se tarjosi Irakille viimeistä mahdollisuutta aseidenriisunnan suorittamiseksi ja uhkasi vakavilla seurauksilla, jos Irak ei toimisi täydessä yhteistyössä asetarkastajien kanssa. Irak määrättiin myös toimittamaan turvallisuusneuvostolle kuukauden sisällä deklaraatio, joka kattaisi kaikki sen kielletyt aseohjelmat ja niihin liittyvän materiaalin.³⁹

Erittäin tiukasta aikataulusta huolimatta Irak sai koottua yli 12 000-sivuisen deklaraation. Se ei kuitenkaan sisältänyt juurikaan uutta tietoa, vaan toisti lähinnä Irakin aikaisempia selvityksiä.⁴⁰ Yhdysvallat tulkitsi deklaraation osoittavan, ettei Irak ottanut aseidenriisuntaa vielääkään tosissaan, vaan aikoi jatkaa valehtelemista ja asetarkastajien työn vaikeuttamista. Muut turvallisuusneuvoston

---

³¹ Blix 2004, 29-30 ja 33.

³² Marr 2004, 303.

³³ Bush 29.1.2002, puhe.

³⁴ Clark 2003, 133.

³⁵ Blix 2004, 54-55, 58 ja 62-63.

³⁶ Sabri 16.9.2003, kirje.

³⁷ Blix 2004, 4.

³⁸ Clark 2003, 9 ja 13-16; IISS 2003 [www-dokumetti] ja Marr 2004, 290.

³⁹ Turvallisuusneuvoston päätöslauselma 1441.

jäsenet eivät nähneet deklaraation puutteellisuuksien muodostavan päätöslauselman 1441 vakavaa rikkomusta, vaan halusivat nähdä, miten asetarkastukset toimisivat.⁴¹

UNMOVIC ja IAEA olivat aloittaneet tarkastukset Irakissa saatuaan kaikki järjestelyt valmiiksi. Tarkastukset etenivät melko hyvin, ja Irakin tarjoama yhteistyö oli tyydyttävää. UNMOVIC määräsi al-Samoud 2 -ohjukset tuhottaviksi, koska niiden kantomatka ylitti Irakille asetetun 150 kilometrin rajan. Asetarkastajat löysivät myös 12 tyhjää kemiallisten aseiden taistelukärkeä ja Irak vielä neljä lisää. Mitään merkittävää Irakista ei kuitenkaan löytynyt. IAEA:n mukaan mikään ei viitannut siihen, että Irak olisi käynnistänyt ydinaseohjelmansa uudestaan.⁴² Myöskään UNMOVIC ei ollut nähnyt mitään todisteita joukkotuhoaseohjelmien aloittamisesta tai jatkamisesta, mutta ei voinut silti sulkea pois mahdollisuutta biologisten tai kemiallisten aseiden olemassaoloon.⁴³ Jotta aseidenriisuntakysymykset olisi saatu ratkaistua, asetarkastuksiin olisi tarvittu enemmän aikaa ja aukotonta dokumentaatiota Irakilta.⁴⁴

Yhdysvallat ei ollut valmis odottamaan. Se oli keskittänyt joukkojaan Persianlahdelle, eikä halunnut pitää niitä siellä täydessä valmiudessa kovin pitkään.⁴⁵ Helmikuun 5. päivänä 2003 Yhdysvaltojen ulkoministeri Colin Powell esitteli turvallisuusneuvostolle Yhdysvaltojen keräämiä todisteita Irakin joukkotuhoaseista⁴⁶. Aikaisemmin Yhdysvallat oli onnistunut vakuuttamaan kuulijansa väitteidensä todenmukaisuudesta Kuuban kriisin ja Pohjois-Korean ydinhankeeseen yhteydessä esittämillään todisteilla. Tällä kertaa esitelmä ei kuitenkaan saanut turvallisuusneuvoston enemmistöä vakuuttuneeksi todisteiden riittävydestä ja paikkansapitävyydestä. Iso-Britannia, Yhdysvallat ja Espanja esittivät uutta Irakin tuomitsevaa päätöslauselmaa, mutta vetivät luonnoksensa pois, koska se ei näyttänyt saavan tarpeeksi kannatusta.⁴⁷

Yhdysvallat katsoi olevansa oikeutettu sotilaalliseen operaatioon ilman uutta päätöslauselmaakin. 17.3.2003 presidentti George W. Bush piti televisioidun puheen, jossa hän esitti Saddam Husseinille uhkavaatimuksen: tämän olisi luovuttava vallasta ja poistuttava lähipiirinsä kanssa Irakista 48 tunnin sisällä tai Yhdysvallat hyökkäisi maahan.⁴⁸ Siihen Saddam Hussein ei suostunut. Irakin sota

---

⁴⁰ UNMOVIC:n 12. neljännesvuosiraportti, 3.

⁴¹ Blix 2004, 106-109 ja 138; Clark 2003, 23 ja Marr 2004, 305.

⁴² El-Baradei 7.3.2003, 5-6.

⁴³ UNMOVIC 13. neljännesvuosiraportti, s. 5-6, 22 ja 28-29.

⁴⁴ Blix 2004, 10-12, 176-178 ja 209-211.

⁴⁵ Clark 2003, 16-18 ja Marr 2004, 304-305.

⁴⁶ Powell 5.2.2003, puhe.

⁴⁷ Blix 2004, 7-8, 152-156 ja 218.

⁴⁸ Bush 17.3.2003, puhe.

alkoi 20.3.2003, ja Bagdad valloitettiin parissa viikossa⁴⁹. Toukokuun alussa George Bush julisti lentotukialus USS Abraham Lincolnin kannella merkittävät taisteluoperaatiot päättyneiksi⁵⁰. Kapinallisten pommi-iskut Irakissa eivät ole loppuneet Saddam Husseinin vangitsemisesta (14.12.2003)⁵¹, suvereniteetin palautuksesta (28.6.2004)⁵² ja vaalien järjestämisestä (30.1.2005)⁵³ huolimatta, vaan turvallisuustilanne maassa on tätä kirjoitettaessa edelleen huono.

---

⁴⁹ Marr 2004, 305.

⁵⁰ Bush 1.5.2003, puhe.

⁵¹ Hersh 2004, 281.

⁵² BBC 28.6.2004.

⁵³ Bennis 2005 [WWW-dokumentti] ja Jamail 2005 [WWW-dokumentti].

3. Poliittinen realismi – tavoitteena faktojen ymmärtäminen

3.1. Realismi kansainvälisessä politiikassa

Tämän työn teoreettiseksi viitekehukseksi olen valinnut Hans Morgenthau'n poliittisen realismin, koska sen maailmankuva sopii hyvin yhteen peliteorian perusolettamusten kanssa. Realismi⁵⁴ on myös kansainvälisen politiikan⁵⁵ keskeisimpiä, ellei keskeisin teoriasuuntaus, joka esitellään kaikilla oppiaineen johdantokursseilla ja kaikissa alan oppikirjoissa ja jota vasten muita teorioita usein peilataan. Tämä johtuu paljolti siitä, että realismi oli pitkään vallitseva selitys- ja tulkintamalli kansainvälisessä politiikassa, vaikka erilaiset konstruktivistiset, kriittiset ja postmodernit suuntaukset ovat nykyään haastaneet sen aseman. Lisäksi realismi on hyvä teoria tutkimuksen empiirisen osan kannalta. Keskittyyhän realismi sodan ja rauhan problematiikkaan ja pyrkii kuvaamaan todellisuutta sellaisena kuin se on. Valtapolitiikan selittäminen onkin osoittautunut realismiin vahvaksi alueeksi⁵⁶. Realistien kunniaksi on myös sanottava, että heillä on uskallusta sanoa suoraan mielipiteensä, vaikka ne olisivatkin karkeita yleistyksiä, sen sijaan että pyörittelisivät asioita monelta kannalta sanomatta lopulta mitään.

Kansainvälisen politiikan oppiaineen sisällä vallitsee erimielisyys siitä, voidaanko poliittisesta realismista puhua yhtenäisenä teoriasuuntauksena millään mielekkäällä tavalla⁵⁷. Onko olemassa yksi vai monta realismia? Realisteiksi määriteltyjen kirjoittajien näkemykset eroavat aina toisistaan jonkin verran. Kysymys onkin siitä, ovatko eroavaisuudet niin merkittäviä, että niiden perusteella on syytä määritellä useita erilaisia realismin traditioita vai onko kaikilla realisteilla jotain yhteistä, jolloin heidät voitaisiin nähdä saman koulukunnan edustajina.⁵⁸

Realismin yhtenäisyyttä puolustavat tahot pitävät realismin määrittelemistä yhtenä koulukuntana mahdollisena, vaikka myöntävätkin sen olevan sisäisesti hajanainen ja rajoiltaan epämääräinen⁵⁹.

---

⁵⁴ Realismia käytetään poliittisen realismin synonyyminä.

⁵⁵ Tässä työssä oppiaineesta käytetään nimitystä 'kansainvälinen politiikka' (International Politics) 'kansainvälisten suhteiden' (International Relations) sijaan. Tämä johtuu kolmesta syystä. Ensinnäkin 'kansainvälinen politiikka' yhdistetään usein nimenomaan poliittiseen realismiin tai ajatukseen, että politiikka voidaan erottaa muista elämän alueista itsenäiseksi tutkimuskohteekseen. (Vaikka käsitteitä käytetään joskus toistensa synonyymeinäkin.) (Apunen 1991, 40). Koska tämän tutkielman lähtökohtana on poliittinen realismi, se kuuluu selvästi 'kansainvälisen politiikan' piiriin, mikä on myös Hans Morgenthau'n käyttämä termi. Toiseksi suomen kielessä ei tehdä samalla tavalla selvää eroa näiden käsitteiden välillä, ja 'kansainvälinen politiikka' on selvästi vakiintuneempi nimitys. Kolmanneksi tämä tutkielma on kirjoitettu Tampereen yliopistossa, jossa oppiaine kulkee tällä nimellä.

⁵⁶ Laitinen 1999, 54 ja Smith 1997, 166.

⁵⁷ Vastaa esim. Bull 1995, 189-190; Der Derian 1995, 1-2; Mastanduno 1999, 19 ja Walker 1987, 67-71. Puolesta esim. Dunne 1997, 113-114; Hughes 1991, 45-46 ja 52; Nicholson 2002, 90 ja Olson – Groom 1991, 294.

⁵⁸ Dunne 1997, 112-114. Katso myös Smith 1995, 16.

⁵⁹ Esim. Hollis – Smith 1992, 16-17 ja Hughes 1991, 45.

Tutkijoiden määrittelemisen realisteiksi (tai jonkin muun koulukunnan edustajiksi) ei ole aivan yksikäsitteistä⁶⁰, ja niinpä luettelot realismin keskeisistä edustajista⁶¹ poikkeavat hieman toisistaan⁶². Yleensä realismi määritellään sen keskeisten käsitteiden avulla, joita ovat muun muassa anarkia, kansallinen intressi, turvallisuus(dilemma), valta(politiikka) ja vallan tasapaino. Samalla se rajataan usein myös suhteessa muihin teorioihin. Erityisesti vastakkainasettelu idealismin kanssa on perinteinen.⁶³ Esimerkiksi Charles Kegley ja Eugene Wittkopf näkevät realismin muodostuneen idealismin antiteesinä ja määrittelevät realismin paradigmana, joka perustuu oletukselle, että maailmanpolitiikka on olennaisesti ja muuttumattomasti taistelua vallasta ja asemasta itsekeskeisten valtioiden välillä anarkkisessa tilassa, jossa jokainen kilpaileva valtio ajaa omaa kansallista etuaan⁶⁴.

Realistien hajanaisuutta korostavat tutkijat ryhmittelevät realistit useamman tradition edustajiksi tai näkevät kaikki teoreettisten traditioiden muotoilemiset enemmän tai vähemmän myytteinä, joiden varaan tarina kansainvälisen politiikan kehityksestä tieteenalana on rakennettu (esim. idealismin ja realismin vastakkainasettelu)⁶⁵. Seuraavassa esittelen muutamia tapoja jakaa realismi erilaisiin traditioihin ja mainitsen Morgenthauin sijoittumisen suhteessa niihin.

Yksinkertaisimmillaan realismi on jaettu ajanjaksoittain klassiseen realismiin (1900-luvulle asti), moderniin realismiin (1939-79) ja neorealismiin (vuodesta 1979 eteenpäin). Tässä Morgenthaua on pidettävä modernin realismin edustajana, koska hänen tunnetuimmat teoksensa sijoittuvat kyseiselle ajanjaksolle. Nämä realismin ajalliset ryhmät eivät kuitenkaan ole juuri sen yhtenäisempiä kuin realismi kokonaisuutenakaan. Esimerkiksi klassisten realistien näkemykset sodan syistä tai vallan tasapainon syntymisestä eroavat toisistaan, eivätkä he yleensä pitäneet itseään minkään erityisen realistisen tradition edustajina, vaan heidät on myöhemmin leimattu sellaisiksi.⁶⁶ Toisaalta neorealismia pidetään usein erillisenä teoriana vahvemman tieteellisen suuntautuneisuutensa ja

---

⁶⁰ Waltz 1979, 18.

⁶¹ Realisteiksi voidaan nähdä mm. Raymond Aron, Hedley Bull, E. H. Carr, Robert Gilpin, John Herz, Thomas Hobbes, George Kennan, Henry Kissinger, Niccolò Machiavelli, John Mearsheimer, Hans Morgenthau, Reinhold Niebuhr, Jean-Jacques Rousseau, Frederick Schuman, Nicholas Spykman, Kenneth Thompson, Thukydides, Martin Wight, Kenneth Waltz ja Arnold Wolfers.

⁶² Walker 1987, 70-71.

⁶³ Esim. Herz 1981, 182-188; Hughes 1991, 52-53 ja Nicholson 2002, 91-96. Narratiivia realismin ja idealismin välisestä suuresta debatista kritikoivat mm. Ashley 1981, 204; Ashworth 2002 ja Schmidt 2002.

⁶⁴ Kegley – Wittkopf 2001, 31. Lisää määritelmiä Herz 1981b, 202, Hughes 1997, 46; Keohane 1986, 7 ja Waltz 1979, 117.

⁶⁵ Ashley 1981, 204-206 ja Walker 1987, 69-71.

⁶⁶ Dunne 1997, 112 ja 114.

järjestelmätasolla toimivan analyysinsä takia, jolloin realismilla viitataan klassiseen ja moderniin realismiin (ns. perinteiseen realismiin)⁶⁷.

Esimerkkinä realismin temaattisesta jaosta mainittakoon Timothy Dunnen käyttämä jako historialliseen, rakenteelliseen ja liberaaliin realismiin. Historiallisessa realismissa periaatteita pidetään politiikalle alistaisina, ja valtiojohtajien taitoja punnitaan heidän kyvyllään hyväksyä valtapoliittisia muutoksia ja sopeutua niihin. Tämän suuntauksen keskeisiä edustajia ovat Niccolò Machiavelli ja Edward Hallett Carr. Dunne jakaa rakenteellisen realismin kahtia sen mukaan, pidetäänkö määräävänä rakenteena ihmisluontoa (rakenteellinen realismi I) vai kansainvälistä järjestelmää (rakenteellinen realismi II). Ensimmäisessä kansainvälinen politiikka nähdään Thukydideen ja Hans Morgenthauin tavoin taisteluna vallasta. Tätä selitetään ihmisluonnon yleisten lainalaisuuksien avulla. Yleisempi tapa käyttää rakenteellisen realismin käsitettä on viitata Dunnen jälkimmäiseen kategoriaan, joka kiteytyy erityisesti Kenneth Waltzin näkemyksissä kansainvälisen järjestelmän anarkkisen luonteen vaikutuksista valtioiden käyttäytymiseen. Myös Jean-Jacques Rousseau voidaan lukea tämän suuntauksen edustajaksi. Viimeinen realismin laji, liberaali realismi, kristallisoituu Thomas Hobbesin ja Hedley Bullin kirjoituksissa. Koska valtiot eivät ole yhtä haavoittuvia kuin yksilöt luonnontilassa, suvereenien on mahdollista elää rinnakkain anarkkisessa tilassa. Anarkkisesta järjestelmästä voidaan lisäksi päästä anarkkiseen yhteisöön luomalla vuorovaikutusta sääteleviä perusperiaatteita (esimerkiksi diplomatia ja suvereenisuus).⁶⁸

Filosofisemmalla tasolla realismia voidaan jakaa eri suuntauksiin esimerkiksi episteemisiin perustein. Osmo Apunen erottelee realismista historistisen tradition, 'wisdom'-orientaation ja naturalistisen tradition. Historistisen tradition edustajat pitävät historiaa lainmukaisesti etenevänä prosessina, vaikka sen tavoitetta ei olekaan etukäteen määriteltä. Poliittikka ilmiönä muotoutuu aina tietyssä ajallisessa, maantieteellisessä ja kulttuurisessa kontekstissa, eikä politiikkaa siten voida ymmärtää universaalien lainalaisuuksien avulla. Empiiristen tosiasioiden havainnoiminen nouseekin keskeiseksi tässä suuntauksessa.⁶⁹ Carrin mukaan olosuhteet, intressit ja pragmaattinen pyrkimys toteuttaa tavoitteita muovaavat aina ihmisen ajattelua. Niinpä toimintaa oikeuttavat abstraktit periaatteetkin ovat vain valepukuisia välineitä omien etujen ajamiseksi tietyissä historiallisissa olosuhteissa.⁷⁰

---

⁶⁷ Käsitteitä ei aina käytetä kuten tässä. Joskus perinteisellä realismilla voidaan viitata suppeammin vain tässä käytettyyn modernin realismin käsitteeseen. Samoin klassinen realismi voi olla laajemmassa merkityksessä sisältäen myös modernin realismin. Toisaalta moderni realismi saattaa kattaa myös neorealismia.

⁶⁸ Dunne 1997, 112-113.

⁶⁹ Apunen 1991, 124 ja 129-130.

Termillä ‘wisdom’ tarkoitetaan kykyä yhdistää tietoa ja kokemusta kriittisesti käytännön tarpeisiin. ‘Wisdom’-orientaatioissa tietoa saadaan empiiristen havaintojen lisäksi kokemukseen ja aiempaan teoreettiseen tietoon perustuvan intuitiivisen päättelyn avulla. Tällaisen reflektion perustana voi olla erilaisia tiedon corpusia, esimerkiksi modernin valtion käsite, hyvän ja pahan tematiikka tai klassikoiden asemaan nousseiden teosten (kuten Hobbesin Leviathan tai Machiavellin Ruhtinas) pohjalle syntyvä tulkintatraditio.⁷¹

Naturalistisen orientaation mukaan maailmassa vallitsee oma luonnonmukainen järjestyksensä. Ihminen pyrkii pääsemään siitä selville aistihavaintojensa ja järkensä avulla. Tiede perustuu materialistiseen maailmankatsomukseen, ja sen tehtävänä on kuvata ulkoisessa maailmassa määräytyvää todellisuutta mahdollisimman tarkasti ja tuottaa siitä yleispätevää tietoa. Naturalismiin liittyykin monistinen tiedekäsitys, jossa tietoa voidaan hankkia samalla tavalla riippumatta tutkimuskohteesta. Joskus tämä näkemys ilmaistaan toteamalla episteemiset kysymykset toisarvoisiksi.⁷² Morgenthauilla esiintyy piirteitä sekä historistisesta että ‘wisdom’-orientaatiosta, mutta vahvimmin hänen teoksissaan esiintyy naturalistinen orientaatio.

Lopuksi esittelen vielä Richard Ashley'n jaottelun. Hän soveltaa Jürgen Habermasin tiedonintressejä⁷³ eritellessään realismista käytännöllisen ja teknisen realismin. Ensimmäinen näistä vastaa lähinnä Apusen historistista ja ‘wisdom’-orientaatiota ja jälkimmäinen naturalistista orientaatiota, vaikka ne eivät olekaan täysin yhteneviä, koska Ashley'n jaottelu on tehty vähän eri näkökulmasta⁷⁴.

Käytännöllinen realismi pyrkii ymmärtämiseen. Tavoitteena on tulkita kansainvälistä politiikkaa sisältäpäin muodostamalla siitä valtiomiesten traditioon perustuva yhteisymmärrys, joka selittää ihmisten toimintaa tietyssä kontekstissa. Käytännöllisen realismin lähestymistapa onkin historiallis-kulttuurinen ja hermeneuttinen. Tekninen realismi taas tähtää politiikan universaalien lakien selittämiseen ja objektifioitun maailman kontrolloimiseen tai muokkaamiseen. Teoria ja sen kohde erotetaan toisistaan positivistisen tiedekäsityksen mukaisesti. Ashley'n mukaan useimpien realistien – ja erityisesti Morgenthauin – näkemyksistä löytyy sekä käytännöllisen että teknisen realismin aspekteja. John Herzin ajatuksissa hän pitää kiinnostavana yritystä yhdistää realismiin

---

⁷⁰ Carr 1951, 68 ja 71.

⁷¹ Apunen 1991, 134-135.

⁷² Apunen 1991, 136-138.

⁷³ Käytännöllinen, tekninen ja emansipatorinen kognitiivinen intressi. (Ashley 1981,208.)

⁷⁴ Ashley'n jaottelu perustuu tiedon hankkimisen tarkoituksiin ja Apusen jaottelu tiedon hankkimisen perusteisiin.

emansipatorinen tiedonintressi, jossa reflektiivisen ajattelun avulla pyritään vapautumaan kommunikaation ja ymmärtämisen tunnistamattomista rajoituksista.⁷⁵

Kaikki tavat jaotella realismia ovat enemmän tai vähemmän yleistäviä; tekstien luokittelu yhteen kategoriaan toisen sijasta tekee aina jossain määrin väkivaltaa kyseiselle tekstille. Teorioiden ja niiden edustajien luokittelu erilaisiin koulukuntiin on kuitenkin tarpeellista, jotta niitä voitaisiin ymmärtää paremmin ja niistä keskusteleminen olisi käytännöllisempää.⁷⁶ Ongelma ei itse asiassa olekaan luokittelujen tekemisessä vaan niiden yksipuolisuudessa. Jos yksi luokittelu nousee ainoaksi oikeaksi, niin kategorioiden väliset erot korostuvat ja samankaltaisuudet hämärtyvät, ja vastaavasti kategorioiden sisällä käy päin vastoin.⁷⁷ Tyypittelyjen monipuolisuus taas auttaa vähentämään tätä vääristymää. Siksi en pidäkään merkittävänä kysymystä siitä, onko olemassa yksi vai monta realismia. Se on nimittäin lähinnä tulkintakysymys ja riippuu siitä millä yleistyksen tasolla liikutaan. Mitään yhtä oikeaa kategoriatasoa ei ole olemassa, vaan tärkeitä on nähdä oman ajattelutavan suhteellisuus, jotta näkökulma pysyisi laajana.

Ennen kuin ryhdyn selvittämään näkemystäni Hans Morgenthaun realismista, perustelen vielä lyhyesti, miksi en käytä neorealismia teoreettisena viitekehyksenä, vaan nojaudun Hans Morgenthaun perinteiseen realismiin. Vaikka peliteorian käyttö kansainvälisessä politiikassa yhdistetään usein neorealismiin, näin ei kuitenkaan välttämättä tarvitse olla. Itse asiassa peliteorian ja neorealismien yhteensovittamiseen sisältyy sisäistä ristiriitaisuutta, koska peliteoria on individualistinen selitysmalli (mistä lisää seuraavassa luvussa) ja neorealismi puolestaan järjestelmätason teoria. Yhteistä niille on lähinnä pyrkimys tieteellisyyteen. Itse koen perinteisen realismin ja peliteorian sopivan luontevammin yhteen perusolettamuksiensa valossa.

Lisäksi tutkimuskysymyksen luonne vaikuttaa teorian valintaan. Järjestelmätason teoriana neorealismi pyrkii selittämään rakenteellisesti samanlaisissa tilanteissa ilmeneviä toiminnan samankaltaisuuksia. Niinpä se sopii parhaiten laajojen ilmiökokonaisuuksien tarkasteluun, jossa yksittäistapausten erityispiirteillä ei ole merkitystä. Neorealismien keskeisen edustajan Kenneth Waltzin mukaan teoria ei sovellu sellaisten yksittäisten tapausten tutkimiseen kuten tietyn sodan puhkeaminen tai jonkun valtion ulkopolitiikka, vaan sen tarkoituksena on selittää yleisellä tasolla kokonaisten ilmiöryhmien toistumista kansainvälisessä politiikassa (esimerkiksi miksi sotia syttyy

---

⁷⁵ Ashley 1981, 208-221 ja 227.

⁷⁶ Laitinen 1999, 23 ja Waltz 1979, 96.

⁷⁷ Smith 1995, 12 ja 16 sekä Keohane 1995, 283.

toistuvasti tai millaiset olosuhteet vaikuttavat sodan todennäköisyyteen)⁷⁸. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on kuitenkin soveltaa peliteoriaa nimenomaan yksittäiseen tapaukseen eli Irakin sotaan, mitä Morgenthauin toimijoiden ulkopoliittikkaa ja kontekstin merkitystä korostava teoria tukee Waltzin neorealismia paremmin.

3.2. Poliittinen realismi ja Hans Morgenthau

Hans Morgenthauin⁷⁹ teoria liikkuu välillä aika filosofisella tasolla, ja siitä on esitetty monia keskenään ristiriitaisiakin tulkintoja⁸⁰. Jokainen kirjoittaja on avoin useille tulkinnoille⁸¹, eikä mitään yhtä oikeaa ja yleispätevää tulkintaa Morgenthauista tai realismista yleensä ole olemassakaan. Tässä seuraavaa omaa näkemystäni on siis pidettävä yhtenä mahdollisena tulkintatapana monien muiden joukossa. Esitellessäni Morgenthauin ajatuksia nojaudun enimmäkseen hänen klassiseen teokseensa ”Politics Among Nations” (josta olen käyttänyt viimeistä eli viidettä hänen itsensä uudistamaa painosta⁸²). Tähän yhdistelen myös muiden kirjoittajien näkemyksiä sopivilta osin.⁸³ Tarkoitukseni ei ole analysoida realismia teoriana, vaan selvittää mitä poliittisella realismilla tässä työssä tarkoitetaan ja muodostaa siitä Irakin kriisin tutkimiseen sopiva pragmaattinen versio. Jatkossa termillä realismi viitataan alla esitettävään tulkintaan realismista.

Realismissa politiikkaa hallitsevat Morgenthauin mukaan objektiiviset lait, joiden juuret ovat ihmisluonnossa⁸⁴. Siten rationaalisen teorian kehittäminen heijastamaan näitä lakeja, vaikkakin epätäydellisesti, on mahdollista. Realismi uskoo myös, että objektiivinen ja rationaalinen totuus

---

⁷⁸ Waltz 1979, 69-72.

⁷⁹ Hans Joachim Morgenthau syntyi vuonna 1904 Saksassa Coburgissa juutalaiseen perheeseen. Hän sai koulutuksensa Weimarin tasavallan aikana Berliinin, Frankfurtin ja Münchenin yliopistoissa. Oikeustiedettä opiskellut Morgenthau työskenteli oikeustoimistoissa ja opetti lakia Frankfurtissa. Vuotta ennen Hitlerin valtaan tuloa Morgenthau lähti Saksasta. Hän toimi opettajana Geneven ja Madridin yliopistoissa ennen kuin muutti Yhdysvaltoihin 1937. Siellä hän vaikutti useissa akateemisissa instituutioissa, joista mainittakoon Chicagon yliopisto, jossa Morgenthau hoiti pitkään professuuria ja johti Center for the Study of American Foreign Policy Research -tutkimuslaitosta. Morgenthauilla toimi jonkin aikaa myös ulko- ja puolustusministeriöiden konsulttina. Morgenthauin runsaasta tuotannosta tunnetuimpia julkaisuja ovat pääteoksen ”Politics Among Nations” lisäksi ”Scientific Man vs. Power Politics”, ”In Defense of the National Interest”, ”The Purpose of American Politics”, ”A New Foreign Policy for the United States” ja ”Science: Servant or Master?”. Hans Morgenthau kuoli New Yorkissa vuonna 1980. (Morgenthau 1993, v ja Korhonen 1983, 1-2 ja 96-97.)

⁸⁰ Esimerkiksi Juha Räikkä vastustaa yleistä tapaa kytkeä Morgenthau ja Thomas Hobbes yhteen ja väittää Morgenthauin moraalifilosofian olevan lähempänä Michael Walzeria (Räikkä 1989, 92-98).

⁸¹ Esim. Waltz 1979, 48.

⁸² Morgenthauin kuoleman jälkeen Kenneth W. Thompson on toimittanut teoksesta kuudennen uudistetun painoksen, jonka lyhennelty versio on myös ollut käytössäni.

⁸³ Esimerkiksi viittaus Hobbesin luonnontilaan ei tarkoita, että liittäisin teoreettiseen viitekehykseeni koko hobbesilaisen teorian luonnontilasta ja valtiosta, vaan että näen mainittujen kohtien tukevan ja monipuolistavan morgenthaulaisen realismin versiotani.

⁸⁴ Samanlainen näkemys esiintyy Thukydideellä: ”Me näet uskomme [...] ihmisten, aivan varmasti, luontonsa pakosta aina hallitsevan sikäli kuin heillä on valtaa. Tätä lakia emme ole säättäneet emmekä ensimmäisinä sen mukaan toimineet; olemme saaneet sen valmiiksi säädettyinä ja jätämme sen jälkipolville ikuisesti voimassa olevana [...]” (Thukydides 1964, 378.) Myös mm. Thomas Hobbes ja Reinhold Niebuhr pitävät ihmisluontoa keskeisenä lähtökohtana politiikan selittämässä. (Hobbes 1987, erityisesti 1-2, 64-66 ja 87-90 sekä Niebuhr 1986, erityisesti 169-173 ja 181.)

voidaan erottaa subjektiivisista mielipiteistä todistusaineiston ja järjen avulla.⁸⁵ Realismissa on siis selkeitä positivistisia ja empiristisiä piirteitä⁸⁶. Tieteellinen ennustaminen ja yksinkertaiset ratkaisut eivät kuitenkaan sovellu kansainväliseen politiikkaan sen kompleksisuuden takia.⁸⁷

Realismissa tutkija ja toimija erotetaan toisistaan. Tutkija tarkkailee poliittisten toimijoiden käyttäytymistä ulkopuolisena.⁸⁸ Ulkopoliitiikan ymmärtämiseksi tutkitaan poliittisia tekoja ja niiden nähtävissä olevia seurauksia. Näin saadaan selville, mitä valtion päättäjät ovat tehneet ja mitä tavoitteita heillä on mahdollisesti ollut. Empiiristen tosiasioiden varmentamisen lisäksi tarvitaan teoreettista ymmärtämystä niin, että faktat saavat merkityksensä. Linkkinä järjen ja faktojen välillä toimii valtana määriteltävä intressin käsite. Se takaa ulkopoliitiikan jatkuvuuden riippumatta yksittäisten poliitikkojen motiiveista ja moraalista ja auttaa tutkijaa ajattelemaan samalla tavalla, kuin politiikan tekijät ajattelevat.⁸⁹

Ulkopuolisena tarkkailijana⁹⁰ tutkija voi saavuttaa sellaisen tarkkanäköisyyden, että pystyy ymmärtämään toimijoiden ajatuksia ja tekoja jopa heitä itseään paremmin. Tutkijan tulee asettua valtiojohtajan asemaan ja kysyä itseltään, mitä rationaalisia vaihtoehtoja päättäjällä on tietyn ongelman ratkaisemiseksi annetuissa olosuhteissa ja minkä niistä hän todennäköisimmin valitsee (olettaen että päättäjät toimivat rationaalisesti). Tällaisen rationaalisen hypoteesin testaaminen antaa teoreettisen merkityksen kansainvälisen politiikan tosiasioille.⁹¹ Tämä näkemys politiikan tutkimisesta tulee hyvin lähelle peliteorian tapaa hahmottaa tietty tilanne toimijoiden, toimintavaihtoehtojen, lopputulosten ja preferenssien avulla.

Politiikkaa jäsentää valtana määriteltävä intressin käsite, joka erottaa poliittiset ja epäpoliittiset asiat toisistaan. Realismissa politiikkaa tutkitaan erillisenä ihmiselämän osa-alueena⁹², jolloin muut elämän alueet ovat sille alisteisia. Poliittista käyttäytymistä voidaan ymmärtää parhaiten tutkimalla abstraktia ”poliittista ihmistä”, joka päätöksensä tehdessään pitää silmällä niiden vaikutuksia valta-asetelmiin. Morgenthau vertaa tätä taloustieteeseen, jossa käyttäytymistä selitetään ”taloudellisen ihmisen” avulla, jonka intressinä on materiaalisen hyvinvointinsa lisääminen. Ihmisessä on tietenkin monia erilaisia puolia, mutta jokaisella ihmisten käyttäytymistä tutkivalla tieteenalalla korostetaan

---

⁸⁵ Morgenthau 1978, 4.

⁸⁶ Positivismista ja sen suhteesta empirismiin ks. esim. Laitinen 1999, 28-29 ja Smith 1997, 168.

⁸⁷ Morgenthau 1978, 22-24 ja Morgenthau 1995, 44-46.

⁸⁸ Katso myös Ashley 1981, 216 ja Waltz 1979, 6-9 teorian ja 'todellisuuden' suhteesta.

⁸⁹ Morgenthau 1978, 5.

⁹⁰ Täysin intressitön tutkija ei kuitenkaan voi olla, vaan tieto ja toiminta ovat aina kytköksissä toisiinsa. (Morgenthau 1993, 24.)

⁹¹ Morgenthau 1978, 5.

⁹² Myös Waltz pitää tarpeellisena teorian kohteen eristämistä muusta maailmasta. (Waltz 1979, 8.)

tietynyyppisiä käyttäytymistä selittäviä tekijöitä.⁹³ Poliitikassa keskeistä on ihmisten luontainen mieltymys valtaan:

So that in the first place, I put for a generall inclination of all mankind, a perpetuall and restlesse desire of Power after power, that ceaseth onely in Death. And the cause of this, is not alwayes that a man hopes for a more intensive delight, than he has already attained to; or that he cannot be content with a moderate power: but because he cannot assure the power and means to live well, which he hath present, without the acquisition of more. And from hence it is, that Kings, whose power is greatest, turn their endeavours to the assuring it at home by Lawes, or abroad by Wars [...].⁹⁴

Realismi korostaa politiikan rationaalisia piirteitä (vaikka poliittiseen todellisuuteen kuuluukin sattumanvaraisuutta ja järjestelmällistä epärationaalisuutta), koska nimenomaan nämä rationaaliset piirteet mahdollistavat kansainvälisen politiikan teoreettisen ymmärtämisen.⁹⁵ Realismin tarkoituksena on siis paljastaa politiikan rationaalinen perusolemus sivuuttamalla epärationaaliset häiriötekijät.⁹⁶ Tätä voisi verrata vaikkapa fysiikassa tehtäviin laskelmiin, joissa poikkeavat tai mittausta vaikeuttavat tekijät jätetään huomiotta. Esimerkiksi signaalin käsittelyssä signaalista tehdään selkeämpi poistamalla poikkeavia taajuuksia eli taustakohinaa, ja mekaniikassa liikkeen jatkuvuutta koskevat lainalaisuudet ovat helpommin ymmärrettävissä, kun kitkan vaikutus jätetään tarkastelun ulkopuolelle⁹⁷. Samalla tavalla realismissa ja peliteoriassa pyritään selkiyttämään tutkimuskohdetta ja löytämään siihen liittyviä lainalaisuuksia rationaalisuusoletuksen avulla.

Morgenthau selittää realismin olevan sekä kuvaileva että normatiivinen teoria⁹⁸. Sen lisäksi että realismi kuvaa ulkopoliittikan rationaalista olemusta, se katsoo hyvän ulkopoliittikan olevan nimenomaan rationaalista, koska se minimoi riskit ja maksimoi hyödyt. Rationaalinen ulkopoliittikka on siis sopusoinnussa harkitsevaisuuden ja menestyksellisyyden kanssa eli täyttää sekä moraalisen että käytännöllisen tarkoituksensa. Realismi toimii täten kahdensuuntaisena teoriana. Ensin se esittää likiarvon todellisuudesta, josta epärationaalisuudet abstrahoidaan pois, ja toivotaan todellisuuden nyt puolestaan lähestyvän teoriaa. Morgenthauin sanoin realismi on "a theory which tries to understand politics as it actually is and as it ought to be in view of its intrinsic

⁹³ Morgenthau 1978, 5 ja 12-14.

⁹⁴ Hobbes 1973, 49-50. "Ensiksi siis totean kaiken ihmiskunnan yleiseksi taipumukseksi alituisen ja väsymättömän halun yhä uuteen valtaan, halun joka lakkaa vasta kuolemassa. Ja tämän syyn ei aina ole se, että ihminen toivoo intensiivisempää mielihyvää kuin hän on jo saavuttanut tai että hän ei voi tyytyä kohtalaiseen valtaan: voi myös olla, että vaikka hänellä nyt on valtaa ja keinoja elää hyvin, hän ei voi turvata niitä hankkimatta lisää. Ja tästä syystä kuninkaat, joiden valta on suurin, ponnistelevat turvatakseen sen kotimaassa laeilla tai ulkomailla sodilla." (Hobbes 1999, 102.)

⁹⁵ Waltzin mukaan teoreettiset oletukset eivät ole tosia tai epätosia, vaan niitä tulee arvioida niiden hyödyllisyyden, eli teorian selitys- ja ennustuskyvyn, perusteella. (Waltz 1979, 8-10 ja 89-91.)

⁹⁶ Morgenthau 1978, 7-8.

⁹⁷ Niou – Ordeshook 1987, 392.

nature, rather than as people would like to see it”⁹⁹. Hyvää tai toivottavaa politiikkaa ei siis voida määrittellä abstraktien periaatteiden mukaan, vaan ensin on tunnettava politiikan sisäiset voimat ja työskenneltävä niiden kanssa, ei niitä vastaan.¹⁰⁰

Morgenthau pitää valtana määriteltävää intressiä yleispätevänä objektiivisena kategoriana, mutta huomauttaa, että sen merkitys voi muuttua ajan myötä. Ulkopoliitiikan välittömät tavoitteet määräytyvät vasta poliittisessa ja kulttuurisessa kontekstissaan, ja itse valtakin (ihmisen hallinta toisen ihmisen yli) voi ilmetä eri tavoin aina psykologisista siteistä fyysiseen väkivaltaan. Vaikka Morgenthau viittaa intressillä valtioiden intresseihin¹⁰¹, hän pitää kansallisvaltioita historian tuotteina, jotka voivat korvautua uudentlaisilla toimijoilla ajan muuttuessa. Nykyisessä kansainvälisessä järjestelmässä valtioiden asema on kuitenkin keskeinen.¹⁰² Irakin kriisin yhteydessä tämä näkyy siinä, että ei-valtiollisten toimijoiden merkitys tapahtumien kulkuun oli hyvin pieni, ja pääasiallisina toimijoina voidaan pitää Yhdysvaltoja ja Irakia.

Jokaisen toimijan intressinä on siis oman valtansa kasvattaminen tai säilyttäminen.¹⁰³ Toimijoiden omaa etuaan ajava politiikka vaikuttaa kovin itsekkäältä, mutta sen tuloksena aiheutuu myös yhteistä hyvää. Samalla tavoin kuin tuottajien ja kuluttajien kilpailu tuottaa markkinoiden tasapainon, syntyy myös valtioiden välisen kilpailun seurauksena vallan tasapaino. Vallan tasapaino on yleinen sosiaalinen ilmiö, jota tarvitaan säilyttämään sekä järjestelmän vakaus että sen osien autonomisuus huolimatta niiden välisestä vastakkainasettelusta. Niinpä vallan tasapaino ei ole mikään kansainvälisen politiikan erityispiirre, vaan se esiintyy jossain muodossa jokaisessa yhteisössä.¹⁰⁴

---

⁹⁸ Tässä kohden Morgenthau ja Waltzin näkemykset eroavat selvästi toisistaan. Morgenthauille teorian kuvaileva funktio on selvästi tärkeämpi kuin Waltzille, joka pyrkii viemään teorian abstraktille tasolle ja loitontamaan sitä empiirisistä tarkasteluista. Waltzille tiedon intressi on selvästi kontrolloiminen, ja teorian tehtävät ovat selittäminen ja ennustaminen. (Waltz 1979, 6-8.) Morgenthau taas yhdistää Waltzille tyypillisen teknisen tiedonintressin käytännölliseen tiedonintressiin, jossa empiirialla on suurempi merkitys. (Ashley 1981, 209-210 ja 215; Morgenthau 1995, 46 ja Morgenthau 1978, 4-5.)

⁹⁹ Morgenthau 1978, 15. ”teoria joka pyrkii ymmärtämään politiikkaa sellaisena kuin se todella on ja sellaisena kuin sen tulisi olla sisäisen luontonsa valossa, ennemmin kuin sellaisena kuin ihmiset haluaisivat nähdä sen” (kirjoittajan suomennos).

¹⁰⁰ Morgenthau 1978, 3 ja 8.

¹⁰¹ Itse asiassa Morgenthau puhuu yleensä kansakunnan (nation) ulkopoliitikasta. Kansakunnalla hän tarkoittaa joukkoa yksilöitä, joilla on tiettyjä yhteisiä piirteitä ja jotka identifioivat itsensä kansakunnan jäseniksi. Kansakunta harjoittaa ulkopoliitiikkaa oikeudellisena organisaationa – valtiona (state). Valtio määrittelee yhteiskunnan oikeusjärjestyksen, jonka puitteissa se voi käyttää organisoitua väkivallan monopolia järjestyksen ja rauhan turvaamiseksi. Käytännössä Morgenthau viittaa kansakunnan vallalla tai ulkopoliitikalla valtion edustajina toimivien yksilöiden valtaan ja ulkopoliitikkaan. (Morgenthau 1978, 107-108 ja 497.) Toisin sanoen valtio on Morgenthauille kansallisvaltio ja hän käyttää termejä kansakunta ja valtio usein toistensa synonyymeinä, vaikka pitääkin niitä periaatteessa erillisinä käsitteinä. Itse olen päätenyt puhumaan valtiosta ulkopoliitiikan toimijana kansainvälisen politiikan alalla yleisemmin vallitsevan käytännön mukaisesti. Kansakunnan määrittely on ongelmallisuudesta ks. Hobsbawm 1994, 13-21.

¹⁰² Morgenthau 1978, 8-10. Ks. myös Risse 2000, 16.

¹⁰³ Vrt. Hobbes 1987, 49-50 ja Thukydides 1964, 375-376.

¹⁰⁴ Morgenthau 1978, 173 ja 175.

Valtioiden sisällä vallan tasapaino ilmenee muun muassa lainsäädäntö-, toimeenpano- ja tuomiovallan välillä, puolueiden välillä parlamentissa sekä maaseudun ja kaupunkien välillä aluepolitiikassa. Samalla tavalla valtiot tasapainottavat toistensa valtaa turvatakseen omat intressinsä ja itsenäisyytensä. Jotta valtaansa kasvattamaan pyrkivä valtio ei nousisi hegemoniseen asemaan, muiden valtioiden on estettävä se vastakkaisilla, tasapainottavilla valtapyrkimyksillä. Vallan tasapaino viittaa siis tilanteeseen, jossa mikään yksittäinen valtio tai liittouma ei pysty dominoimaan muita. Vallan tasapaino on tosin käsitteenä hyvin epämääräinen ja sillä voidaan tarkoittaa myös tällaiseen tilanteeseen pyrkivää politiikkaa, suhteellisen tasaista vallan jakautumista tai millaista tahansa vallan jakoa järjestelmän osien kesken.¹⁰⁵

Vallan tasapainon merkitys näkyy Yhdysvaltojen erilaisessa politiikassa Irakia ja Pohjois-Koreaa kohtaan. Molempia maita on syytetty ydinaseiden hankkimisesta, mutta Pohjois-Korean kohdalla asian sotilaallinen ratkaisu vaikuttaa erittäin epätodennäköiseltä. Vuosien 1950-1953 Korean sodan perusteella tiedämme Kiinan olevan valmis turvaamaan intressinsä ja estämään Yhdysvaltojen vaikutusvallan kasvun Korean niemimaalla sekä Kiinan sotilaallisen kapasiteetin riittävän tuottamaan vallan tasapainon suhteessa Yhdysvaltoihin. Myöskään Pohjois-Korean omaa armeijaa ei pidä väheksyä. Onhan maa ilmoittanut kuuluvansa ydinasevaltioiden joukkoon, ja se pystyy aiheuttamaan raskaita tappioita Etelä-Korealle tavanomaisilla aseillakin. Yhdysvallat on sitoutunut Etelä-Korean puolustamiseen ja siksi sen on otettava politiikassaan huomioon, että Pohjois-Korean tykistö ylittäisi tarvittaessa ampumaan rajan yli Souliin asti.¹⁰⁶ Irak puolestaan ei onnistunut muodostamaan tarvittavaa liittoumaa vastapainoksi Yhdysvalloille ja sen johtamalle liittoumalle sen paremmin ennen Persianlahden sotaa kuin ennen vuoden 2003 Irakin sotaakaan.

Vallan tasapaino ei siis toimi läheskään aina. Järjestelmästä puuttuu usein sen toiminnan vaatimaa joustavuutta liittoumien muodostamisessa ja/tai moraalinen konsensus vallan tasapainon hyväksyttävyydestä järjestelmänä.¹⁰⁷ Lisäksi vallan tasapaino voi vaatia sotia tasapainon palauttamiseksi tai muodostamiseksi uudelleen. Sitä paitsi jo pelkkä vallan tasapainottaminen on vaikeaa, koska valta ei ole kvantifioitavissa eikä siten myöskään mitattavissa. Se koostuu monista tekijöistä¹⁰⁸, joiden arvioiminen absoluuttisesti ja suhteessa toisiinsa on erittäin vaikeaa. Esimerkiksi sotilaallinen kapasiteetti on vain yksi (vaikkakin erittäin oleellinen) vallan osatekijä,

---

¹⁰⁵ Motgenthau 1978, 173-177. Martin Wight erittelee peräti yhdeksän erilaista merkitystä vallan tasapainolle. (Wight 1966, 151.)

¹⁰⁶ Hersh 2004, 308-309 ja Mann 2003, 201-203. Yhdysvaltojen ja Etelä-Korean välinen Mutual Defense Treaty allekirjoitettiin vuonna 1954 ("Background Note: South Korea" 2005 [www-dokumentti]).

¹⁰⁷ Butterfield 1966, 141-143 ja 146-147 sekä Morgenthau 1978, 196-197 ja 226.

jonka merkitys suhteessa taloudellisiin, maantieteellisiin tai muihin tekijöihin on epäselvä. Niinpä yksittäisen valtion vallan määrittäminen on hankalaa, ja vielä hankalampaa on arvioida sitä suhteessa muiden valtioiden valtaan. Eri valtioiden painoarvo vallan tasapainon ylläpitämisessä on siis arvailujen varassa. Liittoumien kohdalla epävarmuus kasvaa vielä suuremmaksi, kun edes niiden lopullista koostumusta ei tiedetä varmuudella.¹⁰⁹

Virhearviointien varalle valtiot tarvitsevat turvamarginaalia. Siltä varalta että arvio vastapuolen vallasta osoittautuisi alakanttiin tehdyksi, ne yrittävät hankkia enemmän valtaa, kuin arvioivat vastapuolella olevan. Epätietoisina virheiden suuruudesta ne pyrkivät helposti maksimoimaan valtaansa varmuuden vuoksi. Tällainen jatkuva turvattomuus saa aikaan vahvoilla olevissa valtioissa halun muuttaa vallan jakautumista pysyvästi omaksi edukseen. Pelätessään muiden kasvattavan valtaansa ja oman valta-asemansa heikentyvän valtioiden intressinä on estää tällainen kehitys ennakoimalla.¹¹⁰ Yhdysvaltojen mielestä Irakin joukkotuhousoseiden kehittäminen uhkasi tasapainoa Lähi-idässä ja laajemminkin. Jos varsinaisen todennetun uhkan syntymistä oltaisiin odotettu, sitä ei välttämättä oltaisi enää pystytty torjumaan tai se olisi ainakin vaatinut huomattavasti suurempia uhrauksia.¹¹¹ Yhdysvallat selitti ennalta ehkäisevän sodan keinoksi estää uhkan materialisoituminen ja Yhdysvaltojen ja Irakin välisen valtaeron kaventuminen.

Realismissa korostetaan usein valtioiden sisäisen ja ulkoisen todellisuuden eroavan jyrkästi toisistaan. Esimerkiksi Raymond Aron näkee sisäpolitiikan pyrkivän toteuttamaan oikeusturvaa ja laillisuusperiaatetta, kun taas ulkopolitiikan tavoite on valtion selviytyminen. Tämä johtuu hänen mukaansa siitä, että valtioiden väliset suhteet ovat luonnontilassa, jolloin jokaisen valtion on huolehdittava itse turvallisuudestaan.¹¹² Morgenthau tarkastelee asiaa eri suunnasta, mutta hänen näkemyksensä tulee aika lähelle Aronin käsitystä. Morgenthau painottaa sisä- ja ulkopolitiikan olevan aina syvimmältä olemukseltaan samanlaista valtataistelua, vaikka erilaiset olosuhteet valtioiden sisällä ja niiden välillä vaikuttavat siihen millaisena valtataistelu ilmenee¹¹³.

Max Weberin kuuluisaa lausahdusta lainaten valtiolla on legitimiin fyysisen voimankäytön monopoli alueellaan¹¹⁴. Legitiimin keskushallinnon lisäksi vahva yhteiskunnallinen konsensus

---

¹⁰⁸ Valtaan vaikuttavina tekijöinä Morgenthau mainitsee maantieteen, luonnonvarat, teollisuuden kapasiteetin, sotilaallisen valmiuden, väestön, kansanluonteen, kansallisen moraalin, diplomatian laadun ja hallituksen laadun. (Morgenthau 1978, 117-155.)

¹⁰⁹ Morgenthau 1978, 156-160 ja 210-212. Katso myös Wolfers 1962, 118 ja 121.

¹¹⁰ Butterfield 1966, 145 ja Morgenthau 1978, 215-216.

¹¹¹ Bush, puheet 29.1.2002, 7.10.2002 ja 17.3.2003 sekä Cheney, puhe 26.8.2002.

¹¹² Aron 1981, 6-7.

¹¹³ Morgenthau 1978, 37 ja 42.

¹¹⁴ Weber 1991, 78.

mahdollistaa suhteellisen rauhanomaiset ja vakaat olot monissa, etenkin demokraattisissa, maissa¹¹⁵. Kansainvälistä järjestelmää puolestaan leimaa ylimmän vallan puuttuminen ja jatkuva organisoidun väkivallan läsnäolo (valtiot varustautuvat koko ajan sotaan, käyvät sitä tai toipuvat siitä). Kansainvälisen järjestelmän tasapaino onkin kaiken aikaa hyvin epävakaata ja altis sotilaallisten yhteydenottojen puhkeamiselle. Tämä ei kuitenkaan ole välttämätön ja ikuinen asioiden tila, vaan kansainvälinen järjestelmä voi muuttua rauhanomaisemmaksi, jos siihen onnistutaan istuttamaan valtioiden sisällä vakautta tuottaneita tekijöitä.¹¹⁶

Kansainvälisen järjestelmän vakauttaminen olisi kuitenkin pitkä ja vaativa prosessi. Ratkaisuna Morgenthau pitää maailmanvaltiota, jonka olisi synnyttävä – kuten minkä tahansa valtion – tietyn yhteisön pohjalta ollakseen toimiva. Valtiota ei voida perustaa millään abstrakteihin periaatteisiin perustuvalla päätöksellä, vaan se on orgaaninen osa yhteisöä.¹¹⁷ Myös Rousseaulle kansan (eli yhteisön) on oltava olemassa, ennen kuin se voi asettaa itselleen hallituksen. Hänkään ei siis pidä hallituksen asettamista sopimusluontoisena asiana.¹¹⁸ Hobbesista poiketen Morgenthau ja Rousseau eivät usko valtion pysyvän koossa pelkästään leviathanin pakotusvallan avulla, vaan valtion toimivuus edellyttää lisäksi kansan yleistä tukea (Rousseauun termin yleistahdon mukaisuutta).¹¹⁹ Maailmanlaajuisen valtion rakentuminen vaatisi siis kansainvälisen moraalisen ja poliittisen yhteisöllisyyden luomista ylikansallisten arvojen ja lojaliteettien mielessä¹²⁰, mikä vaikuttaa melko mahdottomalta kaikki historialliset ja kulttuuriset seikat huomioon ottaen.¹²¹

Nykyisessä järjestelmässä vain epävakaata vallan tasapaino ja heikosti toimivat normatiiviset rajoitukset (kansainvälinen laki ja kansainvälinen moraalisuus) toimivat valtataistelua säätelevinä ja rauhaa ylläpitävinä mekanismeina. Näiden kahden tekijän varassa on rauhan säilyminen maailmassa, jossa suvereenit¹²² valtiot havittelevat itselleen valtaa.¹²³ Jos pelkkä vallan tasapaino

---

¹¹⁵ Morgenthau 1978, 175-176. Katso myös s. 492-499.

¹¹⁶ Morgenthau 1978, 10 ja 42.

¹¹⁷ Morgenthau 1978, 498-499.

¹¹⁸ Rousseau 1997, 50-51 ja 164. Rousseauun mukaan yhteiskuntasopimus tehdään yksilöiden välillä yhteiskunnan muodostamiseksi ja luonnontilan päättämiseksi. Näin yksilöistä tulee kansa. Kansaa ei kuitenkaan tee hallituksen kanssa sopimusta, jossa luovuttaisi tälle oikeuksiaan. Päätös hallitusmuodosta on lain säätämistä ja hallituksen asettaminen vain sen toimeenpanoa. Kansan yleistahdo säilyy aina hallituksen laillisuuden kriteerinä. (Rousseau 1997, 51-54 ja 164-171.)

¹¹⁹ Lagerspetz 1996, 29; Morgenthau 1978, 492-501 ja Rousseau 1997, 57-59 ja 107-115.

¹²⁰ Morgenthau 1978, 513 ja 525.

¹²¹ Räikkö 1989, 94-95.

¹²² Suvereeniteetti tarkoittaa ylintä lakia säätävää ja toteuttavaa auktoriteettia tietyllä alueella. Niinpä suvereeni valtio harjoittaa ylintä valtaa alueellaan suhteessa sekä valtion sisäisiin että ulkoisiin valtakeskittymiin. Tämä modernissa valtiojärjestelmässä vallitseva tilanne on kodifioitu kansainväliseksi oikeusperiaatteeksi, joka nostaa valtioiden sisäisen koskemattomuuden ja niiden yhdenvertaisuuden suhteessa kansainväliseen lakiin moraaliseksi ja oikeudelliseksi standardeiksi. (Morgenthau 1978, 315-319.)

¹²³ Morgenthau 1978, 25.

rajoittaisi valtioiden pyrkimyksiä kasvattaa valtaansa, niin kansainvälinen järjestelmä muistuttaisi hobbeseilaista luonnontilaa, jossa vallitsee kaikkien sota kaikkia vastaan¹²⁴:

[D]uring the time men live without a common Power to keep them all in awe, they are in that condition which is called Warre; and such a warre, as is of every man against every man. For WARRE consisteth not in Battell onely, or the act of fighting; but in a tract of time, wherein the Will to contend by Battell is sufficiently known [...] To this warre of every man against every man, this also is consequent; that nothing can be Unjust. The notions of Right and Wrong, Justice and Injustice have there no place. Where there is no common Power, there is no Law: where no Law, no Injustice.¹²⁵

Ylimmän vallan puuttuessa kansainvälinen järjestelmä on siis anarkian vallassa, ja jokainen toimija voi luottaa vain omaan apuunsa. Niinpä Yhdysvaltojen täytyi turvautua omaan apuunsa saadakseen haluamansa muutoksen aikaan, eikä Irak voinut luottaa muiden valtioiden apuun puolustuksessaan. Anarkia merkitsee myös sitä, että kansainvälisessä järjestelmässä ei ole mitään ylintä päätös- ja toimeenpanovaltaista auktoriteettia, joka olisi voinut ratkaista Yhdysvaltojen ja Irakin välisen kiistan. Tällainen auktoriteetti puuttuu selvästi sekä Yhdistyneiltä kansakunnilta¹²⁶ että Kansainväliseltä tuomioistuimelta¹²⁷, joiden päätöksiä valtiot ovat usein jättäneet toteuttamatta ilman minkäänlaisia sanktioita.

Tällaisessa tilanteessa moraalien ja menestyksekkään poliittisen toiminnan välille syntyy jännitettä. Niccolò Machiavelli varoittaa ruhtinasta asettamasta moraalisia hyveitä poliittisen harkinnan edelle, koska se johtaa tappioihin ja perikatoon, kun muut ovat valmiita pettämään kaiken aikaa¹²⁸. Poliittinen realismi edellyttääkin yleisesti haluttavan erottamista olosuhteiden rajoittamasta mahdollisesta¹²⁹. Morgenthau'n näkemys moraalista kansainvälisissä suhteissa poikkeaa kuitenkin osittain sekä Hobbesin että Machiavellin käsityksistä.

Morgenthau'n mukaan moraalit on anarkiassakin mahdollista ja tarpeellista poliittista toimintaa rajoittavana tekijänä, mutta se ei voi toimia politiikan suoranaisena ohjenuorana. Hän erottaa poliittisen etiikan yleisestä etiikasta selventääkseen moraalien roolia politiikassa. Siinä missä yleinen

---

¹²⁴ Morgenthau 1978, 231.

¹²⁵ Hobbes 1987, 64 ja 66. "[S]illoin kun ihmiset elävät ilman yhteistä valtaa, joka pitää heidät kaikki kurissa, he ovat siinä tilassa, jota sanotaan sodaksi; sodassa, jota kaikki käyvät kaikkia vastaan. Sillä SOTAA ei ole vain yhteenotto tai taistelemineen, vaan ajanjakso, jolloin tahto käydä taisteluun on kyllin tunnettu. [...] Tämä kaikkien sota kaikkia vastaan aiheuttaa myös sen, että mikään ei voi olla epäoikeudenmukaisista. Oikean ja väärän, oikeudenmukaisuuden ja epäoikeudenmukaisuuden käsitteillä ei siellä ole sijaa. Missä ei ole yhteistä valtaa, siellä ei ole lakia; missä ei ole lakia, ei ole epäoikeudenmukaisuutta." (Hobbes 1999, 123 ja 125.)

¹²⁶ Esimerkiksi Israel ei ole toteuttanut monia sitä koskevia turvallisuusneuvoston päätöslauselmia. Ongelmana on usein ollut myös turvallisuusneuvoston poliittisuus ja/tai kyvyttömyys tehdä päätöksiä kriisitilanteissa.

¹²⁷ Esimerkiksi Yhdysvallat ei hyväksynyt Kansainvälisen tuomioistuimen päätöstä vuoden 1984 tapauksessa Nicaragua vs. Yhdysvallat, jossa Nicaragua syytti CIA:n sotkeutuneen Nicaraguan sisäisiin asioihin. Vain hyvin harvat maat ovat myöntäneet Kansainväliselle tuomioistuimelle automaattisen ja varauksettoman päätösvallan niitä koskevissa kiistoissa.

¹²⁸ Machiavelli 1999, 67.

¹²⁹ Morgenthau 1978, 7.

etiikka arvioi, sopivatko teot yhteen moraalisen lain kanssa, poliittinen etiikka arvioi tekoja poliittisten seurauksien valossa. Tästä syystä moraalialia ei voida soveltaa politiikkaan abstrakteina periaatteina, vaan tilanteen merkitys on aina otettava huomioon. Valtiolla ei esimerkiksi ole oikeutta uhrata kansalaistensa turvallisuutta puolustaakseen moraalisia arvoja, koska se voisi vaarantaa kansallisen säilymisen (joka on myös moraalinen periaate). Harkitsevaisuus (*prudence*) eli poliittisten toimien seurauksien puntaroiminen onkin politiikan ylin hyve.¹³⁰

Realismin mukaan Yhdysvaltojen päätös käyttää aseellista voimaa kriisin ratkaisussa ei siis sinänsä ole moraalisesti tuomittavaa (mikä ei silti tarkoita, että niin olisi pitänyt toimia, vaan pelkästään että niinkin voi toimia). Ehdoton pasifismi ei nimittäin ole järkevää, vaan jopa vaarallista, koska se altistaa imperialististen valtioiden mielivallalle. Yhdysvallat oikeutti sodan väittämällä, että Saddam Husseinin Irak muodosti uhkan kansainväliselle rauhalle ja että tämä joukkotuhoaseita hankkiva ja terroristeja tukeva diktaattori oli pysäytettävä ennen kuin olisi liian myöhäistä¹³¹. Jos tätä väitettä pidetään perusteltuna, on mahdollista nähdä sodan seuraukset pienempänä pahana ja pitää siksi sotilaallista väliintuloa järkevänä ja oikeutettuna tekona. Irak puolestaan oli hankalassa asemassa suhteessa asetarkastajiin. Turvallisuusneuvoston pysyvänä jäsenenä Yhdysvallat sai asetarkastajien tietoja käyttöönsä, ja Irakin oli näin ollen harkittava tarkoin minkä verran sen kannattaa paljastaa sotilassalaisuuksiaan potentiaaliselle hyökkääjälle. Tässäkään ehdotonta vaatimusta rehellisyyteen ja avoimuuteen ei voida laittaa poliittisen harkinnan edelle.

Vaikka moraalien asema kansainvälisessä politiikassa onkin aika heikko, joitain periaatteita valtiot vaikuttavat seuraavan (lähes) ehdottomina moraalisääntöinä. Ulkopoliittikan harjoittamisessa kieltäydytään yleisesti joistain tavoitteista ja keinoista, vaikka ne voisivat olla poliittisesti edullisia. Esimerkiksi keskiajalla vieraan valtion päämiehiä yritettiin usein salamurhata, mutta nykyään ihmisten tappamista ei pidetä hyväksyttävänä rauhan aikana, ja sodassakin siviilit ja sotilaat pyritään erottamaan toisistaan siviiliuhrien välttämiseksi. Joskus näistäkin säännöistä poiketaan, mutta silloin niiden rikkojaa kohtaa yleinen kansainvälinen moraalinen tuomio. Realistikin voi siis tuomita moraalisesti yleisesti hyväksytyjen ja noudatettujen periaatteiden rikkomisen. Esimerkkeinä mainittakoon Hitlerin toimeenpanemat joukkomurhat Saksassa ja valloittamillaan alueilla, Yhdysvaltojen armeijan aiheuttamat kärsimykset siviiliväestölle Vietnamin sodan aikana ja amerikkalaisten diplomaattien ottaminen panttivangeiksi Iranin vallankumouksen yhteydessä. Kansainvälistä lakia noudatetaan yleisesti, vaikka siltä puuttuukin tehokas toimeenpanojärjestelmä,

---

¹³⁰ Morgenthau 1978, 10-11.

¹³¹ Bush, puheet 29.1.2002, 7.10.2002 ja 17.3.2003 sekä Cheney, puhe 26.8.2002. Ks. myös Morgenthau 1978, 6-8, 10-11 ja 179 -180.

koska valtioilla on yhteisiä intressejä sen noudattamiseen. Silloinkin kun kansainvälistä lakia rikotaan, rikkomus pyritään peittämään tulkitsemalla kansainvälistä lakia itselle edullisesti tai vetoavat johonkin toiseen oikeusperiaatteeseen.¹³²

Tietyn valtion moralistisia pyrkimyksiä ei voida yhdistää maailmankaikkeutta hallitseviin moraalilakeihin. Tällaisia vaatimuksia esiintyy vaikkapa pyhän sodan retoriikassa tai ylipäättään nationalistisen universalismin ideologioissa, mutta realismi kiistää niiden oikeutuksen. Irakin kriisin yhteydessä molemmat osapuolet käyttivät tällaista retoriikkaa. George W. Bush puhui ”pahan akselista” ja ”ristirekstä terrorismia vastaan”, kun taas Saddam Hussein kutsui Irakin vihollisia ”saatanan kätyreiksi ja Allahin vihollisiksi” ja kehotti vastustamaan niitä ”pyhässä sodassa (*jihad*)”.¹³³ Morgenthau mukaan ihmismieli ei kuitenkaan voi saavuttaa kaikkia kansakuntia koskevaa moraalista lakia, eikä kukaan voi siksi sanoa varmuudella, mikä kansainvälisissä suhteissa on hyvää ja mikä pahaa tai kenen puolella Jumala on¹³⁴. Hänen mielestään valtana määriteltävä intressin käsite suojaa sekä moraalisilta että poliittisilta ylilyönneiltä, koska sen avulla voidaan tarkastella muita maita saman periaatteen avulla kuin omaa maata. Tämä mahdollistaa muiden intressien kunnioittamisen, vaikka jokainen puolustaakin omia etujaan.¹³⁵ Kuten jo aikaisemmin tuli ilmi, moraalinen politiikka ja rationaalinen politiikka ovat keskenään yhteneviä.

---

¹³² Morgenthau 1978, 98-99, 237-243, 286 ja 299.

¹³³ Bush, puheet 16.9.2001, 29.1.2002, 16.2.2002 ja 1.6.2002 sekä Hussein, puheet 17.7.2002, 6.1.2003, 20.3.2003 ja 24.3.2003.

¹³⁴ Vrt. Thukydides 1964, 378.

¹³⁵ Morgenthau 1978, 11.

4. Peliteoria – rationaalisen käyttäytymisen malleja

4.1. Peliteorian perusteet

Tässä työssä käsitettä 'peliteoria' käytetään yksikössä yleisen käytännön mukaisesti. Harvinaisemman monikkomuodon käyttö johtuu luultavasti peliteorian sisäisestä hajanaisuudesta. Peliteorian haarat ovat keskenään hyvin erilaisia ja itsenäisiä, ja ne voidaankin nähdä omiksi teoriasuuntauksikseen¹³⁶. Tässä työssä keskityn kansainvälisten suhteiden kannalta olennaisiin peliteorian osiin. Pyrin myös esittämään peliteorian sanallisessa muodossa ja välttämään monimutkaisia matemaattista ilmaisuja. Matemaattinen esitystapa on varmasti paikallaan tietyissä tilanteissa, ainakin matemaattisessa tutkimuksessa, mutta kansainvälisessä politiikassa se aiheuttaa usein enemmän sekavuutta kuin selkeyttä.

Peliteoria pyrkii mallintamaan strategisia päätöksentekotilanteita. Anatol Rapoport ja Albert Chammah määrittelevät pelin olevan tilanne, jossa kaksi tai useampia pelaajia tekevät valintoja tarjolla olevista vaihtoehdoista (siirtoja). Kaikki valinnat yhdessä määräävät pelin tuloksen. Pelaajien odotetaan asettavan tulokset erilaisiin paremmuusjärjestyksiin, jolloin pelaajien edut ovat ainakin osittain vastakkaisia toisilleen.¹³⁷ Ingolf Ståhlin määritelmä on muuten vastaavanlainen, mutta hän näkee myös identtisten preferenssien tilanteet niin sanottuina koordinaatiopeleinä¹³⁸.

Pelaajien lopputuloksia koskevien preferenssien tulee olla täydellisiä ja transitiivisia. Preferenssien täydellisyys tarkoittaa sitä, että pelaaja luokittelee jokaisen lopputuloksen paremmaksi, huonommaksi tai yhtä hyväksi kuin jokainen vaihtoehtoinen lopputulos. Toisin sanoen yksikään lopputulos ei saa olla vertailun ulkopuolella, eikä kahden lopputuloksen keskinäinen paremmuus voi olla määrittelemätön. Transitiivisuus puolestaan edellyttää preferenssien yksiselitteisyyttä, eli lopputulosten paremmuus ei voi muodostaa kehää. Jos A on B:tä parempi ja B puolestaan C:tä parempi, on A:n myös oltava C:tä parempi. Jos A nimittäin olisi C:tä huonompi, ei näitä kolmea vaihtoehtoa voitaisi järjestää yksiselitteisesti parhaasta huonoimpaan.¹³⁹ Preferenssien mukaan pelaajille voidaan muodostaa hyötyfunktio, joka antaa kyseisen pelaajan voiton (*payoff*) tiettyyn tulokseen päädyttyäessä eli kertoo paljonko pelaaja hyötyy tästä tuloksesta.¹⁴⁰

---

¹³⁶ Nurmi 1978, 41.

¹³⁷ Rapoport – Chammah 1965, 9.

¹³⁸ Ståhl 1982, 27.

¹³⁹ Jos $A > B$ ja $B > C$, on myös oltava $A > C$, jotta ne voidaan järjestää yksiselitteisesti: $A > B > C$.

¹⁴⁰ Morrow 1994, 18-20.

Peliteorian perusolettamuksia ovat rationaalisuus, individualismi ja keskinäinen riippuvuus. Pelaajien uskotaan toimivan omaksi edukseen instrumentaalisen rationaalisuuden edellyttämällä tavalla. Pelaajien motiivina on siis omien tavoitteidensa saavuttaminen, eikä näiden tavoitteiden moraalista oikeutusta arvioida (vrt. realismi). Pelaajien ei myöskään oleteta välittävän siitä, mitä keinoja käyttämällä he saavuttavat voittonsa. Tärkeintä on keinojen ja päämäärien yhteensopivuus, jolloin rationaalisuutta voidaan pitää yksinkertaisesti tämän suhteen optimointina, mikä peliteoriassa tarkoittaa hyödyn maksimointia. Toisaalta mikään ei estä pelaajien tavoitteita olemasta moraalisia tai epäitsekkäitä.¹⁴¹

Voidakseen toteuttaa omia intressejään pelaajilla on oltava jonkinasteinen valinnanvapaus. Vaikka pelin rakenne rajoittaaakin pelaajien mahdollisuuksia, peliteoria ei ole determinististä. Rakenne ei siis sanele pelin lopputulosta, vaan se syntyy pelaajien rationaalisten valintojen (usein tarkoittamattomana) yhteisvaikutuksena¹⁴². Valinnan rationaalisuus edellyttää pelaajilta myös kykyä arvioida tekojensa tuloksia ja asettaa nämä tulokset (täydelliseen ja transitiiviseen) paremmuusjärjestykseen.¹⁴³ Vasta tällöin pelaaja voi perustellusti valita omalta kannaltaan parhaan vaihtoehdon.

Pelaajat ovat myös tietoisia siitä, että muut pelaajat tekevät omat valintansa samojen rationaalisten periaatteiden mukaan, ja voivat siten tehdä rationaalisia oletuksia muiden pelaajien strategioista pelin rakenteen perusteella. Lisäksi pelaajat tietävät kaikkien tietävän muiden rationaalisuudesta ja pystyvät siten tekemään oikeita oletuksia muiden tekemistä strategisista oletuksista.¹⁴⁴ Tämä ketju jatkuu loputtomiin ajatuksena ”minä tiedän, että muut tietävät, että minä tiedän, että... kaikki pelaajat ovat rationaalisia ja tuntevat pelin rakenteen”. Tällaista tietoa kutsutaan peliteoriassa yhteiseksi tiedoksi (*common knowledge*).¹⁴⁵

Peleissä tekojen syy-yhteyttä lopputuloksiin mallinnetaan strategisten siirtojen vaikutuksella eri tulosten todennäköisyyteen. Peliteoria ei kuitenkaan perustu kausaaliseen selittämiseen, vaan se nojaa ennemminkin teleologiseen eli päämääriä koskevaan selittämiseen¹⁴⁶. Pelaajat valitsevat strategiansa siten, että odotettavissa oleva hyöty on heille kaikkein suurin valittavissa olevista vaihtoehdoista. Matemaattisuudestaan huolimatta peliteoriassa ei odoteta pelaajien kognitiivisen

¹⁴¹ esim. McMillan 1992, 6; Vega-Redondo 2004, 7 ja Wood – McLean 1995, 704.

¹⁴² Hollis – Smith 1990, 93 ja Niou – Ordeshook 1987, 393-394.

¹⁴³ Morrow 1994, 7-8 ja 18.

¹⁴⁴ Ståhl 1983, 30-31 ja Niou – Ordeshook 1987, 393.

¹⁴⁵ Fudenberg – Tirole 1998, 543 ja Raiffa – Richardson – Metcalfe. 2002, 54.

päätöksenteon olevan matemaattista hyötyfunktioiden tai todennäköisyyksien laskemista. Teoria vain pyrkii esittämään tärkeimmät päätöksentekoon johtaneet päätelmät matemaattisesti manipuloitavassa muodossa.¹⁴⁷ Rationaalisuusvaatimuksen täyttämiseksi riittää, että pelaajat toimivat *ikään kuin* löytäisivät aina rationaalisen ratkaisun relevanttien muuttujien maksimoimiseksi. Tätä voidaan verrata Morgenthau'n käsitykseen ulkopoliittikan tekemisestä ikään kuin rationaalisenä päätöksentekona, jossa hyödyn maksimointia vastaa vallan maksimointi. Toimijoiden näkeminen rationaalisinä ja itsekkäinä on muutenkin yleistä realismissa. Esimerkiksi Thomas Hobbesin mukaan luonnontilassa olevat toimijat päätyvät yhteiskuntasopimuksen solmimiseen rationaalisenä ja itsekkäänä valintana.¹⁴⁸

Toinen peliteorian perusolettamuksista, individualismi, määrittelee pelaajat itsenäisiksi. Jokainen pelaaja tekee omat päätöksensä riippumatta muista ja pyrkii saavuttamaan omia päämääriään. Realismin termein kansainvälinen järjestelmä on anarkkinen oman avun järjestelmä (*self-help system*) vastakohtanaan yhteiskuntien sisäinen järjestys, joka on hierarkkinen lainsäätäjineen ja toimeenpanijoineen. Toimijat voivat tehdä keskenään yhteistyötä, mutta ne valitsevat yhteistyön aina omasta tahdostaan ja vain silloin kun siitä on niille itselleen etua. Peliteoriassa rationalismi on nimenomaan yksilön (yhden pelaajan) rationaalisuutta. Jokainen huolehtii siis vain omasta edustaan, jolloin kollektiivinen etu voi jäädä toteutumatta (niin kuin usein käy esimerkiksi ympäristökysymyksissä)¹⁴⁹. Individualistinen lähestymistapa selittääkin kokonaisuutta sen osien avulla päinvastoin kuin holismi, jossa kokonaisuutta tarkastelemalla pyritään ymmärtämään osien käyttäytymistä. Kuten jo aiemmin todettiin, rakenne ei määrää pelin kulkua deterministisesti, jolloin holistinen tarkastelu olisi paikallaan, vaan pelaajien käyttäytyminen määrää lopputuloksen myös kokonaisuuden kannalta.¹⁵⁰ Tämä näkemys tekee perinteisestä realismista neorealismia sopivamman teoreettisen viitekehyksen peliteorian käytölle tutkimusvälineenä¹⁵¹.

Individualismilla on myös toinen, pelin rakennetta yksinkertaistava merkitys peliteorioissa. Usein pelaajien katsotaan nimittäin toimivan yksilöiden tavoin myös silloin, kun pelaajiksi määritellään yrityksiä, valtioita tai muita yhteisöjä.¹⁵² Toisin sanoen peliteoreettisen yksilön ei tarvitse olla lihaa ja verta, vaan tämä rationaalinen toimija on abstraktio aivan kuten realismin poliittinen ihminenkin.

---

¹⁴⁶ Nurmi 1978, 7.

¹⁴⁷ Morrow 1994, 7 ja 20

¹⁴⁸ Hollis – Smith 1990, 76 ja 93-94.

¹⁴⁹ Gibbons 1992, 27 ja McMillan 1992, 12.

¹⁵⁰ Hollis – Smith 1990, 4-7 ja 120.

¹⁵¹ Vertaa myös sosiaaliseen konstruktivismiin, joka ei jaa individualismin ajatusta yksittäisestä toimijasta sosiaalisen vuorovaikutuksen lähtökohdasta, vaan jossa toimijoiden identiteetit ja intressit muodostuvat sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta (Risse 2000, 5).

¹⁵² Romp 1997, 2.

Pelaajana valtio toimii yhtenäisenä yksikkönä, jolla on omat intressinsä ja jonka sisäisellä järjestäytymisellä ei ole merkitystä. Realismin kanssa tämä näkemys sopii hyvin yhteen, mutta esimerkiksi byrokratian tutkijat kyseenalaistavat yhtenäisen kansallisen intressin mahdollisuuden, koska näkevät sen muodostuvan eri hallintoelimien ristiriitaisten tavoitteiden tuloksena. Peliteoria ei kuitenkaan tue välttämättä valtiokeskeistä näkemystä kansainvälisestä politiikasta, vaan pelaajaksi voidaan määritellä valtion sijaan myös jokin muu taho, esimerkiksi kansallinen tai kansainvälinen instituutio.¹⁵³

Viimeinen peliteorioiden perusoletuksista on keskinäinen riippuvuus. Pelaajien tekemät päätökset vaikuttavat merkittävästi muiden pelaajien voittoihin. Niinpä jokaisen pelaajan hyvinvointi riippuu ainakin osittain paitsi hänen omista valinnoistaan myös muiden pelaajien toimista. Tällainen tilanne tekee strategisen ajattelun tärkeäksi: pelaajat pyrkivät kaiken aikaa ennakoimaan muiden pelaajien käyttäytymistä ja omien tekojensa vaikutusta siihen. Näiden oletusten pohjalta jokainen pelaaja pyrkii valitsemaan optimaalisen vastauksen saavuttaakseen omalta kannaltaan edullisimman tuloksen.¹⁵⁴ Keskinäisestä riippuvuudesta seuraa kuitenkin epätehokkaiden ratkaisujen mahdollisuus (esimerkiksi vangin dilemmassa). Atomistiset eli toisistaan riippumattomat toimijat taas päätyvät aina pareto-optimaaliseen ratkaisuun, jossa yhdenkään toimijan hyvinvointia ei voida lisätä ilman, että jonkun muun hyvinvointi kärsii. Esimerkiksi yrityksiä ja kuluttajien toimintaa vapaille markkinoilla pidetään usein pareto-tehokkaana.¹⁵⁵

Keskinäisen riippuvuuden käsite poikkeaa jonkin verran kansainvälisessä politiikassa käytetystä keskinäisriippuvuudesta. Peliteorian riippuvuus ei ole yhtä voimakasta. Toimijat eivät ole riippuvaisia toisista toimijoista sinänsä vaan näiden teoista. Pelaajat eivät siis jaa yhteistä kohtaloa. Pelaajat ovat kiinnostuneita vain omista voitoistaan ja suhtautuvat välinpitämättömästi muiden pelaajien voittoihin tai tappioihin. Kansainvälisen politiikan terminä keskinäisriippuvuus puolestaan sisältää yleensä ajatuksen nimenomaan toimijoiden kohtaloiden yhteenkietoutumisesta. Esimerkiksi taloudellinen laskusuhdanne yhdessä maassa voi aiheuttaa taloudellisia ongelmia muissakin maissa.

Individualismi ja keskinäinen riippuvuus saattavat vaikuttaa ensisilmäyksellä keskenään ristiriitaisilta olettamuksilta. Tarkemmin katsottuna ne sopivat kuitenkin hyvin yhteen. Individualismi takaa pelaajille vapauden valita omat siirtonsa, mutta he eivät voi päättää pelin

---

¹⁵³ Hollis – Smith 1990, 13-14, 120 ja 147 sekä Snidal 1985, 35-36.

¹⁵⁴ McCain 2004, 7; Raiffa et al. 2002, 53-57 ja Ståhl 1983, 27.

¹⁵⁵ Romp 1997, 3-4. Ks. myös Stone 2001, 227. Käytännössä vapaatkaan markkinat eivät toimi täysin tehokkaasti (esim. monopolitilanteet ja julkishyödykkeet).

lopputulosta yksin, vaan se määräytyy keskinäisen riippuvuuden mukaisesti pelaajien tekemien valintojen summana.

4.2. Pelityypit

Pelejä voidaan luokitella monella tavalla. Yleisimmin erotteluja tehdään pelaajien määrän, hyötyfunktioiden luonteen, valintavaihtoehtojen ja sitovan sopimuksenteon mahdollisuuden mukaan. Näiden erottelujen mukaan pelejä voidaan jakaa kahden pelaajan tai useamman pelaajan peleihin (n:n pelaajan pelit), vakiosummaisiin tai vaihtuvsummaisiin peleihin, äärellisiin tai äärettömiin peleihin ja kooperatiivisiin tai ei-kooperatiivisiin peleihin.¹⁵⁶

Kahden pelaajan pelit keskittyvät tyypillisesti tutkimaan pelaajien vaihtoehtoisia siirtoja ja pyrkivät määrittämään pelin todennäköisen lopputuloksen. N:n pelaajan pelit puolestaan mallintavat yleensä liittoumien muodostamista ja voittojen jakamista niiden sisällä. Jonkinlaisena rajatapauksena päätöksentekoteorioiden ja peliteorian välillä ovat niin kutsutut pelit luontoa vastaan. Ne käsittelevät rationaalista päätöksentekoa ja riskinottoa, mutta niissä pelaajan ei tarvitse ottaa huomioon strategisia pohdintoja vastapuolen valinnoista. Nämä pelit eivät myöskään täytä edellä esitettyä Rapoportin ja Chammahin määritelmää pelille, jossa edellytetään pelaajia olevan vähintään kaksi. Peliteoreettisille peleille tyypillistä on nimenomaan pelaajien tietoisuus kaltaisistaan rationaalista toimijoista, joiden strategioiden arvioiminen on tärkeä osa oman strategian valintaa. Pelien luonteen lisäksi ero pelaajamäärässä vaikuttaa pelin tekniseen esitystapaan. Kahden pelaajan pelit esitetään pääsääntöisesti joko matriisina tai pelipuuna. Useamman pelaajan pelien ratkaisemiseen käytetään sen sijaan karakteristisia funktioita.¹⁵⁷ Pelien esitystapoihin palataan uudestaan seuraavassa alaluvussa.

Valinta pelaajien määrästä riippuu paljolti tutkimuskysymyksestä. Irakin kriisin tapauksessa n:n pelaajan peliä voitaisiin käyttää esimerkiksi tutkimaan mahdollisuuksia muodostaa vaadittava enemmistö Irakin vastaisen sodan valtuuttamiseksi turvallisuusneuvostossa. Turvallisuusneuvosto kuitenkin sivuutettiin, ja Yhdysvaltojen puolustusministeri Donald Rumsfeldin mukaan Yhdysvallat olisi voinut toteuttaa sotilaallisen operaation tarvittaessa yksinkin, jopa ilman Iso-Britannian tukea¹⁵⁸. Siksi olenkin nähnyt tilanteen ensisijaisesti Irakin ja Yhdysvaltojen kahdenvälisenä

---

¹⁵⁶ Nurmi 1998, 44.

¹⁵⁷ Nurmi 1998, 44.

¹⁵⁸ Rumsfeld 11.3.2003, lehdistötilaisuus.

vastakkainasetteluna. Muiden toimijoiden osuus tilanteen kehittymisessä on ollut mielestäni suhteellisen vähäistä, ja siksi kahden pelaajan peli sopii parhaiten tähän tutkimukseen.

Vakiosummaiset pelit ovat pelejä, joissa jokaisesta lopputuloksesta pelaajille koituvien voittojen summa on vakio. Tämä merkitsee intressien täydellistä vastakkaisuutta, sillä pelaajat voivat saada lisävoittoja vain toistensa kustannuksella. Pyrkinessään maksimoimaan omaa etuaan pelaajat siis välttämättä minimoivat vastapelaajan voittoja. Klassinen esimerkki vakiosummaisesta pelistä on kakun jakaminen. Jokaisessa jakovaihtoehdossa kakun koko pysyy kaiken aikaa samana, ja koko kakku jaetaan pelaajien kesken (eli kakkua ei jää yli). Tällöin kokonaishyöty on aina sama, mutta pelaajien osuudet siitä voivat vaihdella. Jos yksi pelaaja saa suuremman viipaleen, saa joku muu väistämättä pienemmän.

Nollasummapelit, joissa hyötyfunktioiden summa on nolla, ovat erikoistapaus vakiosummaisista peleistä. Termiä nollasummapeli käytetään kuitenkin joskus kattamaan myös vakiosummaiset pelit, koska vakiosummaiset pelit voidaan muuttaa nollasummapeleiksi skaalaamalla voitoille annettavat lukuarvot vastaamaan nollasummapelin voitonjakoa (jokaisesta voitosta vähennetään sama vakio) ilman, että se vaikuttaisi peliin tai sen pelaamiseen¹⁵⁹. Itse käytän mieluummin täsmällisiä käsitteitä vakiosummainen ja vaihtuvusummainen peli, sillä nollasummapelin vastakohtalle on vaikea löytää ei-nollasummapeliä parempaa suomenkielistä ilmaisua.

Vaihtuvusummaiset pelit ovat siis vakiosummaisten pelien vastinpari. Niissä pelaajien yhteenlaskettujen voittojen summa vaihtelee lopputuloksen mukaan. Nämä pelit mallintavat vakiosummaisista pelejä paremmin kansainvälisen politiikan ilmiöitä, joissa pelaajat voivat yleensä hyvillä valinnoilla päätyä molemmille pelaajille edullisempaan ratkaisuun. Vastaavasti huonosta valinnasta voivat kärsiä molemmat osapuolet. Pelaajien osittain vastakkaiset ja osittain yhteiset intressit aiheuttavat yhteistoiminnallisen strategian vaihtoehdon nousemisen kilpailullisen strategian rinnalle. Vakiosummaisista peleistä puuttuu tämä yhteistoiminnallisen strategian vaihtoehto, koska niissä ei yksinkertaisesti ole kannattavan yhteistyön mahdollisuutta. Niinpä vaihtuvusummaiset pelit ovat myös strategisesti vakiosummaisista pelejä mielenkiintoisempia.¹⁶⁰ Näistä syistä olen valinnut vaihtuvusummaiset pelit Irakin kriisin mallintamisen lähtökohdaksi.

---

¹⁵⁹ Rapoport – Chammah 1965, 248.

¹⁶⁰ esim. Morris 1994, 35 ja Morrow 1994, 75.

Äärellisissä peleissä jokainen siirto koostuu äärellisestä määrästä erilaisia vaihtoehtoja, ja siirtojen määrä on rajallinen¹⁶¹. Äärettömissä peleissä jompikumpi näistä ehdoista jää täyttymättä. Monien tilanteiden määrittelemisen äärettömiksi tai äärellisiksi peleiksi on mielestäni melko tulkinnanvarainen kysymys. Lisäksi sen merkitys ei näy niinkään pelaajien käyttäytymisessä kuin pelin teknisessä ratkaisemisessa. Itse tulkitson Irakin kriisin peliksi, joka päättyi sodan puhkeamiseen tietyn siirtomäärän jälkeen. Myös toimintavaihtoehtoja katson molemmilla osapuolilla olleen äärellisen määrän. Vaikka näitä vaihtoehtoja pidettäisiinkin äärettömänä joukkona, voidaan äärelliseen malliin päästä ryhmittelemällä vaihtoehdot sopiviksi kokonaisuuksiksi.

Kooperatiivisissa peleissä pelaajat voivat tehdä sitovia sopimuksia ja muodostaa keskenään liittoumia. Sitoumuksia pelaamisesta tai voittojen jaosta voidaan tehdä ennen pelin alkua tai sen aikana. Strategioiden koordinoimisen tarkoituksena on lisätä pelistä saatavaa voittoa yhteistyötä tekeville pelaajille. Voittojen jakamisesta tehtävän sopimuksen tarkoituksena on puolestaan suostutella muita pelaajia yhteistyöhön. Jos esimerkiksi vangin dilemmaa pelattaisiin kooperatiivisessa muodossa, epäillyt voisivat sopia keskenään, ettei kumpikaan tunnusta. Voittojen jakaminen vangin dilemmassa on sitä vastoin vaikeampaa, koska vankilatuomioiden suorittamista ei voida jakaa pelaajien kesken.¹⁶²

Kooperatiiviset pelit edellyttävät kuitenkin, että sopimukset ovat sitovia. Tämä tarkoittaa yleensä sitä, että tarvitaan jokin kolmas osapuoli joka takaa sopimusten täytäntöönpanon. Kansainvälisessä politiikassa jokin suurvalta voi toimia tällaisena takaavana osapuolena, jos sillä on riittävästi vaikutusvaltaa sopimuksen tehneisiin osapuoliin. Yhdysvaltojen ja Irakin tapauksessa tällaista kolmatta osapuolta ei kuitenkaan ole. Kooperatiivinen peliasetelma on mahdollinen myös, jos pelaajien välillä vallitsee niin suuri luottamus, että ne voivat uskoa toistensa sanaan. Tämäkään ehto ei Irakin kriisissä toteudu, joten tarkastelukohteeksi jäävät ensisijaisesti ei-kooperatiiviset pelit. Niissä sitovia sopimuksia ei voida tehdä, koska niiden toimeenpanosta ei ole mitään takeita. Yhteistyö on silti mahdollista myös ei-kooperatiivisissa peleissä, mutta vain jos pelaajat katsovat sen olevan itselleen edullista. Pelaajat voivat esimerkiksi pyrkiä palkitsemaan tai rankaisemaan toisiaan tietynlaisesta käyttäytymisestä tehdäkseen yhteistyön kannattavammaksi vaihtoehdoksi.¹⁶³

---

¹⁶¹ Brams 1975, 11.

¹⁶² Morris 1994, 115-116.

¹⁶³ Morrow 1994, 76 ja Risse 2000, 3 ja 13.

4.3. Pelien esitystavat

Pelin esitystavaksi voidaan valita joko ekstensiivinen muoto tai normaalimuoto. Normaalimuotoa kutsutaan joskus myös strategiseksi muodoksi tai matriisimuodoksi. Ekstensiivisessä muodossa peli esitetään sellaisena kuin sitä pelataan eli kussakin tilanteessa annetaan pelaajien siirtomahdollisuudet olettaen, että pelin siirtohistoria on aikaisemmissa vaiheissa ollut tietynlainen. Ekstensiivinen muoto kuvataan pelipuun avulla, jossa oksat vastaavat siirtomahdollisuuksia haarautuen päätöstilannetta kuvaavista solmukohtista.¹⁶⁴ Jokainen solmu kuuluu tietylle pelaajalle, joka valitsee siitä haarautuvien vaihtoehtojen välillä¹⁶⁵. Esimerkkinä tarkastellaan Bismarckin meren taistelua.

Bismarckin meren taistelu mallintaa toisen maailmansodan aikaista sotilasstrategista päätöstilannetta. Helmikuussa 1943 taistelu Uudesta Guineasta oli kriittisimmillään liittoutuneiden hallitessa saaren eteläistä osaa ja japanilaisten pohjoisosaa. Tiedusteluraporttien mukaan japanilaiset keräsivät joukkoja ja varusteita lähetettäväksi vahvistukseksi Uuteen Guineaan. Japanilaisen laivasto-osaston komentajan piti päättää lähetettäisiinkö saattue New Britain -saaren etelä- vai pohjoispuolitse. Sää tiedotteet lupasivat pohjoispuolelle sadetta ja huonoa näkyvyyttä ja etelään kirkasta ilmaa. Matkan oletettiin kestävän kummassakin tapauksessa kolme päivää. Amerikkalaisen ilmavoimien komentajan tehtävänä oli tuhota kyseinen saattue mahdollisimman täydellisesti. Hänellä oli mahdollisuus keskittää tiedustelukoneet jommallekummalle reitille ja saatuaan tiedon saattueen olinpaikasta lähettää pommikoneet liikkeelle.¹⁶⁶

Tästä tilanteesta syntyy kilpailullinen tilanne, jossa osapuolten intressit ovat täysin vastakkaisia toisilleen. Japanilaiset pyrkivät salaamaan saattueen olinpaikan, ja amerikkalaiset paljastamaan sen. Mahdollisuuksia yhteistyöhön ei siis ole, koska pelaajilla ei ole yhteisiä etuja. Tätä tilannetta onkin luontevaa mallintaa nollasummapelinä, jonka voitot mitataan pommituspäivissä. Kuviossa 1 nähdään Bismarckin meren taistelu ekstensiivisessä muodossa. Nollasummapeleissä ilmoitetaan yleensä vain toisen pelaajan voitot, koska vastapuolen voitot ovat etumerkkiä lukuun ottamatta samat. Niinpä tässäkin voitot on merkitty näkyviin pelipuun päätepisteisiin vain Yhdysvaltojen näkökulmasta, ja Japanin voitot ovat yhtä suuria, mutta negatiivisia.¹⁶⁷

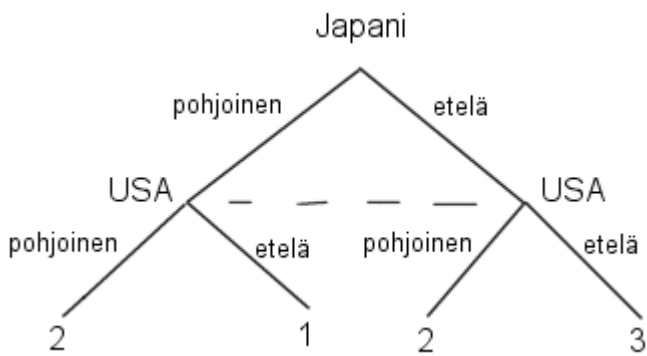
---

¹⁶⁴ Nurmi 1978, 44.

¹⁶⁵ Morris 1994, 8.

¹⁶⁶ Brams 1975, 3-4.

¹⁶⁷ Brams 1975, 4 ja 8.

Kuvio 1. Bismarckin meren taistelu ekstensiivisessä muodossa (lähde: Brams 1975, 9).

Pelin ensimmäinen solmu eli juuri¹⁶⁸ kuuluu japanilaisille, jotka päättävät lähettävätkö saattueen eteläiselle vai pohjoiselle reitille. Seuraavassa vaiheessa amerikkalaisilla on samat vaihtoehdot (pohjoinen ja etelä) riippumatta siitä, mitä japanilaiset ovat päättäneet. Amerikkalaiset eivät kuitenkaan tiedä kummassa omista solmuistaan he ovat päätöstä tehdessään. Tämä näkyy pelipuussa siten, että kyseiset solmut on yhdistetty toisiinsa, ja niiden sanotaan kuuluvan samaan informaatiojoukkoon¹⁶⁹.

Molemmilla pelaajilla on täysi vapaus valita parhaana pitämänsä siirto, mutta kumpikaan ei voi yksinään määrätä pelin lopputulosta, vaan se syntyy aina tehtyjen siirtojen yhteisvaikutuksena¹⁷⁰. Jos molemmat ovat valinneet pohjoisen reitin, amerikkalaisilla kestää päivän verran havaita japanilaiset huonossa säässä, minkä jälkeen he ehtivät pommittaa saattuetta kahden päivän ajan, ennen kuin se pääsee perille Uuteen Guineaan. Jos amerikkalaiset ovatkin keskittyneet etelään, heillä kestää vielä yksi päivä, ennen kuin he huomaavat japanilaiset, ja pommitusaika jää yhteen päivään. Molempien suunnatessa etelään japanilaiset paljastuvat heti, ja amerikkalaiset pommittavat heitä koko kolmipäiväisen matkan ajan. Jos amerikkalaiset etsivät japanilaisia pohjoisesta, vaikka nämä ovatkin lähteneet etelään, amerikkalaiset menettävät vähän aikaa, mutta huomaavat kuitenkin nopeasti japanilaiset hyvän sään takia, jolloin tuloksena on kaksi pommituspäivää.

Peli käydään täyden informaation (*complete information*) pelinä eli pelin alkaessa sen säännöt ovat molempien tiedossa. Sääntöihin kuuluvat siirtovaihtoehdot ja eri lopputuloksiin yhdistyvät voitot ovat siis yhteistä tietoa. Epätäyden informaation pelinä voidaan pitää esimerkiksi huutokauppaa, jossa pelaajat eivät tunne toistensa hyötyfunktioita (eivät tiedä kuinka arvokkaana kukin pitää huudettavaa esinettä). Bismarckin meren taistelu on myös epätäydellisen informaation (*imperfect*

¹⁶⁸ Morris 1994, 3.

¹⁶⁹ Morris 1994, 11 ja Stone 2001, 218.

¹⁷⁰ Brams 1975, 5.

information) peli, koska amerikkalaiset eivät tiedä japanilaisten siirtoa joutuessaan tekemään oman päätöksensä. Täydellisen informaation peleissä jokainen pelaaja tuntee koko ajan pelin siihenastisen kulun.¹⁷¹ Esimerkiksi shakki on täydellisen informaation peli, jossa molemmat pelaajat tietävät kaikki aikaisemmat siirrot.

Ernst Zermelo todisti vuonna 1912, että kaikki kahden pelaajan äärelliset nollasummapelit ovat tiukasti määräytyneitä, jos niissä vallitsee täydellinen informaatio. Tätä tulosta kutsutaan Zermelon teoreemaksi tai täydellisen informaation teoreemaksi, ja se tarkoittaa, että määritelmän mukaisissa peleissä jommallakummalla pelaajalla on voittostrategia tai sitten molemmat pelaajat voivat varmistaa itselleen ainakin tasapelin. Voittostrategialla tarkoitetaan siirtoyhdistelmää, joka tuottaa voiton riippumatta siitä, mitä vastustaja tekee. Jos kaikki shakin eri strategiat (jotka siis koostuvat koko pelin mittaisista siirtoyhdistelmistä) voitaisiin tutkia, pelin lopputulos voitaisiin määritellä etukäteen edellyttäen, että pelaajat ovat täydellisen rationaalisia. Nyt ei kuitenkaan tiedetä, onko mustilla tai valkoisilla voittostrategiaa.¹⁷²

Bismarckin meren taistelu voidaan esittää myös normaalimuodossa (kuvio 2). Pelistä muodostetaan matriisi, jonka rivit ja sarakkeet kuvaavat pelaajien valittavina olevia strategioita. Normaalimuotoinen esitys on ekstensiivistä muotoa suppeampi, koska siinä ei kuvata siirtoja vaan kokonaisia strategioita. Tällöin kuitenkin käsitys siirtojärjestyksestä katoaa, ja pelin dynaaminen aspekti kärsii. Normaalimuoto antaa myös käsityksen, että koko peli koostuu yhdestä ainoasta informaatiojoukosta. Pelaajat näyttävät tekevän vain yhden simultaanisen päätöksen (tai tekevät sen ainakin ennen kuin saavat tietää toisen pelaajan valinnan)¹⁷³. Normaalimuodon etuna on taloudellisempi esitysmuoto, joka on sekä kätevämpi että selkeämpi monimutkaisten pelien kuvaamisessa.¹⁷⁴ Bismarckin meren taistelussa esitystavan valinnalla ei kuitenkaan ole merkitystä, koska pelaajat tekevät vain yhden siirron, ja päätökset tehdään yhtä aikaa (yksi informaatiojoukko).

---

¹⁷¹ Gibbons 1992, 1 ja 55.

¹⁷² Dacey – Carlson 1996, 163.

¹⁷³ Gibbons 1992, 4 ja Stone 2001, 217-218 .

¹⁷⁴ Nurmi 1978, 47-48.

		Japani	
		pohjoinen	etelä
USA	pohjoinen	2 päivää	2 päivää
	etelä	1 päivä	3 päivää

Kuvio 2. Bismarckin meren taistelu normaalimuodossa (lähde: Brams 1975, 4).

Matriisin sarakkeet kertovat niin kutsutun sarakepelaajan (kuviossa Japani) vaihtoehtoiset strategiat, ja vastaavasti rivit muodostavat rivipelaajan (Yhdysvallat) strategiajoukon. Matriisin alkiot ilmoittavat pelaajien voitot kyseisen rivin ja sarakkeen edustamien strategioiden aiheuttamasta lopputuloksesta. Rivipelaajan voitot on tapana ilmoittaa ensin. Nollasummapeleissä sarakepelaajan voitot voidaan jättää ilmoittamatta aivan kuten ekstensiivisessäkin muodossa.¹⁷⁵

Jos pelaajia on kolme matriisista tehdään kolmiulotteinen. Jokaista pelaajaa kohti tarvitaan aina oma ulottuvuutensa.¹⁷⁶ Tästä johtuen matriisia käytetään pääsääntöisesti kuvaamaan vain kahden pelaajan pelejä. Ekstensiivisessä muodossa pelaajien määrä sinänsä ei haittaa esityksen selkeyttä, mutta siirtokertojen ja -vaihtoehtojen lisääntyessä pelipuusta tulee matriisimuotoa nopeammin erittäin massiivinen. Siksi n:n pelaajan pelejä kuvataankin usein karakterististen funktioiden tai erilaisten koalitioiden avulla, joiden muodostamista n:n pelaajan pelit pyrkivät mallintamaan¹⁷⁷. Tässä työssä keskitytään kuitenkin kahden pelaajan peleihin.

4.4. Pelien ratkaiseminen

Peliteoriassa on kehitelty erilaisia ratkaisukriteerejä ennustamaan tai neuvomaan rationaalista päätöksentekoa. Pelin ratkaisuna on tietty valintayhdistelmä, joka tuottaa jossakin mielessä pelaajien kannalta optimaalisen tuloksen. Erilaisten kriteerien käyttäminen voi johtaa erilaisiin ratkaisuihin. Seuraavassa esitellään keskeisimpiä ratkaisutapoja, joihin kuuluvat dominanssikriteeri,

¹⁷⁵ Morris 1994, 36 ja Stone 2001, 218.

¹⁷⁶ Bennett 1995, 23.

¹⁷⁷ Nurmi 1978, 78-79 ja Nurmi 1998, 44.

maksimin-strategia, Nashin tasapaino ja odotetun hyödyn maksimointi.¹⁷⁸ Peliteoriaan kuuluu muitakin ratkaisukriteereitä, mutta ne eivät ole tässä työssä käytettävien mallien kannalta oleellisia.

Bismarckin meren taistelun kohdalla huomaamme, että japanilaisten kannattaa valita pohjoinen reitti, koska heillä ei ole mitään voitettavaa eteläisen reitin valitsemisesta, pelkästään hävittävää. Jos amerikkalaiset nimittäin valitsevat pohjoisen, tuloksena on joka tapauksessa kaksi pommituspäivää. Jos he taas valitsevat etelän, japanilaiset voivat vähentää tappioitaan kolmesta yhteen valitsemalla pohjoisen. Koska Japanin voitot ovat pohjoisella strategialla suuremmat tai yhtä suuret kuin etelän strategialla riippumatta Yhdysvaltojen päätöksestä, sanotaan pohjoisen strategian dominoivan heikosti eteläistä (dominointi on vahvaa, jos voitot ovat aidosti suurempia). Peliteoriassa oletetaan, etteivät rationaaliset pelaajat valitse dominoitua strategiaa, joka ei siis koskaan anna suurempaa voittoa kuin dominoiva strategia.¹⁷⁹

Yhdysvaltojen kannalta päätöksenteko on pulmallisempaa: kumpikaan strategia ei dominoi toista. Jos he kuitenkin olettavat japanilaisten toimivan rationaalisesti, he voivat olettaa japanilaisten valitsevan dominoivan strategiansa eli pohjoisen reitin. Tällöin amerikkalaistenkin kannattaa tietysti valita pohjoinen, koska etelä antaisi yhden pommituspäivän ja pohjoinen kaksi.¹⁸⁰ Malli siis ennustaa molempien valitsevan pohjoisen reitin, kuten tosiasiallisesti kävikin¹⁸¹.

Usein pelissä voi kuitenkin olla useampia strategioita, joita mikään muu strategia ei dominoi, jolloin peliä ei voida ratkaista dominoitujen strategioiden eliminoimisella. Nashin tasapaino sen sijaan löytyy paljon laajemmasta joukosta pelejä, itse asiassa kaikista äärellisistä normaalimuotoisista peleistä. Nashin tasapaino koostuu strategioista, jotka ovat pelaajien parhaita vastauksia toisten pelaajien strategioihin.¹⁸² Toisin sanoen yksikään pelaaja ei voi parantaa voittojaan vaihtamalla strategiaansa muiden pitäessä valintansa ennallaan¹⁸³. Bismarckin meren taistelun ratkaisu (pohjoinen, pohjoinen) muodostaa Nashin tasapainon. Vaikka molemmat osapuolet tietäisivät etukäteen toisen valitsevan kyseisen strategian, kumpikaan ei pystyisi parantamaan asemaansa vaihtamalla strategiaa: amerikkalaiset voivat vain huonontaa voittoaan yhteen ja japanilaisten voitto pysyy samana strategian vaihdosta huolimatta. Lopputulos ei siis muutu, vaikka japanilaiset

¹⁷⁸ Nurmi 1978, 50 ja 54-56.

¹⁷⁹ Fudenberg – Tirole 1998, 6 ja Hargreaves Heap – Varoufakis 2004, 48-51.

¹⁸⁰ Nurmi 1978, 51 ja Raiffa et al 2002, 58-60.

¹⁸¹ Brams 1975, 7.

¹⁸² Fudenberg – Tirole 1998, 29 ja Stone 2001, 220-221. Huomaa, että tasapaino voi muodostua puhtaista tai sekastrategioista.

¹⁸³ Wood – McLean 1995, 706.

päätelisivätkin amerikkalaisten päätyvän edellä esitetyn mukaisesti rationaalisen ratkaisuna pohjoiseen strategiaansa.

Nashin tasapainokaan ei anna pelille välttämättä yksiselitteistä ratkaisua. Tasapainoja voi samassa pelissä olla useampiakin (kuten esimerkiksi pelkuripelissä).¹⁸⁴ Vaihtoehtoinen tapa etsiä ratkaisua on niin kutsuttu maksimin-kriteeri. Sen avulla ratkaisua etsittäessä pelaaja pyrkii varmistamaan itselleen tietyn vähimmäisvoiton eli välttämään huonointa skenaariota. Tietyn strategian tuottamaa vähimmäisvoittoa kutsutaan tämän strategian varmuustasoksi. Bismarckin meren taistelun kohdalla amerikkalaisten varmuustaso pohjoisen strategialla on kaksi ja etelän strategialla yksi. Yhdysvaltojen maksimin-strategia on siis pohjoinen. Vastaavasti japanilaisten varmuustasot ovat -2 pohjoisessa ja -3 etelässä, ja maksimin-strategia samoin pohjoinen. Maksimin-strategian varmuustaso kertoo pelin arvon kyseisen pelaajan kannalta. Yhdysvalloille pelin arvo on 2, ja Japanille -2. Pelin ratkaisuna voidaan pitää maksimin-strategioiden aikaansaamaa lopputulosta, jos niiden varmuustasot muodostuvat samassa matriisissä olevista voitoista (maksimin-strategiat viittaavat samaan lopputulokseen, jota kutsutaan satulapistekseksi). Tällainen ratkaisu löytyy kaikkiin vakiosummaisiin peleihin¹⁸⁵. Maksimin-strategiaa pidetään usein pessimistisenä ajattelutapana, varaudutaanhan siinä nimenomaan pahimman varalle; sen sijaan että etsittäisiin suurimpia mahdollisia voittoja, siinä pyritään turvaamaan minimivoitto.¹⁸⁶ Näin ollen maksimin-strategia kuvaa riskin välttämistä.

Viimeisenä kriteerinä esittelen vielä odotetun hyödyn maksimoinnin. Se perustuu todennäköisyyslaskentaan ja edellyttää kvantifioituja voittoja sekä arvioita vastustajan taktiikasta¹⁸⁷. Jos amerikkalaiset odottavat japanilaisten valitsevan pohjoisen reitin todennäköisyydellä p ja eteläisen siis todennäköisyydellä $1-p$, saadaan amerikkalaisten odotettu hyöty pohjoisen reitin valinnasta laskemalla yhteen mahdollisten lopputulosten antamat voitot todennäköisyyksillä painotettuina eli $2p + 2(1-p)$. Odotettu hyöty eteläisestä reitistä on vastaavasti $1p + 3(1-p)$. Näistä amerikkalaisten tulisi sitten valita suurempi. Merkitsemällä odotetut hyödyt yhtä suuriksi ja ratkaisemalla yhtälö saadaan p :n arvoksi $1/2$. Jos amerikkalaiset arvioivat japanilaisten valitsevan jommankumman strategian hiukankin yli 50 prosentin todennäköisyydellä, heidän kannattaa valita sama strategia. Japanilaisten kohdalla saamme tulokseksi $p=1$. Tämä tarkoittaa, että kaikilla p :n arvoilla, jotka ovat alle yhden, Japanin kannattaa valita pohjoinen reitti. Vain jos japanilaiset ovat sataprosenttisen varmoja amerikkalaisten valinneen eteläisen reitin, heidän odotettu hyötynsä on

---

¹⁸⁴ Bennett 1995, 24.

¹⁸⁵ Stone 2001, 243.

¹⁸⁶ Niou – Ordeshook 1987, 401 ja Nurmi 1978, 52-53 ja 56.

yhtä suuri molemmilla reiteillä ja on yhdentekevää kumman he valitsevat. Tässäkin tapauksessa japanilaiset eivät silti saa eteläisen reitin valitsemisesta yhtään suurempaa hyötyä kuin pohjoisesta, onhan pohjoinen japanilaisten dominoiva strategia.¹⁸⁸

4.5. Peliteoreettisia sovelluksia

Tunnetuin peliteoreettinen malli on varmasti amerikkalaiseen oikeuskäytäntöön sijoittuva vangin dilemma. Kehystarina vaihtelee jonkin verran, mutta esitän tässä Drew Fudenbergin ja Jean Tirolen käyttämän version. Kaksi henkilöä on pidätetty rikoksesta epäiltyinä. Poliisilla ei ole riittäviä todisteita heitä vastaan ja tarvitsee siksi epäiltyjen tunnustuksia. Epäillyt erotetaan toisistaan, ja kummallekin kerrotaan, että todistaessaan toista epäiltyä vastaan, hän saa pienen palkkion ja hänet päästetään vapaaksi edellyttäen, ettei toinen epäilty todista häntä vastaan. Jos kumpikaan ei todista, molemmat pääsevät vapaiksi todisteiden puuttuessa. Jos vain jompikumpi todistaa, toinen joutuu vankilaan. Molempien todistaessa molemmat joutuvat vankilaan, mutta saavat kuitenkin todistamisesta luvattun palkkion.¹⁸⁹

Kuviossa 3 esitetyssä vangin dilemmassa näkyvät epäiltyjen A ja B vaihtoehtoiset siirrot ja niistä seuraavat voitot. Kumpikin pelaaja valitsee samanaikaisesti kahdesta vaihtoehdosta: yhteistoiminnallisesta strategiasta, jota on merkitty kirjaimella Y (yhteistyö), ja kilpailullisesta strategiasta P (petos). Alaviitteenä oleva kirjain tarkoittaa valinnan tekevää pelaajaa. Yhdessä nämä siirrot määräävät lopputuloksen. Kyseisessä ruudussa on ilmoitettu ensin pelaajan A voitto ja sitten pelaajan B voitto. Siis jos A tekee yhteistyötä (ei todista) ja B pettää (todistaa), päädytään ruutuun 1,4 eli A:n voitto on 1 ja B:n 4. Tämä lopputulos on A:n kannalta kaikkein huonoin, ja B:n näkökulmasta paras.

---

¹⁸⁷ Brams 1975, 20.

¹⁸⁸ Nurmi 1978, 55-56.

¹⁸⁹ Fudenberg – Tirole 1998, 9-10. Vrt. Finus 2001, 22; Hargreaves Heap – Varoufakis 2004, 37; Jeppesen – Andersen 1995, 4 ja McCain 2004, 10.

	Y_B	P_B
Y_A	3,3	1,4
P_A	4,1	2,2

Kuvio 3. Esimerkki vangin dilemmasta (lähde: Nurmi 1998, 69).

Pelin ratkaisuna on molempien kilpailullinen strategia. Tähän tulokseen voidaan tulla seuraavan päätelmän avulla. Jos A:n valinta on yhteistyö, B:n voitto yhteistyöllä on kolme ja petoksella neljä. Eli petos on B:lle edullisempi. Jos A valitseekin petoksen, B:n voitto jää yhteistyöllä yhteen ja petoksella se on kaksi. Tällöinkin B:n kannattaa valita petos. Valitsipa A siis yhteistyön tai petoksen, petos on aina B:lle hyödyllisempi eli se on hänen dominoiva strategiansa. Sama logiikka koskee A:ta, ja niinpä pelissä päädytään ratkaisuun, jossa molemmat todistavat. Dilemma syntyy siitä, että molempien epäiltyjen kannattaa todistaa toistaan vastaan, mutta tämä lopputulos on molempien kannalta huonompi kuin jos he molemmat olisivat jättäneet todistamatta.

		B	
		Y	P
A	Y	K, K	T, H
	P	H, T	R, R

Kuvio 4. Vangin dilemma abstraktissa muodossa (lähde: Rapoport ja Chammah 1965, 34).

Vangin dilemma voidaan ilmaista yleisemmin kuvion 4 muodossa. Mikä tahansa peli, jossa voitot jakaantuvat siten, että T (tappio) on pienempi kuin R (rangaistus), joka on pienempi K (korvaus yhteistyöstä), joka puolestaan on pienempi kuin H (houkutus) eli $T < R < K < H$, muodostaa vangin dilemman. Jos pelaaja tulee petetyksi ja saa T:n, hänen tulee olla motivoitunut pettämään

saadakseen edes R:n. Jos hän puolestaan saa yhteistyöstä palkkioksi K:n, hänellä on edelleen syytä vaihtaa petokseen saadakseen vielä enemmän eli H:n. Saadessaan R:n pelaaja varmasti toivoisi voivansa päästä tulokseen K, mutta tätä muutosta hän ei voi saada aikaan yksin, vaan myös vastapelaajan pitäisi vaihtaa yhteistyöhön samaan aikaan. (Lisäksi voidaan edellyttää, että $2K > T + H$. Ellei näin olisi, pelaajilla olisi YY-taktiikan lisäksi toinenkin yhteistyötä edellyttävä vaihtoehto: YP:n ja PY:n vuorottelu.)¹⁹⁰

Vangin dilemman on katsottu kuvaavan hyvin asevarusteluun johtavia syitä. Pelaajat A ja B ovat tässä valtioita, ja molemmilla on kaksi strategiaa: aseistautuminen (petos) ja aseistariisunta (yhteistyö). Molemminpuolinen aseistariisunta on kummankin mielestä parempi ratkaisu kuin kalliiksi käyvä asevarustelukierre. Huonoin vaihtoehto kuvaa tilannetta, jossa aseistariisunta on yksipuolista ja vastapuoli hankkii siten itselleen strategista etua. Edellä esitetty päättely vangin dilemman ratkaisusta tuottaa asevarustelukierteen, vaikka se ei ole erityisesti kummankaan osapuolen intresseissä. Aseistariisunnan verifiointimekanismien heikkous ja pelko petetyksi tulemisesta saavat molemmat valitsemaan aseistautumisen strategiakseen.¹⁹¹ Myös monien ympäristökysymysten on katsottu muodostavan (usean pelaajan) vangin dilemman kaltaisen tilanteen, jossa yhteistyön ulkopuolelle jättäytyvät tahot voivat hyötyä vapaamatkustajina muiden tekemästä yhteistyöstä¹⁹².

Toinen hyvin tunnettu peli on pelkuripeli (*Chicken*). Se sopii kuvaamaan erityisesti tilanteita, joissa pelaajien panokset ovat korkeita ja he pyrkivät säilyttämään kasvonsa tai saavuttamaan arvostusta toistensa kustannuksella. Alkuperäisen version mukaan pelkuripelissä kaksi nuorukaista ajaa toisiaan kohti kovalla vauhdilla. Ensin väistävä saa osakseen halveksuntaa pelkurina, kun taas suoraan ajavaa kunnioitetaan tämän hurjapäisyyden johdosta. Molempien väistäessä kumpikin säästyy häpeältä tai häpeää voidaan pitää yhteisenä, mutta ellei kumpikaan väistä, tuloksena on tuhoisa yhteentörmäys.¹⁹³

Pelkuripeliä on käytetty mallintamaan muun muassa Kuuban ohjuskriisiä. Kuviossa 5 Yhdysvalloilla ja Neuvostoliitolla on kaksi strategiaa. Yhdysvallat voi saartaa Kuuban laivastollaan estääkseen uusien ohjusten kuljetuksen ja pyrkiä vaikuttamaan Neuvostoliittoon siten, että se vetäisi ohjukset pois. Toisena vaihtoehtona on yrittää tuhota ohjustukikohdat ilmaiskulla ja mahdollisesti

¹⁹⁰ Rapoport – Chammah 1965, 34.

¹⁹¹ Bennett 1995, 24-25.

¹⁹² Finus 2001, 22 ja Jeppesen – Andersen 1995, 4.

¹⁹³ Morrow 1994, 93 ja Stone 2001, 218. Alkuperäistä tarinaa tunnetumpi lienee elokuvan "Nuori kapinallinen" kertomus, jossa Jimbo ja Buzz hurjastelevat jyrkännettä kohti (Matthews 1998, 27).

miehittää saari. Neuvostoliitto puolestaan valitsee ohjusten poisvetämisen ja paikoillaan pitämisen välillä.¹⁹⁴ Matriisin alkiot osoittavat lopputulosten paremmuusjärjestyksen: 4 edustaa parasta lopputulosta ja 1 huonointa. Voittoja ei ole aina välttämätöntä kvantifioida, vaan joskus pelkät järjestysasteikolliset preferenssit riittävät pelin analysoimiseen.¹⁹⁵

Neuvostoliitto

		ohjusten poisvetäminen	paikoillaan pitäminen
USA	saarto	3, 3 kompromissi	2, 4 NL:n voitto
	ilmaisku	4, 2 USA:n voitto	1, 1 ydinsota

Kuvio 5. Kuuban ohjuskriisi pelkuripelinä (lähde: Brams 1975, 41).

Peli eroaa vangin dilemmasta siten, että nyt molempien kilpailullinen strategia tuottaa huonomman lopputuloksen (ydinsota) kuin vastapuolen voitto. Tällä pelillä ei ole olemassa yksiselitteistä ratkaisua. Molempien voitot ovat nimittäin Nashin tasapainopisteitä, joista kumpikaan ei voi yksipuolisesti parantaa asemaansa (siirtyminen omasta voitosta kompromissiin tai toisen voitosta ydinsotaan eivät lisää kyseisen pelaajan voittoja). Täysin symmetrisessä tilanteessa mikään ei kuitenkaan erota näitä ratkaisuja toisistaan niin, että voitaisiin määritellä kumpaan tasapainopisteistä päädytään. Lisäksi tilanne sisältää riskin, että pelaajat tähtäävät eri tasapainopisteisiin ja päätyvätkin huonoimpaan lopputulokseen.¹⁹⁶

Toisaalta molempien maksimin-strategiat tuottavat ratkaisuksi kompromissin. Vaikuttaa siltä, että juuri näin kävi. Sekä Yhdysvallat että Neuvostoliitto halusivat minimoida ydinsodan riskin ja välttivät radikaaleja siirtoja.¹⁹⁷ Tämä ratkaisu on pareto-optimaalinen, mutta se ei ole kuitenkaan vakaa (eikä muodosta Nashin tasapainoa), koska maksimin-strategiat eivät viittaa samaan

¹⁹⁴ Brams 1975, 41.

¹⁹⁵ Bennett 1995, 23.

¹⁹⁶ Fudenberg – Tirole 1998, 18-19. Pelkuripeliin on olemassa myös kolmas Nashin tasapainoratkaisu. Se muodostetaan sekastrategiana molemmista siirtovaihtoehdoista, jotka valitaan tietyn todennäköisyyden mukaan. Tämä edellyttää kuitenkin voittojen kvantifioimista. (Stone 2001, 218.)

lopputulokseen. Jos toinen pelaajista arvaa vastustajan valitsevan maksimin-strategiansa, hän voi käyttää tätä hyväkseen valitsemalla kovemman linjan ja saavuttaa näin parhaan lopputuloksensa edellyttäen, ettei vastustaja laskelmoi samaan aikaan samalla tavalla, jolloin päädyttäisiin yhteentörmäykseen.¹⁹⁸ Pelkuripelissä pitäisikin pystyä arvaamaan mitä vastustaja tekee, ja tekemään päinvastoin. Jos jompikumpi osapuoli pystyy vakuuttaman toisen sitoutumisestaan kovan linjan strategiaan, hän voittaa pelin, koska toiselle pelaajalle ei jää muuta mahdollisuutta kuin valita kahdesta pahasta pienempi. Malli ennustaa siis lopputuloksen sijaan pelaajien päätyvän kilpaa vakuuttamaan toisiaan sekä sanoin että teoin päätöksestään pysyä lujana.¹⁹⁹

Kaikki pelit eivät ole yhtä kilpailullisia kuin Bismarckin meren taistelu, vangin dilemma tai pelkuripeli. Koordinaatiopelissä pelaajilla on yhteisiä intressejä. Heidän kannattaa pyrkiä koordinoimaan valintojaan siten, että molemmat pelaajat valitsevat saman strategian. Pelin voitonjako on nimittäin sellainen, että samat valinnat tuottavat kummallekin pelaajalle suuremman hyödyn kuin toisistaan eroavat päätökset²⁰⁰.

Esimerkkinä voidaan tarkastella katalysaattorien käyttöönottoa Euroopan Unionissa. Kaikki Unionin jäsenvaltiot jaetaan karkeasti kahteen ryhmään: osa (ryhmä A) huolehtii ympäristöstä toisia (ryhmä B) enemmän. Kummankin ryhmän kannalta on edullisinta, että kaikki Unionin maat noudattavat yhteisiä ympäristösäädöksiä. Jos vain osa maista otettaisiin käyttöön tiukemmat säännöt, näiden maiden autoteollisuus joko menettäisi markkinaosuuttaan tuottaessaan pelkästään kalliimpia katalysaattorilla varustettuja autoja tai joutuisi erottamaan oman tuotannon kaksille eri markkinoille. Lisäksi lyijytöntä bensiiniä pitäisi olla tarjolla kaikissa Euroopan maissa, ettei autolla matkustaminen hankaloituisi liikaa.²⁰¹

Toisaalta myös vanhoja säännöksiä noudattavien maiden autoteollisuus olisi saman ongelman edessä. Nekin menettäisivät markkinoitaan tai joutuisivat tuottamaan kahdenlaisia autoja. Jos näissä maissa ei aloitettaisiin katalysaattorilla varustettujen autojen valmistamista, ne saattaisivat jäädä jälkeen teknisessä kehityksessä. Tämä olisi haitallista erityisesti, jos ympäristötietoisuuden lisääntyessä myös näissä maissa otettaisiin myöhemmin käyttöön tiukemmat päästörajoitukset.²⁰²

---

¹⁹⁷ Joskus peli esitetään sellaisessa muodossa, että historiallisena tuloksena on USA:n voitto. Tällöin USA:lla on ollut diplomaattinen ja sotilaallinen strategia.

¹⁹⁸ Nurmi 1978, 54 ja 65.

¹⁹⁹ Bennett 1995, 24 ja Stone 2001, 220.

²⁰⁰ Vega-Redondo 2003, 414.

²⁰¹ Finus 2001, 30.

²⁰² Finus 2001, 30.

		B	
		katalysaattorien käyttöönotto	ei katalysaattoreita
A	katalysaattorien käyttöönotto	9,5	0,1
	ei katalysaattoreita	1,0	5,6

Kuvio 6. Katalysaattorien käyttöönotto Euroopan Unionissa (mukailtu lähteestä: Finus 2001, 30).

Kumpaakaan ryhmää ei siis houkuttele edellä käyminen tai vapaamatkustaminen. Molempien näkökulmasta yhteinen linjanveto on kaikkein edullisinta. Sekä molempia sitovat tiukemmat säännökset että status quo (kumpikaan ei ota katalysaattoreita käyttöön) ovat Nashin tasapainoja. Mikäli kommunikaatio on mahdollista, kuten tässä tapauksessa, pelin voidaan olettaa päätyvän jompaankumpaan niistä. Tiukempien säännösten käyttöönottamista voidaan silti pitää todennäköisempänä lopputuloksena, koska ne tuottavat ryhmälle A selkeästi paremman hyödyn kuin status quo, mutta ryhmän B kannalta voitto on molemmissa tapauksissa lähes yhtä suuri. Näin ollen tiukemmat säännökset muodostavat eräänlaisen pelin polttopisteen. Yhteinen investointi ympäristöystävällisempään teknologiaan on kaikkien kannalta optimaalista, jos hyötyä voidaan jakaa ryhmien kesken eli ryhmä A voi tarjota B:lle porkkanoita, jotka nostavat sen hyödyn tiukemmista säännöksistä vähintään status quon tasolle.²⁰³

Vangin dilemma ja pelkuripeli ovat symmetrisiä pelejä, koska niissä pelaajien paikkoja voidaan vaihtaa ilman, että peli muuttuu²⁰⁴. Bismarckin meren taistelussa ja edellä esitetyssä versiossa koordinaatiopelistä pelaajien voitot eri lopputuloksista poikkeavat toisistaan, mutta muuten pelaajat ovat samanlaisessa asemassa. Jotkut pelit ovat rakenteeltaan huomattavasti epäsymmetrisempiä. Pelaajien vaihtoehdot saattavat erota toisistaan tai siirtojärjestys voi asettaa pelaajat erilaiseen asemaan.

Tarkastellaan esimerkkinä deadline-peliä. Siinä Mortimer ja Hotspur (hahmot ovat Shakespearen näytelmästä Henrik IV) jakavat 100 dollaria keskenään. Molemmat tietävät, että jakaminen tapahtuu

²⁰³ Finus 2001, 30-31. Ks. Myös Jeppesen – Andersen 1995, 15-17.

seuraavien sääntöjen mukaan. Ensimmäisessä vaiheessa Mortimer ehdottaa kuinka suuren osa satasesta hän saa itselleen, ja Hotspur joko hyväksyy tai hylkää ehdotuksen. Jos Hotspur hyväksyy tarjouksen, peli päättyy ja Hotspur saa jäljelle jääneen osuuden satasesta. Mikäli hän hylkää tarjouksen, peli siirtyy toiseen vaiheeseen. Nyt rahoista on jäljellä enää 90 dollaria. Hotspur vuorostaan tekee ehdotuksen rahojen jakamisesta. Mortimerin hyväksyessä tarjouksen rahat jaetaan sen mukaisesti. Jos hän hylkää tarjouksen, kumpikaan ei saa mitään.²⁰⁵

Pelistä ei kannata piirtää kuviota, koska vaihtoehtoisia tarjouksia on niin suuri määrä. Pelin ratkaisu on kuitenkin yksinkertainen. Aloittamalla pelin lopusta ja päättelemällä taaksepäin induktiivisesti saadaan selville, mitä Mortimerin kannattaa ehdottaa ensimmäisessä vaiheessa. Pelin lopussa Hotspur on vahvemmassa asemassa. Hän tietää, että Mortimerin kannattaa hyväksyä mikä tahansa tarjous, josta hän saa vähänkin rahaa. Hotspur voi siis vaatia itselleen suurimman osan 90 dollarista, kunhan jättää Mortimerille sen verran, ettei tämä hylkää tarjousta kiusallaan. Jos peli siis menee toiseen vaiheeseen asti, Hotspur saa lähes 90 dollaria ja Mortimer ehkä muutaman dollarin. Niinpä Mortimerin on tarjottava ensimmäisessä vaiheessa Hotspurille vähintään sama summa kuin minkä tämä voi varmistaa itselleen pelin toisessa vaiheessa. Molempien pelaajien tietäessä tämän, pelin kulku on ennakoitavissa: Mortimer pyytää hieman reilua kymmentä dollaria, ja Hotspur hyväksyy tarjouksen.²⁰⁶

Peli osoittaa takarajan merkityksen: viimeisen tarjouksen tekijä saa suurimman osan jaettavista rahoista. Tämä näkyy myös kansainvälisessä politiikassa useissa neuvottelutilanteissa, joissa sopimukseen päästään vasta aivan neuvottelujen takarajan umpeutuessa.²⁰⁷ Näissä tilanteissa neuvottelujen onnistuminen ja sopimuksen syntyminen on usein tärkeämpää kuin sopimuksen sisältö. Niinpä viimeiseksi oletettu tarjous kannattaa hyväksyä, koska vaihtoehtona on, ettei koko sopimusta saada aikaiseksi. On kuitenkin huomattava, ettei pelkkä siirtojärjestys tuo pelaajalle strategista etua tai haittaa, vaan tähän vaikuttavat myös pelaajien intressit. Riippuen pelaajien voitoista eri lopputuloksilla edullisinta voi olla yhtä hyvin viimeisen kuin toiseksi viimeisen siirron tekeminen²⁰⁸. On myös mahdollista, ettei siirtojärjestyksellä ole vaikutusta pelaajien strategiseen asemaan.

---

²⁰⁴ Morris 1994, 59.

²⁰⁵ McMillan 1992, 16-17.

²⁰⁶ McMillan 1992, 17. Vrt. Dixit – Nalebuff 1991, 45-47.

²⁰⁷ McMillan 1992, 17.

²⁰⁸ Ks. Dixit – Nalebuff 1991, 30.

Peliteoria sisältää lukemattomia erilaisia malleja. Edellä esitettyjen esimerkkien tehtävänä oli vain antaa suppea yleiskuva peliteoreettisista malleista. Kansainvälisen politiikan tutkimuskohteisiin on sovellettu monia erilaisia pelejä. Aluksi suosituimpia olivat vakiosummaiset pelit, joita erityisesti RAND Corporation kehitti sotilaallis-strategisiin analyyseihin. Myöhemmin vaihtuvasummaiset tulivat yleisemmiksi, koska niiden katsottiin vastaavan paremmin todellisuutta.²⁰⁹ Kvantitatiivisia tutkimuksia tehtiin varsinkin sotien syttymiseen vaikuttavista tekijöistä²¹⁰. Kylmän sodan aikana peliteorian avulla tarkasteltiin myös sekä tavanomaisiin aseisiin että ydinaseisiin perustuvan pelotepolitiikan toimivuutta²¹¹.

Vietnamin sodan jälkeen peliteorian suosio romahti, koska teorian liian suoraviivainen soveltaminen sotaan oli johtanut huonoihin tuloksiin. Peliteoria on kuitenkin tehnyt paluutaan, mistä kertoo muun muassa se, että vuoden 2005 taloustieteen Nobelin palkinto myönnettiin Thomas Schellingille ja Robert Aumannille, joiden peliteoreettiset tutkimukset konflikteista ja yhteistyöstä ovat keskeisiä myös kansainvälisen politiikan kannalta²¹². Erityisesti Schellingin teos "The Strategy of Conflict" vuodelta 1960 on kansainvälisen politiikan peliteoreettisen tutkimuksen klassikoita²¹³. Maininnan ansaitsee myös Robert Axelrodin "The Evolution of Cooperation".²¹⁴

Nykyään peliteorian avulla tutkitaan sotilaallisten ja taloudellisten kysymysten ohella monia muitakin kansainväliseen politiikkaan liittyviä ilmiöitä. Vaihtuvasummaisia pelejä sovelletaan esimerkiksi ympäristökysymyksiin²¹⁵ ja äänestyskäyttäytymiseen²¹⁶. Lisäksi monen pelaajan pelejä käytetään koalitioiden muodostumista ja neuvotteluja koskeviin tutkimuksiin²¹⁷. Yhdistelemällä erilaisia näkökulmia klassiseen peliteoriaan on syntynyt myös koko joukko erilaisia tutkimusorientaatioita, jotka liittyvät jollain tapaa peliteoriaan. Näihin kuuluvat hyperpelit, superpelit, metapelit, kahden tason pelit, vaihtoehtoanalyysit, siirtojen teoria, tietokonesimulaatiot ja draamateoria.²¹⁸

---

²⁰⁹ Matthew 1998, 26-27.

²¹⁰ Esim. Bennett – Stam 2000. (Niou – Ordeshook 1987)

²¹¹ Esim. Schelling 1960 ja 1966 sekä Schelling – Halperin 1985.

²¹² Helsingin Sanomat 10.10.2005. Myös vuoden 1994 taloustieteen Nobelin palkinto meni peliteoreetikoille. Tuolloin palkinnon jakoivat John Nash, John Harsanyi ja Reinhard Selten. (Arthur 1994.)

²¹³ Muita Schellingin teoksia ovat mm. "Arms and Influence", "Strategy and Arms Control" ja "Choice and Consequence". Aumannilta on ilmestynyt mm. "Values of non-atomic games", "Lectures on Game Theory" ja "Repeated Games with Incomplete Information".

²¹⁴ Ks. Wood – McLean 1995 peliteoreettisista tutkimuksista. Artikkelissa on tarkasteltu mm Michael Nicholsonin, Peter Ordeshookin, Robert Powellin, Steven Bramsin, Keith Krehbielin, Jeffrey Banksin, Kenneth Shepslen ja George Tsebelisin kirjoittamia teoksia. Muita tunnettuja peliteoreetikkoja ovat Anatol Rapoport, Robert Jervis, Duncan Snidal ja Richard Snyder.

²¹⁵ Esim. Finus 2001 ja Jeppesen 1995.

²¹⁶ Esim. Morrow 1994 ja Widgrén 1995.

²¹⁷ Esim. Laver – Schofield 1990.

²¹⁸ Ks. Bennett 1995, Dacey – Carlson 1996 sekä Matthews 1998 ja 2000..

Suomessa peliteoreettista tutkimusta ovat kansainvälisessä politiikassa tehneet muun muassa Mika Widgrén, Hannu Nurmi, Timo Kivimäki, Reijo Mäkinen ja Seppo Kalliomäki. Widgrénin teoksissa tutkimuskohteena ovat olleet äänestäminen ja päätöksenteko Euroopan Unionissa kansallisen ja ylikansallisen vaikutusvallan näkökulmista²¹⁹. Nurmi on kirjoittanut päätös- ja peliteoriasta yleensä, rationaalisuudesta ja instituutioiden muodostamisesta sekä erilaisista äänestysjärjestelmistä²²⁰. Kivimäen liseniaatintyö käsittelee Australian ja Yhdysvaltojen turvallisuusyhteistyöstä, ja Mäkinen pro gradu -tutkielma Kuuban kriisiä²²¹. Kalliomäen pro gradu -tutkielman aihe on tämän työn kannalta kaikkein kiinnostavin. Hän tarkastelee Persianlahden sotaa Black Jack -pelinä, jossa Yhdysvallat ja sen johtama koalitio pelaavat jakajana toimivaa Irakia vastaan. Pelissä jakaja voittaa normaalisti, elleivät muut pelaajat tee keskenään yhteistyötä. Kalliomäki tulee siihen johtopäätökseen, että Irak oli voittamassa pelin, koska sen vastainen koalitio alkoi hajoilemaan melko pian sodan jälkeen.²²² Kalliomäki käyttää peliteoreettista malliaan mielestäni melko väljästi (pelistä puuttuu selkeä rakenne), jolloin se toimii enemmän metaforan kuin mallin asemassa hänen tutkielmassaan. Tästä syystä tämä peli ei ole erityisen relevantti oman tutkielmani kannalta, enkä ole katsonut tarpeelliseksi toistaa sitä tämän tarkemmin.

---

²¹⁹ Widgrén 1993, 1994 ja 1995.

²²⁰ Nurmi 1978, 1987 ja 1998.

²²¹ Kivimäki 1989 ja Mäkinen 1993.

²²² Kalliomäki 1996.

5. Irakin sodan mallintaminen peliteorian avulla

5.1. Irakin sota pelotepelinä

Peliteoreettisen mallin muodostaminen alkaa pelaajien, siirtovaihtoehtojen, lopputulosten ja sääntöjen määrittelemisellä²²³. Irakin sotaa mallinnetaan tässä Yhdysvaltojen ja Irakin välisenä pelinä, koska sodan syttyminen oli oman tulkintani mukaan lopulta kiinni vain näistä kahdesta toimijasta. Sodan vastustus kansainvälisessä yhteisössä oli laajaa. Muun muassa Ranska, Saksa ja Venäjä estivät sodan valtuuttamisen turvallisuusneuvostossa. Siitä huolimatta Yhdysvallat oli valmis tarttumaan aseisiin, koska sodan vastustajat eivät joko voineet tai halunneet ryhtyä voimakkaisiin Yhdysvaltojen vastaisiin diplomaattisiin, taloudellisiin tai sotilaallisiin toimenpiteisiin. YK jätettiin sivuun sekä sodasta että jälleenrakentamisesta päätettäessä. Iso-Britannian rooli oli Yhdysvaltoja tukeva, mutta myös sen vaikutusmahdollisuudet Yhdysvaltojen päätöksentekoon olivat hyvin rajalliset²²⁴.

En silti väitä, että kaikki nämä muut toimijat olisivat olleet merkityksettömiä. Niiden panos näkyi kuitenkin lähinnä välillisesti, vaikutuksena Yhdysvaltojen päätöksentekoon, eikä niiden omia päätöksiä voida siksi pitää sodan syttymisen kannalta ensisijaisen tärkeinä. Strategisessa mielessä muut toimijat olivat siis toissijaisia. Realismin näkökulmasta tätä voidaan selittää Yhdysvaltojen hegemonialla, joka toisaalta pelottaa sen vastustajia ja estää niitä liittoutumasta Irakin kanssa ja toisaalta tekee sen omista liittolaisista vähämerkityksisiä.

Pelaajina Yhdysvaltojen ja Irakin voidaan katsoa olevan suhteellisen yhtenäisiä toimijoita sekä peliteorian että realismin mukaan. Monet valtion kansalaisista saattavat vastustaa valtionsa virallista politiikkaa, mutta Morgenthau mukaan päätökset tekee lopulta keskushallinto, ei kansa.²²⁵ Siispä Irakin yhtenäisyys toimijana ei kärsi sen sisäisestä jakautumisesta etnis-uskonnollisiin väestöryhmiin²²⁶. Samasta syystä Yhdysvaltojenkaan yhtenäisyys toimijana ei ole riippuvainen sen kansalaisten mielipiteiden jakautumisesta sodan vastustajiin ja puolustajiin.

²²³ Maoz – Astorino 1992, 376; Morrow 1994, 57; Niu – Ordeshook 1987, 403 ja Stone 2001, 243.

²²⁴ Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että Yhdysvaltojen puolustusministeri Donald Rumsfeld piti mahdollisena sotaan lähtemistä ilman Iso-Britannian tukeakin. (Rumsfeld 11.3.2003, lehdistötilaisuus.)

²²⁵ Ks. Morgenthau 1978, 107-109.

²²⁶ Irakin suurimmat etnis-uskonnolliset ryhmät ovat shiia-arabit (n.60-65%), sunni-arabit (n.13%) ja kurdit (n.19%), joista melkein kaikki ovat sunneja. Lisäksi maassa on muita pienempiä väestöryhmiä: turkmeeneja (sunneja), assyyrialaisia ja armeenialaisia (kristittyjä), jazideita ja juutalaisia. (Metz 2003, 123-124. Ks. myös Marr 2004, 12-19.)

Valtiot sinänsä eivät tietenkään sano tai tee mitään, vaan mielipiteet ja teot kuuluvat aina valtioita edustaville yksilöille. Nämä yksilöt eivät välttämättä ole keskenään yksimielisiä vallitsevasta tilanteesta, toimintavaihtoehdoista, oman valtionsa eduista tai muista päätöksen kannalta tärkeitä asioista.²²⁷ Tässä oletetaan kuitenkin poliittisten päättäjien valinnee tietynlaisen strategian ja kaikkien kyseisen valtion edustajien sitoutuneen tähän strategiaan riippumatta siitä, kannattivatko he alun perin kyseistä strategiaa vai eivät²²⁸. Tällöin valtion edustajien toiminta näyttyy koordinoituna, ja sitä voidaan kutsua valtion toiminnaksi (käytännöllinen, vaikkakin hieman epätasallinen ilmaisu).²²⁹

Itse pelinä käytetään James Morrow’lta lainattua pelotepeleä, joka on Bruce Bueno de Mesquita ja David Lalmanin paljon käytettyä peliä yksinkertaisempi²³⁰, mutta riittävä tämän työn tarpeisiin. Alla olevassa kuviossa pelaajat on kirjoitettu laatikoihin, vaihtoehdot siirrot nuolten viereen, ja lopputulokset on kursivoitu ja alleviivattu. Peli alkaa haastajan päätöksestä esittää haaste. Jos haastetta ei esitetä, puolustajan ei tarvitse vastata siihen, ja status quo säilyy. Jos haastaja kuitenkin esittää haasteen vallitsevalle järjestelmälle, puolustajan on päätettävä puolustaako se vallitsevaa tilaa eli vastustaako se haastetta. Jos haastetta ei vastusteta, haastaja saa aikaan haluamiaan muutoksia järjestelmään. Puolustajan vastustaessa haastajan on puolestaan päätettävä, onko se valmis vaatimaan muutoksia sodankin uhalla vai onko sen viisainta perääntyä, jolloin sen on puolestaan tehtävä myönnytyksiä puolustajan hyväksi.²³¹

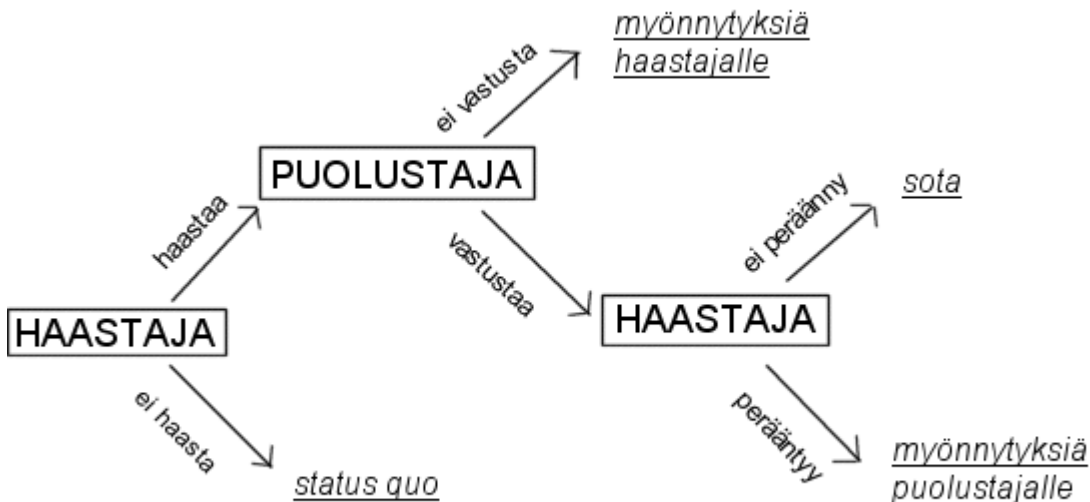
²²⁷ Allison 1987, 284 ja Majeski – Fricks 1995, 622 ja 626.

²²⁸ Esimerkiksi Richard Cheney, Donald Rumsfeld ja Paul Wolfowitz olivat alunperin kovemmalla linjalla kuin Colin Powell Irakin suhteen (Mann 2003, 210 ja Woodward 2004, 129).

²²⁹ Allison 1987, 290-291; Morgenthau 1978, 5-6 ja 107-108; Nicholson 2002, 91 ja Zeev – Astorino 1992, 375.

²³⁰ Bennett – Stam 2000, 451 ja 454-455; Bueno de Mesquita 1985, 174; Bueno de Mesquita – Morrow – Zorick 1997, 17-18 ja Stone 2001, 240-242.

²³¹ Morrow 1994, 52-54.

Kuvio 7. Pelotepele (lähde: Morrow 1994, 54).

Kun tätä mallia sovelletaan Irakin sotaan, haastajana on Yhdysvallat ja puolustajana Irak. Ensimmäisellä siirtovuorollaan Yhdysvallat voi esittää uhkavaatimuksen (haasteen) tai tukea asetarkastusten jatkamista (ei haastetta). Irakin siirtovaihtoehdot ovat uhkavaatimuksen vastustaminen ja siihen myöntyminen. Yhdysvalloilla on mahdollisesti vielä toinen vuoro, jossa sen vaihtoehtoisina siirtoina ovat sotaan lähteminen ja perääntyminen.

Mallista näkyy miten lopputulokset määräytyvät siirtojen yhteisvaikutuksena, mutta se ei kerro paljoakaan pelaajien preferensseistä lopputulosten suhteen. Morrow'n mukaan joitain oletuksia pelaajien preferensseistä voidaan tehdä ilman empiiristä aineistoakin. Haastaja varmasti pitää saamiaan myönnytyksiä status quota parempana (muuten haaste ei olisi varteenotettava vaihtoehto), ja status quota taas parempana kuin puolustajalle tehtäviä myönnytyksiä. Sodan asettuminen suhteessa näihin ei ole kuitenkaan selvä. Haastaja voi pitää sotaa parhaana ratkaisuna, jolloin sen esittämät vaatimukset ovat vain tekosyy sodan aloittamiselle. Sota voi myös olla huonoin vaihtoehto, jolloin haaste on ollut pelkkää hämäystä. Samalla tavalla puolustaja kokee haastajan tekemät myönnytykset status quota paremmaksi, joka puolestaan on itse tehtyjä myönnytyksiä parempi. Jälleen sodan sijoittumisesta preferensseihin ei voida sanoa mitään varmaa.²³²

Lopputulosten paremmuusjärjestyksen täydentäminen jää tutkijan määriteltäväksi. Tässä tärkeiksi nousevat teoreettisen viitekehyksen tarjoamat mahdollisuudet tiedon saamiseen. Realismin mukaan

²³² Morrow 1994, 54-55. Ks. myös Stone 2001, 240.

kansainvälinen politiikka perustuu kansalliseen intressiin ja valtapolitiikkaan. Valtioiden ensisijaisena tavoitteena on siis oman olemassaolonsa turvaaminen pyrkimällä hankkimaan tai säilyttämään valtaa. Lisäksi Morgenthau neuvoo tutkimaan toimijoiden tavoitteista tarkkailemalla niiden aikaisempaa toimintaa ja tekojen nähtävissä olevia seurauksia.²³³ Analyysi pohjautuu siis teorian ja päättelyn lisäksi empiiriseen aineistoon.

Preferenssien määrittelemiseksi on syytä ensin tarkastella, mitä eri lopputulokset olisivat käytännössä merkinneet. Lopputuloksia pyritään tarkastelemaan päätöksentekotilanteesta käsin, jossa on mahdotonta ennustaa valintojen seurauksia kovin tarkasti. Lopputulokset ovat siis erilaisia skenaarioita, jotka voivat sisältää paljonkin epävarmuustekijöitä.²³⁴

Status quohon päädyttäessä tilanne olisi jatkunut ennallaan. Asetarkastajat olisivat tutkineet Irakia ja löytäneet mahdollisesti joitain rippeitä Irakin joukkotuhoaseohjelmista. Luultavasti Irakin joukkotuhoaseettomuutta ei olisi kuitenkaan pystytty todistamaan sen paremmin kuin aseiden olemassaoloakaan, vaan epäilykset olisivat jääneet elämään. Asetarkastukset olisivat voineet jatkua hyvinkin pitkään.²³⁵ On nimittäin epätodennäköistä, että lujasti Irakin joukkotuhoaseisiin uskovien maiden edustajat olisivat äänestäneet turvallisuusneuvostossa tarkastukset korvaavan asevalvontajärjestelmän puolesta²³⁶. Luultavasti UNMOVIC ja IAEA olisivat päätyneet siihen tulokseen, ettei Irakista voitu löytää todisteita aktiivisista joukkotuhoaseohjelmista. Yhdysvallat olisi todennäköisesti kyseenalaistanut niiden tekemän työn uskottavuuden ja harjoittanut Irakin vastaista patoamispolitiikkaa tavoitteenaan estää Irakia kasvamasta alueelliseksi suurvallaksi. Talouspakotteet olisivat jääneet voimaan, mutta ne olisivat heikentyneet kaiken aikaa monien muiden valtioiden lisätessä yhteistyötään Irakin kanssa. Siitä huolimatta Irak olisi pysynyt kansainvälisen yhteisön hylkiönä.

Myönnytykset Yhdysvalloille olisivat merkinneet, että Saddam Husseinin ja hänen poikiensa olisi täytynyt noudattaa George Bushin vaatimuksia. He olisivat joutuneet luopumaan vallasta ja lähtemään maanpakoon. Irak olisi kuitenkin säilynyt itsenäisenä ja yhtenäisenä valtiona, jota Baath-puolue olisi hallinnut edelleen. Muutokset Irakissa eivät olisi välttämättä olleet kovin dramaattisia. Yhdysvallat olisi kuitenkin edellyttänyt Irakilta selkeää ulkopoliittisen linjan muutosta. Jos yhteistyö Irakin uuden hallinnon kanssa olisi vaikuttanut toimivalta ja joukkotuhoaseita koskevat erimielisyydet olisi saatu selvitettyä, talouspakotteet olisi voitu purkaa ja Irak olisi päässyt takaisin

---

²³³ Morgenthau 1978, 4-5.

²³⁴ Allison 1987, 288-289; Feldman 2004, 32; Morgenthau 1978, 20-22 ja Morrow 1994, 21-22.

²³⁵ Bluth 2004, 891.

täysivaltaiseksi kansainvälisen yhteisön jäseneksi. Ellei linja olisi kuitenkaan muuttunut, oltaisiin palattu takaisin lähtöasetelmaan ja Yhdysvallat olisi jatkanut Irakin-politiikkaansa samalla tavalla kuin Saddam Husseinin ollessa vallassa. Toisin sanoen Yhdysvallat olisi voinut esittää uuden uhkavaatimuksen.

Myönnytykset Irakille olisivat olleet luonteeltaan epäsuorempia, koska vallitseva vallan tasapaino suosi voimakkaasti Yhdysvaltoja eikä Irakilla ei ollut edellytyksiä vaatia Yhdysvalloilta suoranaisia myönnytyksiä. Tässä skenaariossa Yhdysvallat olisi jättänyt uhkauksensa sotilaallisesta konfliktista toteuttamatta, mikä olisi merkinnyt sille arvovaltattapiota kansainvälisen yhteisön silmissä²³⁷. Sen perääntyminen olisi voitu tulkita heikkoudeksi ja/tai Irakin harjoittaman politiikan hiljaiseksi hyväksymiseksi. Irak puolestaan olisi saanut kansainvälistä tai ainakin alueellista ja kansallista arvostusta rohkeudestaan uhmata Yhdysvaltoja²³⁸. Morgenthau mukaan arvovalta on tärkeätä kansainvälisessä politiikassa, eikä sen merkitystä tulisi aliarvioida²³⁹. Muutoin tämä lopputulos olisi vastannut pitkälti status quota. Osa aseidenriisuntakysymyksistä olisi jäänyt auki, mutta asetarkastukset olisivat luultavasti päättyneet varovaiseen arvioon, ettei Irakissa ollut aktiivisia joukkotuhohaseohjelmia. Monet valtiot olisivat rohkaistuneet helpottamaan kaupankäyntiä Irakin kanssa, minkä seurauksena pakotejärjestelmä olisi rappeutunut ehkä vielä status quo -tilannettakin nopeammin. Periaatteessa mahdollisena voidaan pitää myös sitä, että Irakille olisi avautunut mahdollisuus kansainvälisen yhteisön hyväksyntään muuttamatta varsinaisesti omaa politiikkaansa.

Sota oli lopputuloksista se, johon lopulta päädyttiin. Sitäkin on kuitenkin pyrittävä arvioimaan päätöksentekotilanteesta käsin, jossa sodan kulusta ja sen jälkeisestä tilanteesta ei voitu olla varmoja. Yhdysvaltojen sotilaallinen voitto oli lähes itsestäänselvyys, mutta tavoitteiden saavuttaminen vaatisi myös poliittista voittoa, johon voisi olla vaikeampaa päästä. Jotkut tahot esittivätkin pahaenteisiä vertauksia Vietnamin sotaan.²⁴⁰ Irakin armeija oli talouspakotteiden rasittama, ja sen välineet ja kalusto olivat huonossa kunnossa, eikä siitä ollut odotettavissa merkittävää vastusta amerikkalaisille. Monet muut tekijät olivat kuitenkin avoimia. Kemiallisten tai biologisten aseiden käyttöä pidettiin mahdollisena, kun Irak joutuisi taistelemaan selkä seinää vasten. Sotilaallisten tappioiden suuruus riippuisi paljon myös irakilaisien taistelutahdosta. Yhdysvallat voisi valloittaa maan todella helposti, jos irakilaiset toivottaisivat amerikkalaiset tervetulleiksi vapauttajiksi Saddam Husseinin diktatuurista. Toisaalta operaatiosta voisi tulla erittäin

---

²³⁶ Blix 2004, 38, 55 ja 59; Litwak 2002, 137-138 ja Rai 2002, 71-74.

²³⁷ Eriyisesti presidentti George Bush oli sitonut Irakin kysymykseen paljon poliittista arvovaltaa. (Ritter – Pitt 2002, 2 ja Richard Perle New York Timesissa: Purdum – Tyler, 16.8.2002.)

²³⁸ Mann 2003, 210.

²³⁹ Morgenthau 1978, 77.

vaikea. Amerikkalaisia voitaisiin pitää miehittäjinä, ja vastarinta voisi olla voimakasta. Sota saattaisi aiheuttaa mittavan pakolaisaallon ja humanitaarisen katastrofin²⁴¹. Öljylähteiden syyttämistä voisi seurata ympäristökatastrofi. Myös Irakin sisäiset väestöryhmien väliset jännitteet oli otettava huomioon. Ne saattaisivat johtaa maan hajoamiseen tai sisällissotaan. Vaikka näin huonosti ei kävisikään, Irakin vakauttaminen, jälleenrakentaminen ja demokratisoiminen vaatisivat paljon resursseja ja kovaa työtä.²⁴²

Preferenssien lopullinen määrittelyminen vaatii siis sodan sijoittamista suhteessa muihin lopputuloksiin. Merkitsen tässä lopputuloksia seuraavasti: Q = status quo, S = sota, U = myönnytyksiä USA:lle ja I = myönnytyksiä Irakille. Yhdysvaltojen kannaltahan oli siis $U > Q > I$. Sota voidaan sijoittaa tähän neljällä eri tavalla. Se voi olla lopputuloksista huonoin ($U > Q > I > S$) tai paras ($S > U > Q > I$), tai se voi sijoittua status quon ja Irakille tehtävien myönnytysten väliin ($U > Q > S > I$) tai status quon ja sille itselleen tehtävien myönnytysten väliin ($U > S > Q > I$).

Sota ei ilmeisesti ollut lopputuloksista huonoin Yhdysvaltojen mielestä. Jos sota olisi ollut huonoin mahdollinen lopputulos, Yhdysvalloilla olisi ollut kaksi rationaalista vaihtoehtoa. Se olisi voinut jättää haasteen tekemättä ja tyytyä status quohon (EH = ei haastetta). Toinen vaihtoehto olisi ollut yrittää pelotella Irakia myönnytyksiin, mutta perääntyä jos Irak ei suostu niihin (HP = haaste ja perääntyminen). Tämä vaihtoehto olisi ollut rationaalinen vain, jos Yhdysvallat uskoi Irakin suostumisen olevan sen verran todennäköistä, että odotettu hyöty haasteen esittämisestä olisi noussut varmaa status quota paremmaksi. Jos se olisi kuitenkin joutunut tekemään vielä toisen siirron, se olisi voinut välttää huonoimman mahdollisen lopputuloksen valitsemalla perääntymisen. Yhdysvallat ei kuitenkaan valinnut kumpaakaan näistä strategioista vaan haasteen ja hyökkäyksen (HH). Tästä voidaan päätellä, että sota ei ollut Yhdysvalloille huonoin mahdollinen lopputulos (muussa tapauksessa Yhdysvallat olisi toiminut epärationaalisesti).

Myös status quon ja sodan vertaaminen Yhdysvaltojen preferensseissä tukee väitettä siitä, ettei sota ollut Yhdysvalloille kaikkein huonoin lopputulos, eikä todennäköisesti edes toiseksi huonoin. Yhdysvallat ei selvästikään ollut tyytyväinen status quohon eli vallitsevaan tilanteeseen. Tästä kertovat muun muassa lukuisat viittaukset uhkien kasvamiseen ja toimetttömyyden potentiaalisesti

---

²⁴⁰ Record 2004, 83-87.

²⁴¹ Rai 2002, 140-142.

²⁴² Clark 2003, 11, 18-19, 60 ja 83-87; Pollack 2002, 336-339 ja 377-380 sekä Wolfowitz, haastattelu 9.5.2003.

katastrofaalisiin seurauksiin²⁴³. Status quo ei vaikuttanut houkuttelevalla useastakaan syystä. Talouspakotteet olivat murenemassa, ja niiden ylläpitäminen sai yhä enemmän kritiikkiä osakseen, koska pakotteiden katsottiin aiheuttavan vain humanitaarista kärsimystä Irakissa sen sijaan, että niillä oltaisiin pystytty painostamaan Saddam Husseinia. Samaan aikaan asetarkastukset eivät olleet tuoneet ratkaisua joukkotuhoojaseita koskevaan ongelmaan. Pelkona oli, että Irak onnistui tarkastuksista huolimatta piilottelemaan aseitaan ja hankkimaan niitä koko ajan lisää.²⁴⁴ Varmuus Irakin joukkotuhoojaseista saattaisi tulla sienipilven muodossa Irakin suorittaessa ensimmäisen ydinkokeensa²⁴⁵. Katson siis Yhdysvaltojen pitäneen sotaa status quota parempana lopputuloksena, koska sen avulla tilanne voitaisiin selvittää lopullisesti ja varmistaa, etteivät pahimmat uhkat pääsisi toteutumaan. Lisäksi sodan avulla pystyttäisiin hankkimaan muita etuja.

Oliko sota sitten lopputuloksista paras, vai olisivatko Irakin tekemät myönnytykset olleet toivottavampia? Tätä on selvästi hankalampaa määritellä kuin kahta edellistä kohtaa. Sodassa epävarmuustekijät ovat erittäin merkittäviä. Sota tietää aina myös uhrauksia ja tappioita. Toisaalta sota avaisi Yhdysvalloille mahdollisuuden kontrolloida Irakin sisäisiä asioita ja kasvattaa siten valtaansa enemmän kuin myönnytyksiä saadessaan. Se voisi järjestää uuden hallinnon haluamallaan tavalla ja saada itselleen etuisuuksia jälleenrakennusta ja öljykauppaa koskevissa sopimuksissa.

Vaatus Saddam Husseinin vallasta luopumisesta ja poistumisesta Irakista näyttää sotaan tähtäävältä vaatimukselta. On vaikea kuvitella amerikkalaisten uskoneen Irakin suostuvan siihen. Yksinvaltaisesti johdetussa maassa tällaista päätöstä ei oltaisi voitu tehdä ilman Saddam Husseinin suostumusta. Ja kukapa haluaisi lähteä maanpakoon? Saddam Husseinia oli sitä paitsi kehotettu lähtemään jo aikaisemminkin sekä julkisesti että yksityisesti, mutta hän oli kieltäytynyt²⁴⁶. Johonkin muuhun vaatimuksen Irak olisi voinut suostuakin. Yhdysvallat olisi voinut vaatia Irakilta esimerkiksi hallintojärjestelmän demokratisoimista ja kansainvälisten vaalitarkkailijoiden hyväksymistä (edellisissä vaaleissa Saddam Hussein oli saanut 100% kannatuksen²⁴⁷), aseidenriisuntaa koskevien kansainvälisten sopimusten ratifioimista ja joukkotuhoojaseiden

---

²⁴³ "By seeking weapons of mass destruction, these regimes [axis of evil] pose a grave and growing danger. They could provide these arms to terrorists, giving them the means to match their hatred. They could attack our allies or attempt to blackmail the United States. In any of these cases, the price of indifference would be catastrophic. [...] We'll be deliberate, yet time is not on our side. I will not wait on events, while dangers gather. I will not stand by, as peril draws closer and closer." (Bush 29.1.2002, puhe.) "And unless we act, we are confronting an even more frightening future. [...] Leaving Saddam Hussein in possession of weapons of mass destruction for a few more months or years is not an option, not in a post-September 11th world." (Powell 5.2.2003, puhe.) "Instead of drifting along toward tragedy, we will set a course toward safety. Before the day of horror can come, before it is too late to act, this danger will be removed. [...] We are now acting because the risks of inaction would be far greater. In one year, or five years, the power of Iraq to inflict harm on all free nations would be multiplied many times over." (Bush 17.3.2003, puhe.)

²⁴⁴ Bluth 2004, 884-885 ja Pollack 2002, 213-216 ja 236-238.

²⁴⁵ Bush 7.10.2002, puhe ja Rice, haastattelu 8.9.2002.

²⁴⁶ Bush 17.3.2003, puhe.

²⁴⁷ Anderson – Stansfield 2004, 7; BBC, uutinen 16.10.2002 ja Hussein, haastattelu 24.2.2003.

hankkimisen kriminalisoimista kansallisilla laeilla tai aikaisempien aseohjelmien ja niiden peittelyn julkista myöntämistä ja sitoutumista pidättymään joukkotuhoaseiden hankkimisesta²⁴⁸ ja terrorismin tukemisesta.²⁴⁹

Toisaalta on mahdollista, että Yhdysvallat toivoi Irakilta aidosti myönnytyksiä, mutta piti vähimmäisvaatimuksenaan Saddam Husseinista eroon pääsemistä. Tällöin voisi kuvitella, että uhkavaatimuksen tarkoituksena oli rohkaista Saddam Husseinin vastustajia syrjäyttämään hänet. Vallankumous oltaisiin voitu oikeuttaa Irakissa kansalliseen intressiin vetoamalla. Olisihan se pelastanut maan Yhdysvaltojen hyökkäykseltä. Toisaalta Yhdysvallat saattoi myös uskoa Saddam Husseinin pakenevan tiukan paikan tullen. Tämä ei välttämättä olisi taannut rauhanomaista lopputulosta. Yhdysvallat olisi silti saattanut katsoa tarpeelliseksi sotavoimiensa lähettämisen Irakiin estämään kaaoksen syntymistä ja uuden diktaattorin valtaannousua.²⁵⁰

Sodan ja Irakin tekemien myönnytysten sijoittuminen Yhdysvaltojen preferensseissä on mahdollista molemmiin päin. Itse pidän todennäköisimpänä, että sota oli asetettu lopputuloksista parhaaksi. Yhdysvallat oli pyrkinyt oikeuttamaan sotaa ja valmistautunut siihen jo pitkään. Vaikutti siltä, että se etsi vain syytä sotatoimien aloittamiseen. Olen kuitenkin päättänyt esittää pelin molemmilla Yhdysvaltojen vaihtoehtoisilla preferensseillä. Tämä on mielestäni perusteltua, koska argumentit kumpaankaan suuntaan eivät ole kyllin vahvoja ja koska strateginen tilanne on Yhdysvaltojen kannalta lähes identtinen molemmilla vaihtoehdoilla.

---

²⁴⁸ Libyan Muammar Gaddafi teki tämän tyyppisen sitoumuksen joulukuussa 2003, mitä pidettiin merkittävänä saavutuksena joukkotuhoaseiden leviämisen estämisessä (Blix 2004, 160).

²⁴⁹ Blix 2004, 4-6, 136, 159-161 ja 244 sekä Hersh 2004, 188-189.

²⁵⁰ Bluth 2004, 875-877; Rai 2002, 133-134 ja Woodward 2004, 137-138, 151 ja 369.

		M	K			M	K
EH	Status quo 2			EH	Status quo 2		
HP	Myön. USA:lle 3	Myön. Irakille 1		HP	Myön. USA:lle 4	Myön. Irakille 1	
HH		Sota 4		HH		Sota 3	

Kuvio 8. Yhdysvaltojen vaihtoehtoiset preferenssit pelotepelissä.

Kuviosta näkyy, että Yhdysvalloilla on kolme vaihtoehtoista strategiaa. Se voi jättää haasteen tekemättä (EH = ei haastetta), se voi haastaa ja hyökätä, jos Irak kieltäytyy hyväksymästä sen esittämiä vaatimuksia, (HH = haaste ja hyökkäys) tai haastaa ja siinä tapauksessa, että joutuu tekemään toisenkin siirron, perääntyä (HP = haaste ja perääntyminen). Irakin vaihtoehtoina ovat uhkavaatimukseen myöntyminen (M) tai sen vastustaminen (K = kieltäytyminen), joihin palataan hetken kuluttua. Luvut yhdestä neljään lopputulosten yhteydessä kuvaavat kyseisen lopputuloksen sijoittumista Yhdysvaltojen preferensseissä huonoimmasta parhaimpaan – mitä suurempi luku, sitä parempi lopputulos. Kyseessä on vain järjestysasteikollinen paremmuus, ei välimatka- tai suhteasteikollinen. Toisin sanoen voittoja ei ole kvantifioitu niin, että niiden välisiä erotuksia tai suhteita voitaisiin laskea.²⁵¹

Kuviosta voidaan helposti havaita, että ”haaste ja hyökkäys” on Yhdysvaltojen dominoiva strategia. Tätä strategiaa käyttämällä lopputulokseksi tulee joko USA:lle tehtävät myönnytykset tai sota, jotka ovat molemmat korkeammalla Yhdysvaltojen preferensseissä kuin status quo tai Irakille tehtävät myönnytykset. ”Ei haastetta” -strategia antaa varmasti toiseksi heikoimman lopputuloksen. ”Haasta ja peräänny” antaa joko saman tuloksen kuin ”haasta ja hyökkää” tai kaikkein huonoimman lopputuloksen riippuen siitä, suostuuko Irak uhkavaatimukseen vai ei. Yhdysvaltojen kannattaa siis valita ”haasta ja hyökkää” edellyttäen, että pelin muodostamisessa tehdyt oletukset pitävät paikkansa.

²⁵¹ Hargreaves Heap – Varoufakis 2004, 9-13 ja Vega-Redondo 2003, 7-8. Ei siis voida sanoa, että Yhdysvallat saisi status quosta yhden mittayksikön verran enemmän voittoa kuin Irakille tehtävistä myönnytyksistä tai että voitto status quosta olisi kaksi kertaa niin suuri kuin Irakille tehtävistä myönnytyksistä (ibid.).

Irakin preferenssit olivat hyvin erilaiset kuin Yhdysvaltojen. Sota ei varmasti ollut sille paras tai toiseksi paras lopputuloksista. Irakilla ei ollut sodassa mitään voitettavaa. Tappio oli käytännössä varma; edes torjuntavoitto ei näyttänyt todennäköiseltä. Sekä Yhdysvaltojen tekemät myönnytykset että status quo olivat Irakin näkökulmasta toivottavampia lopputuloksia. Tässä yhteydessä on huomautettava, että kyseessä ovat Irakin valtion (hallinnosta päättävien henkilöiden) preferenssit, joissa Saddam Husseinin näkemykset painottuvat, koska valta oli keskittynyt hänelle²⁵².

Todennäköisimmin sota ja Yhdysvalloille tehtävät myönnytykset olivat Irakin kannalta suunnilleen yhtä huonoja vaihtoehtoja. Olettaisin sodan olleen näistä kahdesta pienempi paha. Sota sijoittuisi näin ollen Irakin preferensseissä toiseksi huonoimmaksi lopputulokseksi eli Irakille tehtävien myönnytysten ja status quon jälkeen, mutta ennen Yhdysvalloille tehtäviä myönnytyksiä (I > Q > S > U).

Realismin mukaan tulee olettaa Saddam Husseinin ja Irakin intressin olleen vallan säilyttäminen. Sodassa mikään ei ole täysin varmaa, mutta mitä todennäköisimmin se johtaisi vallan menettämiseen, pidätyksiin ja oikeudenkäynteihin kaikille maan ylimmässä johdossa olleille. Uhkavaatimukseen suostuttaessa Saddam Hussein ja hänen poikansa, Udai ja Qusai, menettäisivät valtansa ja joutuisivat poistumaan Irakista. Muun valtaeliitin tilanne olisi parempi kuin sodan syttyessä, mutta senkin asema luultavasti heikkenisi, vaikka se ei välttämättä menettäisi valtaansa täysin. Yhdysvallat saattaisi tehdä lisävaatimuksia, joista kieltäytyminen voisi johtaa sotaan, jolloin eliitti menettäisi valtansa. Toisaalta vaatimukseen myöntymisen voisi saada hallinnon näyttämään heikolta ilman vahvaa johtajaansa ja aiheuttaa Irakin sisäisiä levottomuuksia ja valtataisteluja, joiden tuloksena vanhaan valtaeliittiin kuuluneet henkilöt voisivat joutua koston kohteiksi²⁵³. Samalla Yhdysvaltojen mahdollisuudet puuttua Irakin sisäisiin asioihin kasvaisivat. Suurin syy valtaeliitille olla vaatimatta Saddam Husseinin ja hänen poikiensa lähtöä oli kuitenkin luultavasti teloituksen tai kidutuksen pelko²⁵⁴.

Saddam Husseinin kannalta sota on luultavasti ollut kahdesta pahasta pienempi paha. Varman vallan menettämisen sijaan hänelle tarjoutuisi edes häviävän pieni mahdollisuus valtansa säilyttämiseen. Uhkavaatimukseen taipumista olisi voitu pitää antautumisena tai luovuttamisena.

---

²⁵² Anderson – Stansfield 2004, 103 ja Duelfer 2004a, 5-9 ja 19. Kansalaisten kannalta asia ei näyttänyt niin yksiselitteiseltä. Monet irakilaiset halusivat varmasti eroon Saddam Husseinin hallinnosta, mutta sota ja miehitys eivät olleet nekään houkutteleva vaihtoehto. Totalitarismi olisi kuitenkin parempi vaihtoehto kuin sellainen kaaos kuin Somaliassa tai Sierra Leonessa vallitsee. (Ks. Bluth 2004, 879 ja 884-886; Clark 2003, 101; Feldman 2004, 28; Hersh 2004, 175; Rai 2002, 140 ja Žižek 2004, 16 ja 23.)

²⁵³ Anderson – Stansfield 2004, 100 ja 108 sekä Rai 2002, 88-89.

²⁵⁴ Duelfer 2004a, 19.

Sen uhmaaminen puolestaan pelastaisi ainakin hänen maineensa ja kunniansa. Jotkut tahot ovat myös esittäneet, ettei Saddam Husseinilla välttämättä ollut kunnollista käsitystä Yhdysvaltojen päättäväisyydestä, koska hänen alaisensa ovat saattaneet kaunistella asioita pelätessään kertoa huonoja uutisia²⁵⁵.

Mahdollista on toki myös, että sota oli Irakille huonoin mahdollinen lopputulos. Muun valtaeliitin lisäksi Saddam Hussein ja hänen poikansa saattoivat arvioida maanpaon paremmaksi vaihtoehdoksi. Jos he olisivat onnistuneet hankkimaan turvapaikan jostain Irakin ulkopuolelta, he olisivat voineet välttää sodan tuoman kuoleman vaaran (Udai ja Qusai kuolivat sodan seurauksena), pidätyksen ja oikeudenkäynnit. Toisaalta Yhdysvaltojen strategia käyttää maavoimia jo sodan alkuvaiheessa tuli monille yllätyksenä. Ehkä Saddam ja hänen poikansa uskoivat sodan alkavan ilmasotana, jonka aikana he voisivat livahtaa maasta, jolloin sota olisikin tullut ennen myönnytyksiä heidän preferensseissään.²⁵⁶

Seuraavissa kuvioissa peliä on täydennetty Irakin preferensseillä. Niistä on esitetty kaksi vaihtoehtoa: sota huonoimpana ja toiseksi huonoimpana lopputuloksena. Sen sijaan Yhdysvaltojen preferenssit on esitetty vain todennäköisempänä pitämäni vaihtoehdon mukaisina, koska edellä esitetyn perusteella strateginen tilanne pysyy samanlaisena riippumatta siitä, onko sota Yhdysvaltojen preferensseissä ensimmäisellä vai toisella sijalla.

	M	K		M	K
EH	Status quo 2, 3		EH	Status quo 2, 3	
HP	Myön. USA:lle 3, 2	Myön. Irakille 1, 4	HP	Myön. USA:lle 3, 1	Myön. Irakille 1, 4
HH		Sota 4, 1	HH		Sota 4, 2

Kuvio 9. Irakin vaihtoehdot preferenssit pelotepelissä.

²⁵⁵ Blix 2004, 128 ja 147 sekä Bluth 2004, 887-889.

²⁵⁶ Blix 2004, 235, Clark 2003, 26-29, Duelfer 2004a, 32 ja Record 2004, 135. Ks. myös Hussein, haastattelu 24.2.2003.

Oikeanpuoleisesta kuviosta näemme, että jos Yhdysvalloille tehtävät myönnytykset ovat Irakin preferensseissä viimeisenä, Irakilla on dominoiva strategia: sen kannattaa kieltäytyä noudattamasta uhkavaatimusta (K). Tämä on loogisesti ilmiselvää, sillä Yhdysvaltojen vaatimukseen myöntymisen (M) johtaisi suoraan heikoimpaan lopputulokseen. Tässä mallissa sota muodostaa Nashin tasapainon, johon päädytään aina, jos molemmat osapuolet toimivat rationaalisesti.

Sen sijaan sodan ollessa lopputuloksista huonoin Irakilla ei ole dominoivaa strategiaa. Tällöin rationaalinen valinta riippuu muun muassa informaation määrästä. Jos informaation oletetaan olevan täydellistä, Irakin kannattaa valita vaatimukseen suostuminen, koska se voi päätellä Yhdysvaltojen preferensseistä, ettei tämä tule perääntymään (olettaen, että Yhdysvallat toimii rationaalisesti). Informaation täydellisyyttä voidaan perustella sillä, että tässä esitetyt päätelmät pelaajien preferensseistä ovat kenen tahansa tehtävissä. Irakin voidaan siis olettaa tuntevan Yhdysvaltojen preferenssit vähintään pelin edellyttämällä tarkkuudella.

Toisaalta myös epätäydellisen informaation oletus on oikeutettu. Irak ei itse asiassa *tiedä* Yhdysvaltojen preferenssejä, vaan sen kuva Yhdysvaltojen preferensseistä perustuu Yhdysvaltojen sanoista ja teoista, tiedustelutiedoista ja tilanteesta tehtyyn analyysiin. Tämä kuva saattaa kuitenkin olla osittain virheellinen samoin kuin kenen tahansa tekemät päätelmät pelaajien preferensseistä, omani mukaanlukien. Toisin sanoen oletukset Yhdysvaltojen preferensseistä eivät ole sataprosenttisen varmoja.

Epätäydellisen informaation vallitessa molemmat strategiset vaihtoehdot jäävät auki, ja Irakin on punnittava vaihtoehtojaan suhteessa siihen todennäköisyyteen, jolla se arvioi Yhdysvaltojen perääntyvän. Tämän todennäköisyyden tulisi olla vähintään yhtä suuri kuin Irakin sodasta ja sille tehdyistä myönnytyksistä saamien hyötyjen erotus jaettuna Yhdysvalloille tehtävistä myönnytyksistä ja Irakille tehtävistä myönnytyksistä seuraavien hyötyjen erotuksella $(p \geq (h(U) - h(S)) / (h(I) - h(S)))$, missä $h(U)$ on Irakin hyötyfunktion arvo lopputuloksella U), jotta Irakin kannattaisi valita taipumattomuus. Toisin sanoen todennäköisyyden on vastattava Irakin ottamaa riskiä suhteessa mahdolliseen voittoon. Riski on pieni, jos Irakin saama hyöty sodasta on lähellä sen saamaa hyötyä USA:lle tehtävistä myönnytyksistä. Mahdollinen voitto taas on suuri, jos Irakin saama hyöty Yhdysvaltojen tekemistä myönnytyksistä on merkittävästi suurempi kuin sodasta tuleva hyöty. Välinpitämättömyys näiden kahden huonoimman lopputuloksen välillä ja pieni mahdollisuus parhaasta lopputuloksesta saattoivat johtaa Irakin valitsemaan rationaalisesti kovan linjan, vaikka Yhdysvaltojen perääntymiselle ei annettaisikaan kovin suurta todennäköisyyttä.

Todennäköisyys Yhdysvaltojen perääntymiselle oli kuitenkin hyvin pieni, koska Yhdysvallat oli niin tyytymätön status quohon ja koska sen kärsimät tappiot menetettynä uskottavuutena olisivat olleet merkittäviä. Siksi olisi ollut oletettavaa, että Irak olisi myöntynyt Yhdysvaltojen vaatimukseen, jos sota oli sille huonoin mahdollinen lopputulos. Vaikka Irakin rationaalinen riskinotto onkin yksi mahdollinen selitystapa, todennäköisempi vaihtoehto on, että Yhdysvalloille tehtävät myönnytykset olivat Irakin preferensseissä sotaakin huonompi lopputulos. Toisaalta Christoph Bluth pitää mahdollisena myös Saddam Husseinin sortumista strategiseen virhearvioon Yhdysvaltojen päättäväisyydestä lähteä sotaan²⁵⁷.

Kolmas vaihtoehto mallia ja Irakin toimintaa tarkasteltaessa on, ettei Irak toiminut rationaalisesti. Aikaa päätöksentekoon ei ollut kovin paljoa, mikä on voinut estää Yhdysvaltojen vaatimukseen suostumisen yksinkertaisesti siitä syystä, ettei kaikkia vaihtoehtoja ja niiden seurauksia ehditty punnita niin, että päätös oltaisiin saatu aikaan. On myös mahdollista, että Yhdysvaltojen on arveltu hyökkäävän joka tapauksessa riippumatta Irakin valinnoista, jolloin päättäjät ovat voineet vaipua fatalistiseen odotukseen, mitä tuleman pitää.

Neljäs vaihtoehto on, että mallissa on jotain vikaa. Toimijat eivät ole välttämättä nähneet tilannetta tässä esitetyllä tavalla, vaan sitä olisi voinut mallintaa monella muullakin tavalla. Esimerkiksi siirtovaihtoehtoja voisi molemmilla pelaajilla olla enemmän, jolloin myös erilaisten lopputulosten joukko kasvaisi. Yhdysvaltojen hyökätessä Irakille voitaisiin määritellä toinen vuoro, jolla se valitsisi antautumisen ja hyökkäystä vastaan taistelemisen välillä²⁵⁸. Lopputuloksena olisi tällöin joko rauhanomainen miehitys tai sota. Toisaalta vaihtoehtoja voisi jokaisessa kohdassa olla useampia kuin kaksi. Yhdysvallat olisi voinut haasteen tai patoamispolitiikan jatkamisen sijaan luopua lentokieltoalueista, pakotteista ja tarkastuksista. Tavoitteena olisi tällöin voinut olla muuttaa Irakia lisääntyvän vuorovaikutuksen ja kansainväliseen yhteisöön integroitumisen kautta tai yksinkertaisesti vähentää Irakin merkitystä poliittisella agendalla ja säästää taloudellisia ja poliittisia resursseja tärkeämpinä pidettyihin kohteisiin.²⁵⁹ Irak puolestaan olisi voinut vastata haasteeseen myöntymisen ja passiivisen kieltäytymisen lisäksi ennakoivalla iskulla Kuwaitissa olevia amerikkalaisjoukkoja vastaan tai laukaista ohjuksia Israeliin²⁶⁰. Jätin kuitenkin nämä lisävaihtoehdot tarkastelun ulkopuolelle, koska arvioin, etteivät ne olisi tuoneet juurikaan uusia aineksia strategiseen pohdintaan tai etteivät osapuolet pitäneet niitä varteenotettavina vaihtoehtoina.

---

²⁵⁷ Bluth 2004, 889.

²⁵⁸ Bueno de Mesquita – Morrow – Zorick 1997, 17-18 ja Stone 2001, 240-242

²⁵⁹ Pollack 2002, 243-247 ja Rai 2002, 203.

Huomion arvoista tässä pelissä on, ettei Irakilla ollut kontrollia status quohon. Se ei pystynyt estämään Yhdysvaltoja esittämästä uhkavaatimusta ja hyökkäämästä maahan. Irakin pelote ei toiminut, koska sillä ei ollut käytössään sopivia vastatoimia, joilla se olisi voinut aiheuttaa Yhdysvalloille status quota huonomman lopputuloksen. Lisäksi pelotteen toimivuus edellyttää uskottavuutta vastatoimilla uhkaamiselta. Toisin sanoen vastatoimien käyttö ei saa johtaa niiden käyttäjää huonompaan lopputulokseen kuin mikä hänelle muutoin olisi tarjolla, eli vastatoimien on oltava rationaalinen vaihtoehto.²⁶¹ Käytännössä vastatoimien uskottavuus olisi edellyttänyt huomattavasti tasaisempaa vallan jakautumista kuin Irakin ja Yhdysvaltojen välillä vallitsi.

Yhdysvaltoja kritisoitiin erityisesti siitä, ettei se malttanut odottaa asetarkastusten päättymistä ennen kuin aloitti sodan Irakia vastaan. Laajentamalla edellä esitettyä pelotepeleä aikaulottuvuudella huomaamme, ettei odottaminen ollut Yhdysvaltojen kannalta edullinen vaihtoehto. Peli koostuu nyt kahdesta vaiheesta. Ensimmäinen vaihe on samanlainen kuin aiemmin esitetty paitsi, että "ei haastetta" johtaa status quon sijaan pelin toiseen vaiheeseen. Tämä kuvaa siis lisääjän antamista asetarkastuksille. Toinen vaihe on identtinen ensimmäisen vaiheen kanssa, mutta jos Yhdysvallat jättää toistamiseen haasteen tekemättä, päädytään status quohon. Jos taas Yhdysvallat esittää haasteen, Irak voi hyväksyä tai torjua sen aivan kuten ensimmäisessäkin vaiheessa. Samoin Irakin torjuttua haasteen Yhdysvalloille jää viimeiseksi siirroksi hyökkääminen tai perääntyminen.

Yhdysvaltojen kannalta haasteen esittäminen ensimmäisessä vaiheessa on kuitenkin dominoiva strategia. Se ei nimittäin voi olettaa Irakin suostuvan vaatimuksiinsa yhtään todennäköisemmin vaiheessa II kuin vaiheessa I. Päinvastoin, Irak saattaisi tulkita haasteen viivyttämisen kertovan Yhdysvaltojen päättämättömyydestä ja epävarmuudesta. Joka tapauksessa Irakin tekemät myönnytykset toisessa vaiheessa eivät ole yhtään sen parempi lopputulos kuin Irakin tekemät myönnytykset ensimmäisessä vaiheessa. Aikaulottuvuus ei vaikuta Yhdysvaltojen voittoihin myöskään perääntymisestä seuraavan lopputuloksen kohdalla.

Mikäli pelissä kuitenkin päädytään sotaan, on Yhdysvaltojen kannalta parempi, että se tapahtuu vaiheessa I kuin vaiheessa II. Irak näytti olevan voimistumassa pakotejärjestelmän murentuessa. Mitä pitempään tilanteen ratkaiseminen venyisi, sitä suuremmaksi Irakin muodostaman uhkan uskottiin kasvavan. George W. Bushin sanoin Yhdysvallat katsoi, että "time is not on our side" ja

---

²⁶⁰ Clark 2003, 11, 28-29 ja 45-46 sekä Woodward 2004, 387.

²⁶¹ Hargreaves Heap – Varoufakis 2004, 132-133; Luke 1989, 209-211; Vega-Redondo 2003, 111-112 ja Wagner 1983, 336.

että riski joukkotuhoaseiden päätyemisestä terroristien käsiin kasvoi koko ajan²⁶². Lisäksi vahvemman Irakin pysäyttäminen voisi aiheuttaa huomattavasti suurempia tappioita Yhdysvalloille kuin sotiminen Irakin ollessa vielä heikko. Niinpä Yhdysvallat päätti estää Irakin uhkaavan kehityksen mahdollisimman nopeasti ja valitsi haasteen ja hyökkäyksen jo ensimmäisessä vaiheessa.

Yhdysvalloille olisi ollut rationaalista jättää haaste tekemättä ja siirtyä toiseen vaiheeseen vain, mikäli se uskoi, ettei sen tarvitsisi esittää haastetta ollenkaan. Toisin sanoen Yhdysvaltoja tyydyttävän status quon olisi pitänyt olla mahdollinen. (Alkuperäisen status quon Yhdysvallat ei halunnut jäävän voimaan.) Näin olisi ollut, jos Yhdysvallat olisi luottanut asetarkastusten tuottavan tuloksia. Pieniä mahdollisuuksia oli tietysti, että Saddam Husseinista päästäisiin eroon jonkin sattumuksen avulla. Hän voisi joutua esimerkiksi liikenneonnettomuuteen. Yhdysvallat ei kuitenkaan uskonut näihin mahdollisuuksiin, vaan piti niitä niin epätodennäköisinä, että valitsi mieluummin kriisin laukaisemisen ensimmäisessä vaiheessa.

5.2. Vaihtoehtoisia tapoja mallintaa Irakin sotaa

Klassisien pelien on kritisoitu yksinkertaistavan päätöksentekotilanteita liikaa. Peliteoriaan onkin kehitetty koko joukko erilaisia pelien yhdistelmiä, jotka mahdollistavan tilanteiden monipuolisemman mallintamisen. Seuraavassa tarkastellaan Irakin sotaa hyperpelinä, osana pelien sarjaa ja kahden tason pelinä. Hyperpeleissä luovutaan oletuksesta, että pelin rakenne olisi yhteistä tietoa. Pelien sarjalla taas pyritään kuvaamaan strategisten valintojen dynaamisia ulottuvuuksia²⁶³, ja kahden tason pelit tuovat esiin sisäpoliittisten tekijöiden vaikutuksen päätöksentekoon.²⁶⁴

Hyperpeleissä tilannetta mallinnetaan kunkin pelaajan subjektiivisesta näkökulmasta. Klassisissa peleissä pelaajat joko tuntevat toistensa preferenssit tai ovat epävarmoja niistä. Lisäksi jokainen pelaaja tietää muiden pelaajien hallussa olevan informaation määrän.²⁶⁵ Hyperpeleissä pelaajien käsitykset relevanteista pelaajista, tarjolla olevista siirtovaihtoehdoista ja lopputulosten preferensseistä voivat poiketa toisistaan. Pelaajan tilannekuva saattaa olla virheellinen ilman, että

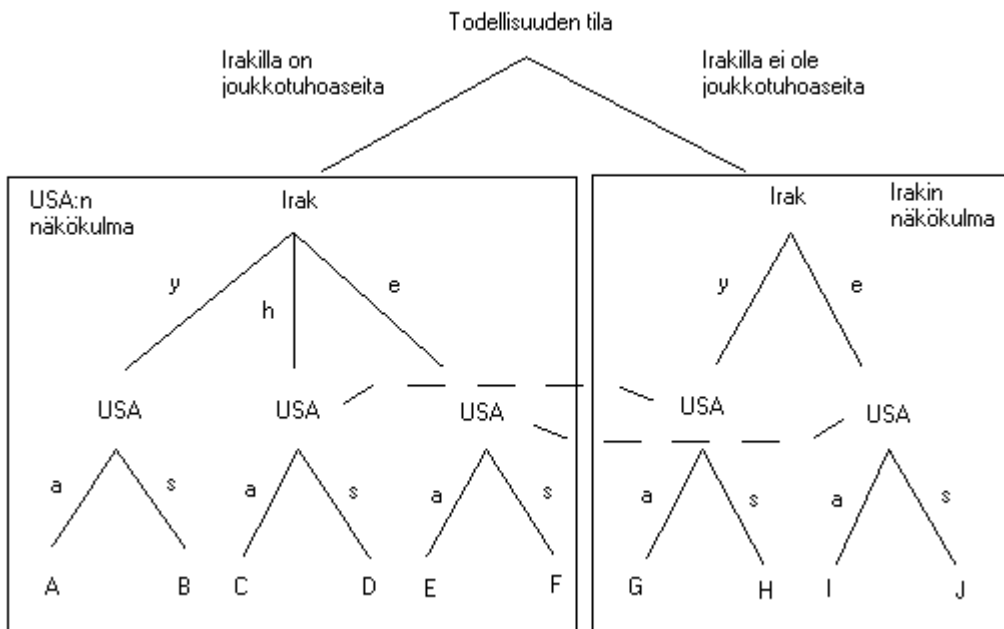
²⁶² "Aika ei ole meidän puolellamme" (Bush 29.1.2002, puhe). Ks. myös Bush 17.3.2003, puhe ja Powell 5.2.2003, puhe.

²⁶³ Ekstensiivisessä muodossa esitettyjä pelejä kutsutaan usein dynaamisiksi, koska pelin rakenteeseen kuuluu tietty siirtojärjestys (Jeppesen – Andersen 1995, 26 ja Hargreaves Heap – Varoufakis 2004, 45-47). Tällainen dynaamisuus on kuitenkin hyvin heikkoa, koska kyseinen peli voidaan aina muuttaa normaalimuotoon ja ratkaista yhtenä staattisena stratagian valintana (Ks. Bennett 1995, 31-35; Stone 2001, 217 ja Vega-Redondo 2003, 12-14).

²⁶⁴ Bennett 1995, 27 ja 30-38.

²⁶⁵ Risse 2000, 8 ja 11

hän itse tiedostaa sitä lainkaan. Pelaajat voivat konstruoida tilanteen täysin erilaisista maailmankuvista käsin, jolloin edes käsillä olevan asian luonteesta ei välttämättä ole yksimielisyyttä.²⁶⁶ Seuraavassa kuviossa Yhdysvaltojen ja Irakin kohtaamat todellisuuden tilat on yhdistetty siten, että hyperpeli esitetään yhtenä kuviona objektiivisesta näkökulmasta.

Kuvio 10. Hyperpeli Irakin sodasta.

Irakilla on todellisuuden tilasta riippuen kaksi tai kolme siirtovaihtoehtoa. Se voi tehdä yhteistyötä asetarkastajien kanssa (y) tai estää tarkastukset (e). Asetarkastajien hämääminen (h) tarkoittaa tilannetta, jossa Irakilla on joukkotuhoaseita ja se päättää tehdä näennäistä yhteistyötä asetarkastajien kanssa, mutta piilottelee samaan aikaan joukkotuhoaseitaan. Yhdysvaltojen vaihtoehdot ovat aina samat. Se voi tukea asetarkastuksia (a) tai ratkaista tilanteen sotilaallisesti (s).

Todellisuuden tila ja pelaajien valinnat määrittelevät kymmenen eri lopputulosta (A-J). Kohta A tarkoittaa joukkotuhoaseiden tuhoamista asetarkastajien valvonnassa ja B Yhdysvaltojen aloittamaa sotaa, jossa kyse on jostain muusta kuin joukkotuhoaseista, koska ne olisi saatu tuhottua asetarkastusprosessin avulla. Kohdassa C asetarkastukset jatkuvat, mutta joukkotuhoaseiden löytymisestä ei ole varmuutta. D ja F ovat sotia joukkotuhoaseiden hävittämiseksi. Ne eroavat toisistaan siinä, että D:ssä sota syttyy Yhdysvaltojen turhautuessa asetarkastusprosessiin ja Irakin peittelystrategiaan, ja F:ssä Irakin estettyä asetarkastukset. E (Irakilla on joukkotuhoaseita) ja I

²⁶⁶ Bennett 1995, 31. Hyperpelien osalta peliteoriaan voitaisiinkin yhdistää luontevasti sosiaalisen konstruktivismiin teorioita (ks. Risse 2000, 3), erityisesti Alexander Wendtin edustamaa suuntausta. Nicholas Onufin teorit soveltuvat ehkä paremmin tinkimisen tai siirtojen teorioihin (*bargaining theory* ja *theory of moves*).

(Irakilla ei ole joukkotuhoaseita) kuvaavat tilanteita, joissa Irak estää asetarkastusten jatkumisen, mutta Yhdysvallat ei turvaudu sotilaalliseen ratkaisuun, vaan asiaa hoidetaan neuvotteluiden ja pakotteiden avulla. Kohdassa G asetarkastukset jatkuvat, kunnes kansainvälinen yhteisö vakuuttuu Irakin joukkotuhoaseettomuudesta. H on sota, johon todellisessa maailmassa päädyttiin, ja J sota, joka olisi seurannut Irakin estäessä asetarkastukset, vaikka sillä ei ollutkaan joukkotuhoaseita.

Irak tiesi olevansa pelipuun oikeassa haarassa. Se oli ilmeisesti päättänyt hankkiutua eroon joukkotuhoaseista jo kesällä vuonna 1991 pelätessään niiden paljastuvan asetarkastuksissa. Kemiallisia ja biologisia aseita oli kuitenkin tuhottu yksipuolisesti ilman asetarkastajien valvontaa. Ilman todisteita Irakin vakuuttelut joukkotuhoaseiden tuhoamisesta eivät saaneet muuta maailmaa vakuuttuneeksi.²⁶⁷ Realismin näkökulmasta olisikin ollut hyvin sinisilmäistä uskoa vakuutteluita ilman pitäviä todisteita, koska Irakilla saattoi olla kansallisia intressejä tehdä perättömiä väitteitä. Niinpä Yhdysvalloilla ei ollut varmaa tietoa siitä kummassa pelipuun haarassa oltiin. Tiedustelutietoihin nojaten Yhdysvallat oli kuitenkin vakuuttunut siitä, että Irakilla oli yhä hallussaan ainakin vähäisiä määriä kemiallisia ja luultavasti myös biologisia aseita²⁶⁸.

Yhdysvallat ei pystynyt päättelemään todellisuuden tilaa myöskään Irakin toimien perusteella. Yhdysvallat ei kyennyt erottamaan, tekikö Irak näennäistä yhteistyötä asetarkastajien kanssa (h), mutta piilotteli kaiken aikaa joukkotuhoaseitaan, vai oliko yhteistyö aitoa (y), mutta ei johtanut joukkotuhoaseiden luovuttamiseen, koska niitä ei ollut. Niinpä Yhdysvaltojen toinen ja neljäs solmu on yhdistetty toisiinsa katkoviivalla. Myöskään Irakin kieltäytyminen asetarkastusprosessista (e) ei olisi paljastanut, oliko sillä kiellettyjä aseita vai ei (Yhdysvaltojen solmut kolme ja viisi). Vain jos Irakilla olisi ollut joukkotuhoaseita ja se olisi päättänyt luovuttaa ne asetarkastajille, todellisuuden tila olisi paljastunut Yhdysvalloille.

Yhdysvalloilla on siis kolme informaatiojoukkoa, joista jokaisessa se voi valita joko asetarkastusten tukemisen (a) tai sotilaallisen ratkaisun (s). Ensimmäinen informaatiojoukko koostuu vain yhdestä solmusta. Tässä tilanteessa Yhdysvallat tietää, että Irakilla on joukkotuhoaseita ja se on valmis luopumaan niistä. Toinen ja kolmas informaatiojoukko sisältävät sen sijaan kaksi solmua kumpikin. Yhdysvallat erottaa vain missä informaatiojoukossa se on, mutta ei tiedä, mikä sen solmuista on kyseessä. Yhdysvallat havaitsee siis Irakin tekevän yhteistyötä asetarkastajien kanssa ainakin prosessin tasolla (tai estävän asetarkastukset), mutta ei saa selville, onko sillä joukkotuhoaseita vai

---

²⁶⁷ Aldouri, puheet 5.2.2003 ja 19.3.2003; Cirincione – Mathews – Perkovich – Orton 2004, 55; Clark 2003, 5-6; Duelfer 2004a, 46; Hersh 2004, 212-213, 233 ja 244-245; Hussein, kirje 19.9.2002 ja haastattelu 24.2.2003; Sabri, kirje 30.1.2003 ja Smidovich 1995 [www-dokumetti].

ei. Paradoksaalisesti Irak olisi tarvinnut joukkotuhoojia voidakseen luovuttaa ne asetarkastajille ja todistaakseen siten päättäneensä noudattaa turvallisuusneuvoston asettamia aseriisuntavaatimuksia²⁶⁹.

Irakin näkökulmasta tilanne on varmasti vaikuttanut turhauttavalla. Irak tiesi Yhdysvaltojen väitteet joukkotuhoojistaan vääriksi ja niiden takana olevat todisteet pätemättömiksi, mutta ei voinut todistaa sitä. Samalla epäilykset Yhdysvaltojen motiiveista kasvoivat. Kyse ei tainnutkaan olla joukkotuhoojista, vaan Yhdysvallat kaipasi vain oikeutusta laajentaa sotimalla valtaansa Lähi-idässä. Joukkotuhoojia käytettiin vain imperialismin savuverhona. Saattoi jopa olla, että Yhdysvallat tiesi, ettei Irakilla ollut joukkotuhoojia, ja valehteli sumeilematta oikeuttaakseen hyökkäyksen. Tai ehkä Yhdysvallat ei ollut varma asiasta, mutta liioitteli joukkotuhoojien uhkaa tarkoituksellisesti.²⁷⁰ Irakin näkökulmasta oli vaikeata uskoa, että Yhdysvalloilla olisi ollut niin paljon epäaitoja, mutta vakuuttavan oloisia todisteita Irakin joukkotuhoojista, että se olisi vilpittömästi erehtynyt luottamaan niihin. Jos käsitykset taas perustuivat aitojen tietojen tulkittamiseen vahingossa väärin, olisi ollut luultavaa, että näiden 'johtolankojen' tueksi olisi edellytetty lisää substanssia ennen kategorisia väitteitä aseiden olemassaolosta. Todennäköisemmältä vaikutti, että Yhdysvallat oli tarkoituksella väärässä.

Irakin vaihtoehdot ovat luultavasti näyttäneet lähinnä vaihtoehdottomuudelta. Yhteistyö asetarkastajien kanssa (y) ei taannut, etteikö Yhdysvallat silti hyökkäisi. Se kuitenkin pienentäisi hyökkäyksen todennäköisyyttä, koska Yhdysvaltojen olisi vaikeampaa oikeuttaa sotaa UNMOVIC:n, IAEA:n ja monien turvallisuusneuvoston jäsenten halutessa jatkaa asetarkastuksia. Asetarkastuksien estäminen (e) puolestaan johtaisi melko varmasti sotaan, mutta jos sota oli tullakseen, olisi parempi, ettei Yhdysvallat voisi käyttää asetarkastuksia tiedustelutietojensa päivittämiseksi. Kumpikaan vaihtoehto ei tuntunut houkuttelevalta, mikä saattaa osaltaan selittää Irakin yhteistyön kangertelemista asetarkastusten alkuvaiheessa. Mahdollisuus välttää sota merkitsi kuitenkin niin paljon, että Irak kohensi yhteistyötään asetarkastajien kritisoitua sen puutteellisuutta.²⁷¹ Irak halusi osoittaa valinneensa yhteistyön ja välttämään vaikutelmaa, että se liikkui jossain yhteistyön ja asetarkastusten estämisen välimaastossa pyrkien hidastamaan tai hankaloittamaan asetarkastajien työtä.

---

²⁶⁸ Blix 2004, 261-263 ja Bluth 2004, 880.

²⁶⁹ Aldouri, puhe 14.2.2003 ja Blix 2004, 213.

²⁷⁰ Aldouri, puhe 5.2.2003; Hussein, kirje 19.9.2002 ja Sabri, lehdistötilaisuus 27.1.2003.

²⁷¹ Blix 2004, 61, 66, 164 ja 209-210 sekä Bluth 2004, 876.

Yhdysvaltojen näkökulmasta Irakilla oli kaikki mahdollisuudet estää sodan syttyminen. Sen olisi vain yksinkertaisesti pitänyt luovuttaa kielletyt aseensa asetarkastajien tuhottaviksi. Irak ei kuitenkaan tehnyt näin. Toisaalta se ei myöskään estänyt asetarkastuksia kokonaan. Niinpä Yhdysvallat ‘tiesi’ Irakin harhauttavan asetarkastajia samalla todennäköisyydellä kuin se ‘tiesi’ Irakilla olevan joukkotuhoaseita. Tässä tilanteessa kysymys oli siitä, kuinka paljon Yhdysvallat luotti asetarkastusten toimivuuteen ja kuinka paljon sillä oli muita kuin joukkotuhoaseisiin liittyviä syitä hyökätä Irakiin. Ilmeisestikään Yhdysvallat ei pitänyt asetarkastusten uskottavuutta kovin korkeana. Niinpä riski siitä, että Irak onnistuisi salaa kehittämään joukkotuhoaseitaan ja kenties hankkimaan ydinaseenkin, oli suhteellisen suuri. Tämän riskin välttäminen ja sodasta saatavat edut merkitsivät Yhdysvalloille enemmän kuin laaja kansainvälinen tuomio sodan aloittamisesta ja mahdollisuus, että uskomus Irakin joukkotuhoaseisiin oli väärä.²⁷²

Superpelit muodostuvat sarjasta tavallisia pelejä. Niistä käytetään myös termiä iteroidut eli toistetut pelit. Esimerkiksi vangin dilemmaa on tutkittu paljon myös superpelinä, jolloin on huomattu pelin logiikan muuttuvan. Yhteistyöstä tulee rationaalinen vaihtoehto myös vangin dilemmassa, jos pelaajien on otettava huomioon, että vastapuoli voi kostaa petetyksi tulemisen seuraavilla kierroksilla.²⁷³ Tämä pätee kuitenkin vain silloin, kun vangin dilemmaa pelataan äärettömän monta kertaa peräkkäin tai jos pelaajat eivät tiedä, montako kierrosta pelissä on. Jos pelaajat taas tietävät, montako kertaa peliä pelataan, heidän kannattaa valita petos viimeisellä kierroksella, koska vastapuolella ei ole sen jälkeen enää mahdollisuutta vastatoimiin. Kun viimeisen kierroksen tulos on ennakoitavissa molempien petokseksi, niin viimeistä edellisellä kierroksella molempien kannattaa taas valita petos, koska se ei enää vaikuta tuleviin peleihin. Näin askel askeleelta havaitaan, että petos on dominoiva strategia jokaisella kierroksella. Tunteuttomalla tai äärettömällä määrällä kierroksia pelaajat eivät tiedä, mikä kierroksista on viimeinen ja tulevaisuuden varjo säilyy kaiken aikaa.²⁷⁴

---

²⁷² Bennett – Stam 2000, 452; Blix 2004, 228-229 ja 271; Cheney, puhe 26.8.2002; Clark 2003, 147 ja Rumsfeld, haastattelu 7.8. 2002.

²⁷³ Shubik 1975, 45-48; Snidal 1985, 38 ja 48-49; Stone 2001, 228-229 ja Wagner 1983, 331. Sama pätee myös pelkuripeliin, muttei kaikkiin superpeleihin. (Snidal 1985, 49-50 ja Stone 2001, 225-226).

²⁷⁴ Jeppesen – Andersen 1995, 26-29 ja Vega-Redondo 2003, 281-283. Yleisesti ottaen äärellisesti toistettujen pelien ratkaisu on sama kuin viimeisen kierroksen ratkaisu. Äärettömästi toistetuilla peleillä on puolestaan ääretön määrä ratkaisuja. (Jeppesen – Andersen 1995, 26-27.) Ks. Dixit – Nalebuff 1991, 97 ja McMillan 1992, 79-88 GATT-neuvotteluista toistettuna vangin dilemmana.

Seuraavassa tarkastellaan Irakin sota sarjana pelejä, joita Yhdysvallat pelaa 'roistovaltioita' vastaan²⁷⁵. 'Roistovaltio' voi joko noudattaa asevalvontajärjestelmää tai hankkia joukkotuhoaseita. Yhdysvaltojen vaihtoehdot ovat asevalvontaan luottaminen ja sotilaallisen voiman käyttö. Olettaen että asevalvonta ei ole aukotonta ja että Yhdysvaltojen tiedustelu ei saa yksiselitteisen varmaa tietoa 'roistovaltion' aseohjelmista, päätöksentekotilannetta voidaan kuvata matriisina, jossa pelaajat tekevät päätöksensä tietämättä toisen valintaa.

		'Roistovaltio'	
		Yhteistyö	Petos
USA	asevalvonta	non-proliferaatio	proliferaatio
	sotilasoperaatio	turha sota	vasta-proliferaatio

Kuvio 11. Yksittäinen peli sarjasta pelejä Yhdysvaltojen ja 'roistovaltion' välillä.

Jos 'roistovaltio' noudattaa asevalvontajärjestelmää ja Yhdysvallat luottaa siihen, lopputuloksena on toimiva asevalvonta (non-proliferaatio). Tarpeeton sota tarkoittaa tilannetta, jossa Yhdysvallat päättää turvautua sotilaalliseen voimaan, vaikka 'roistovaltio' ei olekaan hankkimassa joukkotuhoaseita. Varsinaiseen vastaprofileraatioon päädytään Yhdysvaltojen vastustaessa aktiivisesti joukkotuhoaseiden leviämistä, joka on jo tapahtunut tai tapahtumassa. 'Roistovaltio' onnistuu hankkimaan joukkotuhoaseita (proliferaatio), jos Yhdysvallat luottaa asevalvontaan siitä huolimatta, että 'roistovaltio' rikkoo järjestelmää.

Jos Yhdysvallat pelaa peliä vain kerran (esimerkiksi Irakia vastaan), se on taipuvainen valitsemaan sotilaallisen ratkaisun, jos se on sotilaallisesti ylivoimainen ja pitää riittävän todennäköisenä, että 'roistovaltio' on hankkimassa joukkotuhoaseita. Sotilaallisen ylivoiman ansiosta sodasta odotettavat tappiot eivät ole kovin suuria. Lisäksi Yhdysvallat saisi varmuuden siitä, ettei 'roistovaltiolla' ole joukkotuhoaseita. Yhdysvaltojen voitot eivät siis pienene kovin paljoa, vaikka toimivasta asevalvonnasta siirryttäisiin tarpeettomaan sotaan. Koska voitot kuitenkin pienenevät, koituu sotilaallisen ratkaisun valitsemisesta riski, jota on pohdittava suhteessa joukkotuhoaseiden

²⁷⁵ Kyseessä ei varsinaisesti ole superpeli, koska pelaajat eivät pysy samoina, vaan 'roistovaltio' voi olla mikä tahansa joukkotuhoaseiden hankkimisesta epäilty valtio (Finus 2001, 14-15). Termiä 'roistovaltio' käytetään lainausmerkeissä, koska se sisältää voimakkaan arvolutauksen. 'Roistovaltiolle' annettuja kriteerejä ovat joukkotuhoaseiden kehittäminen, terrorismin tukeminen ja ihmisoikeuksien rikkominen. Amerikkalaiset ovat kutsuneet 'roistovaltioiksi' muun muassa Irania, Irakia, Libyaa, Pohjois-Koreaa, Kuubaa ja toisinaan myös Syyriaa ja talibanien Afganistania. Toisaalta myös

hankkimisen todennäköisyyteen ja voittojen kasvuun, jos Yhdysvallat pystyy sotimalla estämään 'roistovaltiota' hankkimasta joukkotuhoaseita ja käyttämästä niitä Yhdysvaltojen tai sen liittolaisten uhkailuun ja kiristämiseen. Irakin tapauksessa Yhdysvaltojen sotilaallinen ylivoima ja sen näkemys todennäköisyydestä, jolla Irak oli hankkimassa joukkotuhoaseita, olivat molemmat niin suuria, että sotilaalliseen ratkaisuun turvautuminen aiheutti vain vähäisen riskin mahdollisen hyödyn ollessa merkittävä. Tällöin sotilaallista ratkaisua on pidettävä Yhdysvaltojen kannalta rationaalisena.

Tilanne tulee hieman monimutkaisemmaksi, kun tarkastelua laajennettaessa Irakin tapauksesta koskemaan muitakin 'roistovaltioita'. Yhdysvaltojen päätökset aiemmissa peleissä voivat vaikuttaa 'roistovaltioiden' valintoihin tulevissa peleissä. Tarpeettomasta sodasta aiheutuva haitta kasvaa, koska asevalvontajärjestelmän ja Yhdysvaltojen tiedustelun uskottavuus kärsivät. 'Roistovaltiolle' voi tulla kannattavaksi hankkia joukkotuhoaseita, jos se uskoo onnistuvansa siinä huomaamatta tai tarpeeksi nopeasti. Sotilaallisen ratkaisun valitseminen saattaa myös lisätä 'roistovaltioiden' kokemaa uhkaa Yhdysvaltojen taholta. Niinpä niiden innokkuus hankkia joukkotuhoaseita voi kasvaa.²⁷⁶ Realismin termein Yhdysvaltojen hyökkäävyytenä esiintyvä tarve turvallisuuteen voi pahentaa sen ja 'roistovaltion' välistä turvallisuusdilemmaa.

Esimerkiksi Pohjois-Korea on voinut katsoa ydinaseen tarpeelliseksi puolustuksellisista syistä. Yhdysvaltojen täytyisi olla erittäin varma Pohjois-Korean aseohjelmasta, ennen kuin sen kannattaisi ryhtyä sotaan, koska Pohjois-Korea pystyisi aiheuttamaan sille suuria tappioita vahvalla tavanomaisella aseistuksellaankin.²⁷⁷ Edes täysi varmuus ei välttämättä tarkoittaisi sotilaallisen ratkaisun rationaalisuutta. Jotta sota voisi olla toimiva keino joukkotuhoaseiden leviämisen estämisessä, se on tietenkin pystyttävä voittamaan. Sotaan ei kannata ryhtyä myöskään, jos siitä odotettavat tappiot ovat suuremmat kuin haitta siitä, että yhdellä uudella valtiolla on ydinase hallussaan.²⁷⁸

Tarpeeton sota ei kuitenkaan johda väistämättä 'roistovaltioiden' lisääntyneeseen intoon hankkia joukkotuhoaseita. Yhdysvaltojen päättäväisyys saattaa toimia myös pelotteena, joka ehkäisee niiden leviämistä. Itse asiassa sotilaallisen ratkaisun valitseminen on omiaan jakamaan 'roistovaltiot' kahteen ryhmään: sotilaallisesti vahvoihin ja heikkoihin.²⁷⁹ Esimerkiksi Libya on voinut arvioida, ettei se pysty kehittämään joukkotuhoaseita kyllin nopeasti voidakseen muuttaa sotilaallisen voiman

---

Yhdysvaltoja voitaisiin pitää 'roistovaltiona' sen sotiessa eri puolilla maailmaa ja toimiessa kansainvälisistä normeista piittaamatta. (Mann 2003, 194-195.)

²⁷⁶ Clark 2003, 153 ja Mann 2003, 201-203.

²⁷⁷ Hersh 2004, 308-309; Mann 2003, 198-203; Record 2004, 60-61 ja 144 sekä Žižek 2004, 15.

²⁷⁸ Ks. Bennett – Stam 2000, 452 ja Niou – Ordeshook 396.

jakautumista suhteessa Yhdysvaltoihin. Koska sillä ei ole kykyä aiheuttaa merkittäviä tappioita Yhdysvalloille tai sen liittolaisille, aseohjelmien paljastuminen voisi helposti johtaa sotaan. Libyan kannalta voidaan katsoa olevan rationaalista pyrkiä minimoimaan Yhdysvaltojen näkemys siitä, että se on hankkimassa joukkotuhoaseita. Mitä uskottavampaa Libyan irtisanoutuminen joukkotuhoaseiden hankkimisesta on, sitä epätodennäköisemmin Yhdysvallat aloittaa vastaproliferaatiolla perustellun sodan sitä vastaan.²⁸⁰

Tässä suhteessa Iran on jonkinlaisella vedenjakkajalla. Se ei ole sotilaallisesti yhtä vahvoilla kuin Pohjois-Korea, mutta ei myöskään yhtä heikko kuin Irak, Syyria tai Libya. Sillä on myös perusteltuja syitä olla huolissaan turvallisuudestaan. Sen geopoliittinen ympäristö on erittäin epävakaa. Sillä oli huonot suhteet talibanien Afganistaniin ja Saddam Husseinin Irakiin²⁸¹. Nyt Yhdysvallat on kumonnut näiden Iranin naapureiden hallinnot, mutta se ei varmasti vähennä huolestuneisuutta Teheranissa. Alueella on myös ydinsulkusopimuksen ulkopuolisia ydinasevaltioita: Intia ja Pakistan, joista jälkimmäinen on Iranin naapurimaa. Ennen kaikkea Iranin ydinpelote olisi kuitenkin suunnattu Yhdysvaltoja ja osittain myös Israelia vastaan.²⁸²

Syitä halulle hankkia ydinase löytyy siis runsaasti. Iran kiistää kuitenkin kehittävänsä ydinasetta ja väittää ydinenergiaohjelmiansa olevan täysin siviilikäyttöön tarkoitettuja. Iran on ydinsulkusopimuksen jäsen ja on allekirjoittanut myös lisäpöytäkirjan IAEA:n kanssa tehtyyn turvatakuusopimukseen. Epäilyt sen ydinaseohjelmasta ovat silti vahvoja. Iranin halu käyttää ydinvoimaa on herättänyt ihmetystä, koska maassa on laajat maakaasu- ja öljyvarat, joita se voisi hyödyntää sähköntuotannossaan. Lisäksi Iran on laiminlyönyt ilmoitusvelvollisuuksiaan IAEA:lle, ja Pakistanin ydinaseen kehittämisestä vastannut tiedemies Abdul Qadeer Khan on myöntänyt myyneensä ydinteknologiaa Iranille (samoin Pohjois-Korealle ja Libyalle).²⁸³

Kannattaisiko Yhdysvaltojen sitten estää sotilaallisesti Irania kehittämästä ydinasetta? Pommitukset ja täsmäiskut eivät ehkä ole toimivia ratkaisuja aseohjelmien tuhoamiseen. Israelin tekemä isku Osirakin ydinreaktoria vastaan Irakissa on tehnyt joukkotuhoaseita kehittelevät maat tietoisiksi siitä, että aseohjelmat kannattaa hajauttaa, piilottaa ja suojata tarkoin. Toisaalta Yhdysvalloilla ei välttämättä ole varaa täysimittaiseen sotaan. Iran on sekä maantieteellisesti että väestöltään

---

²⁷⁹ Blix 2004, 179 ja 269; Record 2004, 58-61 ja Žižek 2004, 15.

²⁸⁰ Ks. Hersh 2004, 315-316. Libyan tapausta pidetään usein myös diplomatian saavutuksena, ei aggressiivisen vastaproliferaation tuloksena (Blix 2004, 269).

²⁸¹ Erityisesti Irakin kanssa käyty sota 1980-1988, jossa Irak käytti kemiallisia, lisäsi merkittävästi Iranin tarvetta hankkia joukkotuhoaseita (Bowen – Kidd 2004, 263-264 ja Record 2004, 144).

²⁸² Bowen – Kidd 2004, 264-265 ja Takeyh 2003, 22-23.

²⁸³ Bowen – Kidd 2004, 257-263 ja Hersh 2004, 311-312.

huomattavasti Irakia suurempi. Lisäksi Yhdysvaltojen valtionbudjetti on pahasti alijäämäinen Irakin sodan jäljiltä, ja armeijan (maavoimien) voimavarat on venytetty lähelle äärirajoja.²⁸⁴ Iranin armeijan kykyä ja halukkuutta puolustautua omalla maaperällään vuoristoista maastoa hyväksi käyttäen ei pidä aliarvioida. Täysimittainen sota ei vaikuta järkevältä vaihtoehdolta. Toimivampi vaihtoehto voisi muodostua neuvotteluihin yhdistetyistä taloudellisten etujen tarjoamisesta ja eristämällä tai jopa sotilaallisilla iskuilla painostamisesta. Tällöin iskujen tarkoitus ei olisi tuhota Iranin ydinaseohjelmaa, vaan vaikuttaa sen intresseihin ja saada se valitsemaan ydinaseohjelmasta luopuminen.

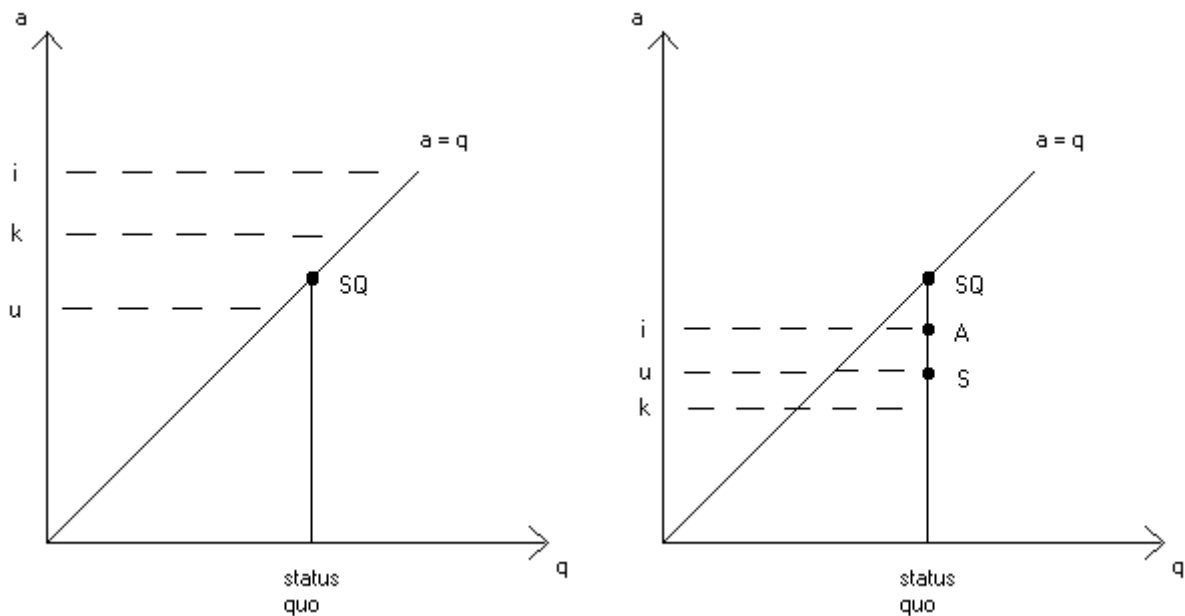
Kaiken kaikkiaan Irakin sodan tarkastelu laajemmassa kontekstissaan ehkäistä joukkotuhousteiden leviämistä asettaa kyseenalaiseksi sotilaallisen ratkaisun rationaalisena valintana. Ei ole ollenkaan selvää, että oli Yhdysvaltojen etujen mukaista omaksua strategiakseen sotaisia vastaproliferaatio. Se saattaa tosin toimia pelotteena heikkoja valtioita vastaan ja ehkäistä niitä hankkimasta joukkotuhousteita, mutta heikompien maiden kanssa neuvottelutkin olisivat toimiva ratkaisu. Sen sijaan vahvempia valtioita ei välttämättä saada yhtä helposti taivuteltua neuvotteluilla. Tärkeitä olisikin vähentää tällaisten valtioiden tarvetta hankkia joukkotuhousteita. Yhdysvaltojen sotaisuus lisää kuitenkin syitä hankkia joukkotuhousteita ennemmin kuin vähentää niitä.

Lopuksi tarkastelen Irakin sotaa vielä kahden tason pelinä. Tässä pelityypissä valtion päätöksentekijät toimivat yhtä aikaa kotimaisella ja ulkomaisella näyttämöllä kohdaten keskenään ristiriitaisiakin sisä- ja ulkopoliittisia paineita. Kotimaassa poliitikot pyrkivät turvaamaan omaa valtaansa hankkimalla kannatusta eri intressiryhmiltä, kun taas kansainvälisellä tasolla tavoitteena on maksimoida mahdollisuuksia kotimaisten tarpeiden tyydyttämiseen ja minimoida kansainvälisestä kehityksestä seuraavia haittavaikutuksia. Valtion päätöksentekijöiden on valittava sellainen toimintatapa, joka on toteuttamiskelpoinen molemmissa konteksteissa.²⁸⁵

Tässä pelissä havainnollistan syyskuun 11. päivän terrori-iskujen merkitystä sodan syttymisessä. Kuviossa molemmat akselit kuvaavat Irakin voimakkuutta. Vaaka-akseli edustaa vallitsevaa tilannetta, ja pystyakseli tavoiteltua tilannetta. Irak pyrkii kasvattamaan valtaansa, kun taas Yhdysvallat haluaa rajoittaa sitä. Symbolilla i merkitään Irakin vähimmäisvaatimusta eli tilannetta, johon se on valmis tyytymään. Irak ei siis suostu i:n alittaviin järjestelyihin. Symboli u on vastaavasti raja, jonka yli Yhdysvallat ei halua Irakin kasvattavan valtaansa. Se ei kuitenkaan voi muuttaa tilannetta yksipuoleisesti, ellei kotimaasta löydy riittävää kannatusta voimakeinoille (k).

---

²⁸⁴ Clark 2003, 131, 166-167, 173 ja 189; Cordesman 2004, xviii ja Record 2004, 138-139.

Kuvio 62. Irakin sota kahden tason pelinä ennen syyskuun terrori-iskuja ja niiden jälkeen.

Ennen iskuja Yhdysvallat vaati Irakia päästämään asetarkastajat takasin maahan, mutta oli valmis tyytymään patoamispolitiikkaan Irakin vastustaessa asetarkastajien paluuta. Yhdysvallat oli tyytymätön status quohon, mutta ei voinut muuttaa sitä sotilaallisesti. Yhdysvallat käytti tosin sotilaallista voimaa lentokieltoalueita valvoessaan, mutta varsinainen sota ei tullut kysymykseen. Irakin vastaisille toimenpiteille oli vähän sisäpoliittista kannatusta, ja monien sympatiat olivat talouspakotteista ja ilmaiskuista kärsivien tavallisten irakilaisien puolella.²⁸⁶ Tässä tilanteessa Irakin muodostama uhka on Yhdysvaltojen sietokyvyn rajoissa, ja status quo säilyy (eli peli päättyy pisteeseen SQ).

Terrori-iskut muuttivat tilannetta dramaattisesti. Yhdysvaltojen vaatimukset voimistuivat. Irakin muodostama uhka ei ollut muuttunut miksikään (SQ sama kuin aiemmin), mutta Yhdysvaltojen näkemys uhkan vaarallisuudesta oli kasvanut huomattavasti. Irak otti muuttuneen tilanteen huomioon ja suostui asetarkastajien paluuseen (A). Se ei kuitenkaan riittänyt enää Yhdysvalloille, vaan se vaati konkreettisia tuloksia joukkotuhoaseiden kohtalosta. Sisäpoliittiset kannat olivat muuttuneet kaikkein eniten. Haavoittuvuuden ja turvattomuuden kokeminen saivat kansalaiset ja kongressin tukemaan Irakin vastaista sota (S). Muutos oli tullut sekä mahdolliseksi että välttämättömäksi. Yhdysvaltojen sietokyky oli laskenut niin paljon, että Irakin muodostama uhka ylitti sen ja uhkalle oli näin ollen tehtävä jotain. Yhdysvallat vaati muutoksia, mutta ei saanut niitä

²⁸⁵ LeoGrande 1998, 67-68; Milner 1997, 4 ja Putnam 1988, 434.

²⁸⁶ Blix 2004, 55-57 ja 266 sekä Bluth 2004, 873-874.

tarpeeksi aikaan neuvottelemalla. Toisaalta sodasta oli tullut mahdollisuus, koska sen taakse saatiin nyt mobilisoitua riittävä kansallinen tuki. Terrori-iskut eivät olleet varsinainen syy Irakin sotaan, mutta ne mahdollistivat sodan tarjoamalla Yhdysvalloille momentumin eli tilaisuuden siihen.²⁸⁷

---

²⁸⁷ Blix 2004, 57-61 ja 266-267; Clark 2003, 119-120 ja 146-147 sekä Hersh 2004, 188-189.

6. Peliteorian ongelmakohtia

6.1. Käsitteitä rationaalisuudesta

Peliteorioiden oletus rationaalisuudesta on melko tiukka, mikä on herättänyt paljon kritiikkiä jopa peliteoreettisissa piireissä. Monet päätöksentekotilanteet ovat erittäin monimutkaisia, ja niiden ratkaiseminen rationaalisesti edellyttäisi epärealistista informaation käsittelykykyä. Onkin havaittu, etteivät ihmiset toimi monimutkaisissa tilanteissa täysin rationaalisesti, vaan ovat taipuvaisia seuraamaan suhteellisen yksinkertaisia toimintasääntöjä, mikä aiheuttaa usein tulosten jäämisen optimaalisen tason alapuolelle.

Käsitystä rationaalisuudesta on kuitenkin perusteltu esimerkiksi taloustieteissä sillä, että kilpailun aiheuttama luonnonvalinta karsii epätehokkaat yritykset markkinoilta. Tällainen evolutiivinen näkemys ei kuitenkaan sovellu kaikkiin konteksteihin.²⁸⁸ Vaikkapa nykyinen valtiojärjestelmä on luonteeltaan niin vakiintunut, että vanhoja valtioita katoaa kartalta vain harvoin, eikä uusiakaan synny kovin helposti. Toinen samansuuntainen ajattelutapa väittää pelaajien oppivan pelin kuluessa optimoimaan käyttäytymistään eli toimimaan rationaalisesti.

Toisaalta jotkut tutkijat ovat päätyneet esittämään rationaalisuusvaatimuksen lieventämistä. Ihmiset eivät välttämättä ratkaise ongelmia rationaalisesti, mutta käyttäytyvät kuitenkin ikään kuin toimisivat rationaalisesti. Rationaalisuus on siis vain teoreettista, ja sen tarkoituksena on yksinkertaistaa todellisuudessa esiintyviä tilanteita niin, että niistä voitaisiin tehdä ennusteita ja saada uutta tietoa. Rationaalisuutta koskevasta oletuksesta ei siis tarvitse luopua vain, koska se ei ole realistinen. Mutta jos rationaalisten mallien tuottamat ennusteet voidaan osoittaa epätosiksi, on rationaalisuudesta syytä luopua. Graham Rompin mukaan teorian hyödyllisyys on ensisijaista. Rationaalisuudesta on joissain tapauksissa syytä poiketa, jos siitä on hyötyä tieteellisen ymmärtämisen lisäämiseksi, mutta muutoin sitä on turha hylätä.²⁸⁹

Eläimillä on tehty käyttäytymistä koskevia kokeita, joissa niiden on havaittu toimivan ikään kuin rationaalisesti. Tässä seuraa yksi esimerkki koejärjestelyistä. Kaksi possua on laitettu samaan karsinaan. Painamalla vipua possut saavat ruokaa karsinaansa. Vipua on kuitenkin eri päässä karsinaa

---

²⁸⁸ Romp 1997, 3.

²⁸⁹ Romp 1997, 3.

kuin ruokakaukalo. Niinpä kaukalolla odottava possu on etulyönti asemassa vipua painavaan possuun nähden. Lisäksi toinen possuista on vahvempi ja voi työntää heikomman possun syrjään.²⁹⁰

Suurimmassa osassa kokeita vahvempi possu on päätynyt painamaan vipua. Ilmeisesti heikompi possu on huomannut, ettei sen kannata painaa vipua ollenkaan. Heikompi possu ei nimittäin saa ruokaa ollenkaan, vaikka painaisi vipua, jos vahvempi possu on jo kaukalolla. Tilanne on sen kannalta siis sama kuin jos kumpikaan ei paina vipua. Mikäli ne molemmat painavat vipua (tai ovat samassa päässä karsinaa), heikompi possu saa osan ruuasta, mikäli ehtii kaukalolle ensin. Se saa kuitenkin isomman osan ruuasta odottamalla kaukalon luona, että vahvempi possu painaisi vipua. Niinpä odottaminen dominoi vivun painamista.²⁹¹

		vahvempi possu	
		painaa vipua	ei paina vipua
heikompi possu	painaa vipua	1,5; 3,5	-0,5; 6
	ei paina vipua	5; 0,5	0; 0

Kuvio 13. Rationaaliset possut (lähde: McMillan 1992, 13)²⁹².

Vahvemmallalla possulla ei ole dominoivaa strategiaa, mutta siinä vaiheessa kun heikompi possu on huomannut, ettei se hyödy vivun painamisesta, vahvemman possun kannattaa painaa vipua saadakseen edes vähän ruokaa. Possujen ei tietenkään voida olettaa laskelmoivan dominoivia strategioitaan tai päättelevän, mikä on paras vastine toisen possun toiminnalle. Suurimmassa osassa tapauksia ne löysivät silti kokeilemalla itselleen edullisimman vaihtoehdon eli käyttäytyivät ikään kuin rationaalisesti.²⁹³

²⁹⁰ McMillan 1992, 13.

²⁹¹ McMillan 1992, 13-14.

²⁹² Kuvion voitot perustuvat seuraaville oletuksille. Vivun painaminen tuottaa aina 6 yksikköä jyvää. Jos heikompi possu on kaukalolla vahvemman painaessa vipua, se ehtii syödä viiden yksikön verran ennen kuin vahvempi possu ehtii työntää sen syrjään. Karsinan päästä toiseen juoksemiseen kuluu energiaa puolen yksikön verran. Heikompi possu on nopeampi juoksemaan ja ehtii syödä 2 yksikköä ennen kuin vahvempi possu saapuu, jos molemmat ovat painaneet vipua samaan aikaan. (McMillan 1992, 13.)

²⁹³ McMillan 1992, 13-14. Mielenkiintoista tässä on se, että heikompi possu saa suurimman osan ruuasta. Sen heikkous on tässä tilanteessa vahvuus. Samankaltainen tilanne on McMillanin mukaan vallinnut OPEC:ssä, jossa suurin jäsen, Saudi Arabia, on vähentänyt omaa tuotantoaan estääkseen hintoja romahtamasta, jos jokin pienemmistä tuottajista on lisännyt öljyn tuotantoaan. (Ibid.)

Lopulta myös rationaalisuuden määritelmään on vaadittu muutoksia. Jos vain oman edun maksimoiminen on rationaalista, on pelin tulos esimerkiksi vangin dilemmassa molemmille pelaajille huonompi kuin jos he tekisivät 'irrationaalista' yhteistyötä. (Itse asiassa peliteoriassa tiettyä tekoa ei pidetä irrationaalisenä, vaan pelaajan uskomusta siitä, että kyseisen toiminnan valitseminen olisi paras tapa tyydyttää hänen tavoitteitaan.) Koska yhteistyöllä voidaan kuitenkin saavuttaa parempi lopputulos molempien pelaajien kannalta (pareto-parannus), tällaista valintaa ei monien mielestä tulisi pitää irrationaalisenä.²⁹⁴

Vaihtoehdoksi instrumentaalille rationaalisuuden määritelmälle on esitetty muun muassa kantilaista kategorista imperatiivia ja rajoitettua rationaalisuutta. Kategorisen imperatiivin mukaan järjen avulla voidaan muodostaa käyttäytymistä koskevia yleispäteviä lakeja. Näiden sääntöjen tulee olla sellaisia, että kaikki yksilöt voivat päätyä niihin päättelyn avulla. Siten kaikilla tulee olla mahdollisuus toimia säännön mukaisesti, muutoin käyttäytyminen ei ole rationaalista. Tällainen käsitys rationaalisuudesta mahdollistaisi yhteistyön mieltämisen rationaaliseksi vaihtoehdoksi vangin dilemmassa.²⁹⁵

Rajoitettu rationaalisuus puolestaan kiinnittää huomiota ihmisten laskelmointikyvyn rajallisuuteen. Simon Herbertin mukaan rajoitteita rationaalisuudelle asettavat epävarmuus siirtojen seurauksista, epätäydellinen informaatio siirtovaihtoehdoista ja laskelmoinnin monimutkaisuus. Tällaisissa tilanteissa pelaaja ei enää pysty valitsemaan parasta mahdollista siirtoa, ja tavoitteiden optimoimisesta siirrytään niiden tyydyttämiseen.²⁹⁶ Joskus hyvin yksinkertaisillakin päätöksentekomenetelmillä voidaan silti saavuttaa hyviä tuloksia. Hyvä esimerkki tästä on tietokoneohjelmien toistettuna vangin dilemmana pelaama turnaus, jonka voitti Anatol Rapoportin ohjelma. Siinä strategiana oli yksinkertaisesti antaa samalla mitalla takaisin (tit-for-tat strategy). Ohjelma valitsee ensimmäiseksi siirrokseen yhteistyön ja sen jälkeen vastustajan siirron edelliseltä kierrokselta. Tämä strategia ei kuitenkaan voittanut ainuttakaan kohtaamistaan ohjelmista, mutta oli kuitenkin paras yhteistuloksissa.²⁹⁷

Rationaalisuus voi olla myös jossain määrin kulttuurisidonnaista. Eri kulttuuripiirien ihmiset voivat määritellä rationaalisuuden eri tavoilla. Tämä vaikeuttaa peliteoreettisen tutkimuksen tekemistä kulttuurirajojen yli, koska pelaajien rationaalisuuskäsitykset eivät välttämättä kohtaa toisiaan tai

---

²⁹⁴ Romp 1997, 264.

²⁹⁵ Romp 1997, 264.

²⁹⁶ Simon 1983, 415-417.

tutkijan käsityksiä. Kaikissa kulttuureissa rationaalisuus ei myöskään ole yhtä tärkeää, vaan toimintaa voivat säädellä muut periaatteet.

Tässä yhteydessä täytyy kuitenkin huomauttaa, että peliteoriassa ei puututa millään tavalla pelaajien tavoitteiden rationaalisuuteen²⁹⁸. Esimerkiksi pelkuripelin kuolemalla leikkivät nuorukaiset voivat vaikuttaa monien ulkopuolisten silmissä täysin irrationaalisilta. Järkevämpää olisi olla osallistumatta koko peliin. Peliteoriassa intressit ja tilanne otetaan kuitenkin annettuina ja pohditaan rationaalisen toiminnan edellytyksiä näistä lähtökohdista. Toisin sanoen rationaalista on se, mikä vastaa parhaiten pelaajan omia intressejä, ei se mitä muut pitävät järkevänä.

Kärkevimmän kritiikin mukaan läheskään kaikkea inhimillistä toimintaa ei voida pitää rationaalisenä, määriteltiinpä se miten tahansa. Empiirisissä tutkimuksissa ihmisten on havaittu toimivan joskus vastoin omia intressejään²⁹⁹. Osa näistä tuloksista voidaan selittää ihmisten erilaisilla tavoilla nähdä intressinsä. Toiminta on siis saattanut näyttää tutkijasta pelaajan intressien vastaiselta, vaikka tämä onkin vain ajanut erilaisia intressejä kuin tutkija on kuvitellut. Jos koejärjestelyissä pelaajille annetaan vaikkapa tietty rahasumma eri lopputuloksista, olisi helppoa olettaa pelaajien intressien vastaavan heidän saamiaan rahamääriä. Käytännössä näin ei välttämättä ole. Osa pelaajista voi huomioida muiden pelaajien voittoja egoistisemmin ja osa altruistisemmin, jolloin heidän intressinsä poikkeavat toisistaan³⁰⁰. Myös rahan arvo voi olla pelaajille erilainen.

Tämä ei kuitenkaan selitä kaikkia poikkeamia. Osa ihmisten toiminnasta ei varmastikaan toteuta rationaalisuuden vaatimuksia millään tavoin. Ihmiset tekevät virheitä, heillä ei välttämättä ole tarpeeksi aikaa tai mielenkiintoa paneutua jonkin päätöksen tekemiseen tai he eivät yksinkertaisesti tiedä itsekään, mitä haluavat. Joissain tilanteissa ihmisen intressit ovat keskenään ristiriitaisia. Hän saattaa kokea tietyn toimintatavan järkeväksi ja hyödylliseksi, mutta vältellä sitä sen epämiellyttävyyden ja vaivalloisuuden takia.

6.2. Intressien määrittelyminen

Peliteorian ongelma piilee nähdäkseni enemmän intressien määrittelemisessä kuin rationaalisuuden käsitteessä. Peliteoriahan ei edellytä pelaajien olevan itsekkäitä, vaan kunkin pelaajan intressit ovat

---

²⁹⁷ Morrow 1994, 308-310.

²⁹⁸ Snyder 1965, 383.

²⁹⁹ Ks. Jeppesen – Andersen 1995, 19-21; Majeski – Fricks 1995, 625-626 ja 639 ja Shubik 1975, 245-250.

³⁰⁰ Jeppesen – Andersen 1995, 19.

yksilöllisiä kokemuksia eri lopputulosten toivottavuudesta. Tämä edellyttäisi kuitenkin pelaajan ajatusmaailman tuntemista, mikä ei yleensä ole mahdollista. Näin ollen pelaajien intressit määritellään yleensä ulkopuolelta, jolloin ne saattavat muodostua melko keinotekoisesti ja yksioikoisesti.

Esimerkiksi vangin dilemmassa pidätetyt eivät välttämättä määrittele etuaan pelkästään saamansa tuomion pituudella. He saattavat olla keskenään hyviä ystäviä, jolloin kummankin voittoihin vaikuttaa myös toisen saama tuomio. Tämä saattaa muuttaa pelaajien preferenssejä niin paljon, että tilanteesta katoaa sen sisältämä dilemma, ja pelaajat voivat päätyä yhteistyöhön individuaalisesta rationaalisuudesta käsin. Yhtä hyvin on mahdollista, että vain toinen pelaajista kokee sympatiaa toveriaan kohtaan. Tällöin hän saattaa valita yhteistyön, mutta tulla itse petetyksi. Pelaajien intressien uudelleenmäärittelyminen voi siis muuttaa pelin täysin erilaiseksi.³⁰¹

Tämän lisäksi tilanteeseen liittyvä dynamiikka voi vaikuttaa pelaajien intresseihin. Empiirisesti on havaittu, että samaa peliä toistettaessa pelaajat voivat perustella valintojaan aikaisempien kierrosten aikana syntyneellä vuorovaikutuksella. Niinpä esimerkiksi toistetussa vangin dilemmassa oman edun ajaminen muiden kustannuksella saa helposti muut pelaajat haluttomiksi toimimaan kyseisen pelaajan kanssa tai tiukemmiksi omissa strategioissaan, koska he pyrkivät luultavasti korvaamaan kokemiaan tappioita³⁰². Alunperin petoksen valitseminen voi johtua rationaalisesta laskelmoinnista (esim. ahneus tai petetyksi tulemisen pelko), mutta myöhemmin motiiviksi saattaa nousta tunneperäisiä reaktioita (esim. viha tai turhautuminen).³⁰³ Jotkut strategiat, kuten petoksen kostaminen tai yhteistyön palkitseminen, voidaan tulkita ilmauksiksi sekä rationaalisista että emotionaalisista motiiveista.³⁰⁴

Kertomus jerusalemilaisesta taksikususta valaisee osuvasti tunteiden vaikutusta. Kaksi amerikkalaista taloustieteilijää yrittivät saada taksia hotellilleen myöhään illalla. Lopulta he saivat kyydin, mutta kuljettaja kieltäytyi laittamasta taksamittaria päälle, vaan lupasi sen sijaan tarjota matkan normaalia halvemmalla. Amerikkalaiset suhtautuivat tähän epäillen. He eivät kuitenkaan olleet luvanneet maksaa enempää kuin mittarissa olevan taksan. Lisäksi he pelkäsivät joutuvansa etsimään uuden taksin, elleivät pääsisi sopuun hinnasta, ja laskelmoivat olevansa vahvemmilla neuvotteluissa päästyään hotellilleen. Niinpä he menivät taksin kyytiin. Perillä kuljettaja pyysi 2500 sekeliä matkasta. Taloustieteilijät tarjosivat 2200. Kuljettaja hermostui, lukitsi auton ovet ja kiidatti

---

³⁰¹ Ks. Matthews 1998, 29.

³⁰² Dixit – Nalebuff 1991, 15.

³⁰³ Majeski – Fricks 1995.

amerikkalaiset takaisin lähtöpisteeseen. Saatuaan toisen taksin, joka laittoi taksamittarinsa päälle, taloustieteilijät pääsivät hotellilleen 2200 sekelillä. Säästetyt 300 sekeliä eivät kuitenkaan olleet menetetyt ajan ja vaivan arvoisia.³⁰⁵

Taksikuljettajan toiminta voidaan tulkita epärationaaliseksi valinnaksi, jonka tarkoituksena ei enää ole voittojen maksimointi. Hän menetti aikaa ja rahaa kieltäytyessään hyväksymästä amerikkalaisten tarjousta.³⁰⁶ Toisaalta hän itse on saattanut kokea voittavansa enemmän säilyttäessään ylpeytensä ja omanarvontuntonsa kuin nöyrytyessään hyväksymään turistien tarjoaman summan matkasta. Mikäli hänen intressinsä eivät muodostuneetkaan suoraviivaisesti hänen saamastaan rahamäärästä (kuten taloustieteilijät olettivat), hänen valintaansa voidaan edelleen pitää rationaalisena.

Nigel Howard, Peter Bennett, Morris Bradley ja Jim Bryant ovat kehittäneet peliteorian laajennukseksi draamateoriaa, jonka ideana on sisällyttää tutkimukseen tunteiden aiheuttamat irratiolnaaliset reaktiot ja strateginen argumentointi. Siinä pelejä ei enää pidetä staattisina ja rationaalisesti ratkaistavina, vaan dynaamisina tilanteina, joita pelaajien tunteet voivat muuttaa. Draamateoriassa tunteiden ja preferenssien muutoksia pidetään suhteellisen ennakoitavina, jolloin siinä on voitu säilyttää peliteorian matemaattinen mallintamistapa. Silti jotkut peliteoreetikot epäilevät draamateorian muuttavan strategisen analysoinnin liian epämääräiseksi, koska preferenssien muotoutumiseen ei ole määritelty selkeää mekanismia.³⁰⁷

Intressien määrittäminen on ongelmallista ilman tunteiden vaikutustakin. Puhdas laskelmointi voi johtaa valintoihin, jotka osoittavat, etteivät intressit muodostu täysin matemaattisen logiikan mukaisesti. Tunnettu esimerkki koskee riskien välttämistä. Valittavana on kaksi vaihtoehtoa. Ensimmäinen tuottaa 2500 dollaria 33 prosentin todennäköisyydellä, 2400 66 prosentin todennäköisyydellä ja 1% todennäköisyydellä ei mitään. Toinen vaihtoehto antaa 2400 dollaria varmasti. Monet ihmiset valitsevat jälkimmäisen vaihtoehdon. Kuitenkin samat henkilöt valitsevat usein mieluummin vaihtoehdon 3, josta voittaa 2500 dollaria 33 prosentin voittomahdollisuudella kuin vaihtoehdon 4, josta saa 2400 todennäköisyydellä 34%.³⁰⁸

Tämä on ristiriitaista odotetun hyödyn näkökulmasta. Vaihtoehdot 1 ja 2 voidaan muotoilla uudestaan siten, että molemmissa voittaa 2400 todennäköisyydellä 66%. Lisäksi vaihtoehto 1

---

³⁰⁴ Jeppesen – Andersen 1995, 19-20.

³⁰⁵ Dixit – Nalebuff 1991, 25-26 ja Matthews 1998, 27-28.

³⁰⁶ Matthews 1998, 28.

³⁰⁷ Bennett 1995, 40-42; Dacey – Carlson 1996, 165-167 ja Matthews 1998, 28-31.

³⁰⁸ Hargreaves Heap – Varoufakis 2004, 16.

tuottaa 2500 todennäköisyydellä 33% ja 0 todennäköisyydellä 1%, ja vaihtoehto 2 tuottaa 2400 (myös loppuilla) 34 prosentilla. Jos henkilö pitää vaihtoehtoa 2 parempana kuin vaihtoehtoa 1, tämän tulisi johtua siitä, että hän arvostaa sitä enemmän eroavien elementtien osalta. Toisaalta myös vaihtoehtoista 3 ja 4 voidaan erottaa yhteiset osuudet. Molemmissa on 66 prosentin mahdollisuus, ettei pelaaja voita mitään. Lisäksi vaihtoehto 3 tuottaa 2500 todennäköisyydellä 33% ja 0 todennäköisyydellä 1%, ja vaihtoehto 4 tuottaa 2400 dollaria todennäköisyydellä 34%. Vaihtoehdot 3 ja 4 eroavat siis toisistaan täsmälleen samalla tavalla kuin vaihtoehdot 1 ja 2. Silti suurin osa testeihin osallistuneista ihmisistä valitsee ensin jälkimmäisen ja sitten edellisen vaihtoehdon.³⁰⁹ Jälkimmäisessä odotettu hyöty on hieman pienempi, mutta riski on vähäisempi. Jotta intressit muodostuisivat koherentisti, saman henkilön tulisi arvostaa enemmän joko suurempaa odotettua hyötyä tai pienempää riskiä.

Intressien muotoutumisen monimutkaisuus vaikeuttaa peliteoreettisten mallien muodostamista. Mikäli intresseistä ei päästä selville, ei tiedetä myöskään, mitä intressien optimoiminen eli rationaalinen toiminta kyseisen pelaajan kannalta tarkoittaa. Se ei kuitenkaan ole pelkästään tutkijan ongelma. Muut pelaajat ovat samassa tilanteessa yrittäessään toimia ympäristössä, jonka strategiset vuorovaikutussuhteet ovat sekavia. Omalta kannalta optimaalisen strategian valitsemiseen tarvitaan usein tietoa siitä, miten muut pelaajat todennäköisesti toimivat. Ongelmallisinta on, jos pelaaja ei pysty asettamaan lopputuloksia yksiselitteiseen paremmuusjärjestykseen, jolloin hän ei voi määritellä edes omia intressejään eikä toimia rationaalisesti niiden optimoimiseksi. Intressien muodostumista koskevan tiedon puute onkin merkittävimpiä peliteorian soveltamisen rajoitteita³¹⁰.

Tiedollisia ongelmia voi tosin esiintyä jo ennen kuin intressejä tarvitsee edes pohtia. Erilaiset tapahtumat voivat kietoutua niin tiiviisti yhteen, että jo relevanttien pelaajien valitseminen on tilannetta yksinkertaistava oletus. Pelaajat eivät välttämättä tiedosta kaikkia tarjolla olevia siirtovaihtoehtojaan, puhumattakaan muiden pelaajien vaihtoehtoista. Tällöin osa mahdollisista lopputuloksista jää väistämättä tarkastelematta, koska pelaajat eivät yksinkertaisesti hahmota kaikkia strategioidensa yhteisvaikutuksina syntyviä lopputuloksia. Hämärän peitossa oleville lopputuloksille ei myöskään anneta intresseihin perustuvaa voittoarvoa, mikä tarkoittaa sitä, että ne puuttuvat kokonaan pelaajien preferensseistä.³¹¹

---

³⁰⁹ Hargreaves Heap – Varoufakis 2004, 16-17.

³¹⁰ Snyder 1965, 386 ja 389.

³¹¹ Snyder 1965, 386 ja 389.

Näin ollen tilanteen monimutkaisuus voi vaikeuttaa merkittävästi rationaalista toimintaa ja peliteoreettisen mallin muodostamista. Vaikka jonkinlainen malli pystyttäisiin saamaan aikaan, sen analyyttinen arvo voi olla erittäin kyseenalainen. Peliteoreettisten mallien onkin kritisoitu olevan liian yksinkertaistavia ja siten irrallaan historiallisesta, sosiaalisesta ja poliittisesta todellisuudesta³¹². Toisaalta on otettava huomioon myös, mitä mallilla yritetään havainnollistaa. Jos kysymyksessä on abstraktin tason yleistys jostain ilmiöstä, ei mallin voida olettaa sopivan suoraan jokaiseen yksittäistapaukseen. Mutta jos mallilla pyritään kuvaamaan tiettyä tilannetta, saattaa kritiikki olla aiheellista. Malli on huono, ellei sitä muodostettaessa ole tutkittu riittävästi tapahtuman kontekstia. Jos näin on käynyt, se ei kuitenkaan ole peliteorian vika, vaan joko tutkija on ollut huolimaton tai tilanteesta ei ole saatavilla tarpeeksi tietoa.

6.3. Tässä työssä kohdatut ongelmat

Peliteoria on teoria rationaalisesta toiminnasta strategisesti määritellyssä tilanteessa. Se antaa siis lähinnä välineitä valmiin pelin analysoimiseen. Sen sijaan mallin muodostamiseen on olemassa hyvin vähän kriteerejä. Peliteoria edellyttää pelaajien, strategioiden ja preferenssien spesifioimista, mutta ei anna vastauksia siihen, mistä ja miten nämä peliin tarvittavat tiedot löydetään, vaan jättää sen tutkijan vastuulle.³¹³

Muodostaessani peliteoreettisia malleja Irakin sodasta huomasin peliteorian väljyyden tutkimusmenetelmänä. Tavallaan tästä oli sekä haittaa että hyötyä. Koska valmista kaavaa pelin määrittelylle ei ollut tarjolla, jouduin joka vaiheessa pohtimaan, millä perusteella tein valintoja pelin rakenteesta. Voidaanko Yhdysvaltoja ja Irakia pitää kriisin pääasiallisina toimijoina ja jättää muut toimijat tarkastelun ulkopuolelle? Mitä tästä mahdollisesti seuraa? Valintojen kyseenalaistaminen sai katsomaan tilannetta uudella tavalla ja havaitsemaan jokaisen mallin rajoittuneisuuden. Mitään mallia ei koskaan tulisikaan pitää ainoana oikeana tapana kuvata tiettyä tapahtumaa.

Strategioiden, lopputulosten ja preferenssien määrittelyminen osoittautui yllättävän vaikeaksi. Erilaisia siirtomahdollisuuksia olisi voinut listata vaikka kuinka paljon. Jotta malli ei paisuisi ja muuttuisi sekavaksi, näistä oli valittava relevanteimmat. Toisaalta liian kova karsiminen muuttaisi mallin liian yksinkertaiseksi ja triviaaliksi. Tavoitteena mallien muodostamisessa on päästä

---

³¹² Luke 1989, 211-212.

³¹³ Snyder 1965, 386.

mahdollisimman lähelle päätöksentekijöiden käsitystä toimintavaihtoehtoistaan. Koska suoraa tietoa heidän näkemyksistään on harvoin saatavilla, joudutaan yleensä tyytymään perusteltuihin arvauksiin. Erityisesti Irakin osalta koin tämän vaikeaksi. Ehkä tilanne ei Irakin näkökulmasta ollut ollenkaan strateginen päätöksentekotilanne, jossa se pohtisi strategioitaan ja pyrki valitsemaan niistä optimaalisen vaihtoehdon. Irakille tilanteessa saattoi olla kysymys enemmänkin kohtalon armoille joutumisesta.

Lopputuloksien ja preferenssien määrittelemine on kaikkein haastavinta. Eri strategioiden summana syntyvien lopputulosten kuvaaminen edes objektiivisesta näkökulmasta on vaikeaa, niin kuin mikä tahansa ennustaminen. Preferenssejä pohdittaessa kiinnostukseen kohteena ovat kuitenkin pelaajien uskomukset eri lopputulosten kehittymisestä. Esimerkiksi status quo voi tarkoittaa Yhdysvalloille pelkoa Irakin muuttumisesta vakavaksi uhkaksi ajan kuluessa, mutta Irak itse saattaa suhtautua skeptisesti omiin mahdollisuuksiinsa kasvaa voimatekijäksi. Toisaalta edes yhden toimijan sisällä ei välttämättä vallitse yksimielisyyttä eri lopputuloksista. Erityisesti Yhdysvaltojen kohdalla hallinnon sisäiset näkemykset sodan mahdollisista seurauksista ovat varmasti poikenneet toisistaan.

Kun lopputulokset on saatu hahmoteltua jonkinlaisiksi skenaarioiksi, täytyy ne vielä asettaa paremmuusjärjestykseen pelaajien näkökulmasta. Tässäkin kohtaa Yhdysvaltojen sisäinen hajanaisuus toi haasteita. Toiset suhtautuivat sotaan myönteisemmin, ja toiset kielteisemmin. Tästä näkökulmasta ajatus Yhdysvaltojen yhtenäisistä preferensseistä näyttää epätodelliselta. Toisaalta sota on niin kauaskantoinen asia, että siitä päätettäessä jonkinlaisista yhteisistä linjauksista on varmasti sovittu. Vaikka Yhdysvalloilla olisikin ollut yhteinen kanta sen kansallisista intresseistä ainakin yleisellä tasolla, sen määrittelemine ei välttämättä ole helppoa. Yhteiset kannat ovat voineet olla epämääräisiä tai vain osittaisia. Lisäksi toimijan intressien määrittelemiseen ulkopuolelta liittyy aina erehtymisen mahdollisuus. Tässä kohtaa päädyinkin olemaan voimakkaasti eri mieltä Morgenthauin kanssa, joka kirjoittaa ulkopuolisen tarkkailijan voivan saavuttaa rationaalisuusoletuksen ja valtana määriteltävän intressin käsitteen avulla jopa toimijoita itseään paremman käsityksen heidän toiminnastaan³¹⁴.

Irakin kohdalla ajatus yhtenäisestä toimijuudesta on helpommin hyväksyttävissä. Saddam Husseinin asema Irakin johdossa oli niin vahva, että Irakin intressien voidaan olettaa olevan melko yhteneviä hänen näkemystensä kanssa. Irakin kohdalla kulttuurierot ovat suomalaiselle tutkijalle kuitenkin

---

³¹⁴ Morgenthau 1978, 5.

suuremmat kuin suhteessa Yhdysvaltoihin. Irakissa esimerkiksi kunnian käsite on voimakas, mikä näkyy Saddam Husseinin sanoissa: "Honour can not be defeated, for souls will be lost with the loss of everything that is dear and valuable."³¹⁵ Tällaiset itselleni vieraat kulttuuriset käsitykset ovat voineet vaikuttaa merkittävästi Irakin preferenssien muotoutumiseen. Lisäksi Irakin hallintokulttuuri poikkesi valtavasti suomalaisesta järjestelmästä ja oli luonteeltaan suhteellisen ennalta-arvaamatonta, jolloin Irakin preferensseistä ei voitu saada sen suurempaa varmuutta myöskään hallintokulttuurista johtamalla. Edes irakilaisten käsitys rationaalisuudesta ei välttämättä vastaa länsimaista ajattelutapaa. Kaiken kaikkiaan tässä työssä esitettyyn analyysiin Irakin toiminnasta on suhtauduttava kriittisesti, sillä analyysin luotettavuus olisi edellyttänyt psykologista tietoa Saddam Husseinin näkemyksistä, jota ei kuitenkaan ollut saatavilla.

Mallin muodostamiseen liittyvien ongelmien lisäksi havaitsin dynaamisuuden mallintamisen olevan hankalaa. Ajan mallintaminen suhteessa päätöksenteon kohteeseen onnistuu parhaiten. Esimerkiksi superpeleissä ja pelien sarjoissa edellisten kierrosten tulos voi vaikuttaa seuraavien kierrosten tulokseen, ja tämä on otettava huomioon valintoja tehtäessä. Itse päätöksentekoprosessin dynaamisuuden mallintaminen on kuitenkin hankalampaa. Tämä onnistuu kyllä osittain siirtojärjestykseen tai eri vaiheisiin perustuvissa peleissä, joissa pelaajat voivat muuttaa strategiaansa kesken pelin, jos huomaavat vastapuolen toimivan ennakoitusta poikkeavalla tavalla.

Dynaamisuuden mallintaminen sujuu siis hyvin niin kauan, kuin ajan vaikutus tulee esiin reagointina muiden pelaajien valintoihin. Ongelmia alkaa ilmetä, kun dynaamisuudella tarkoitetaan pelin rakenteen ulkopuolisia tekijöitä. Peliin voidaan ottaa mukaan strategisista toimijoista riippumattomia satunnaistekijöitä, mutta tämä saattaa rikkoa pelin rakenteen. Pelin rakenne voidaan säilyttää eheänä vain, jos ainakin satunnaistekijän vaikutukset ja yleensä myös todennäköisyydet ovat pelaajien tiedossa. Tällaisissa peleissä päätöksenteko pysyy kuitenkin staattisena, sillä pelaajat voivat valita strategiaansa jo pelin alussa satunnaistekijän vaikutukset huomioon ottaen.

Hyperpeleissä voidaan sallia pelin rakenteen muuttuminen, mutta ongelmaksi nousevat säännöt, joiden mukaan pelin rakenne voi muuttua. Mikäli säännöt rakenteen muuttumisesta ovat olemassa ja pelaajien tiedossa, pelin rakenne ei varsinaisesti muutu pelaajien näkökulmasta, vaan he havaitsevat pelin koko ajan samanlaisena. Tämä vastaa satunnaistekijän sisällyttämistä peliin, eikä tee päätöksenteosta dynaamista. Jos säännöt eivät ole tiedossa, vaarana on, että mallintamisesta katoaa sen perusidea eli vaatimus loogisuudesta ja mallista tulee mielivaltainen.

---

³¹⁵ Hussein 17.10.2002, puhe. "Kunniaa ei voida tuhota, sillä sielut menehtyvät kaiken rakkaan ja arvokkaan

Apua dynaamisuuden mallintamiseen voisi saada käyttämällä ideaa rajoitetusta rationaalisuudesta. Esimerkiksi shakin pelaamiseen suunniteltuja tietokoneohjelmia voidaan pitää rajoitetun rationaalisuuden sovelluksina. Shakki on strategisesti niin monimutkainen peli, ettei kokonaisia strategioita ole mahdollista tai hyödyllistä muodostaa ja valita. Tietokoneohjelma pelaa shakkia käymällä läpi siirtovaihtoehtoja tiettyjen kriteerien mukaan ja tutkimalla niiden vaikutusta strategiseen asetelmaan. Jos siirto takaa tyydyttävän tilanteen muutamien siirtojen päähän, se voidaan valita.³¹⁶

Vastaavalla tavalla poliittisten päättäjien voitaisiin ajatella valitsevan osittaisia strategioita, joita tarkistetaan uudelleen ajan kuluessa. Tällä tavalla ajateltuna päätöksenteko olisi aidosti dynaamista, koska aikahorisontti ei ylittäisi pelin loppuun asti. Sen seurauksena staattinen päätöksenteko eli kokonaisen strategian valitseminen pelin alussa kävisi mahdottomaksi. Pelaajien täytyisi siis tehdä useita päätöksiä pelin kuluessa. Jokaisen päätöksen tavoitteena olisi taata hyvä asema seuraavan päätöksen tekemiselle sen hetkisen tiedon valossa. Tällainen malli kuvaisi huomattavasti realistisemmin muuttuvaan toimintaympäristöön varautumista kuin perinteinen peli. Se kuitenkin edellyttäisi pelaajien aikahorisonttien ja kulloisenkin informaation määrittämistä. Lisäksi pelaajilla täytyisi olla preferenssejä pelin välivaiheiden suhteen. Mallintamiseen vaadittaisiin näin ollen valtava määrä tietoa.

---

kadotessa." (Kirjoittajan suomennos.)
³¹⁶ Simon 1983, 412-415.

7. Intressien taustatekijät

Peliteoria kuvaa strategista tilannetta olettaen pelaajien intressit tunnetuiksi. Intressit eivät kuitenkaan synny koskaan tyhjästä. Niiden taustalla on erilaisia motiiveja, jotka ovat keskeisiä tekijöitä selitettäessä, miksi toimijat kohtaavat tietynkaltaisen strategisen tilanteen. Mallien muodostamisen yhteydessä pelaajille määriteltyjä intressejä perusteltiin lyhyesti, mutta seuraavassa käydään tarkemmin läpi niitä taustatekijöitä, joiden pohjalta pelaajien intressien on katsottu nousseen. Tämä kuva Irakin sodan taustoista on muodostettu realismin näkökulmasta asiakokonaisuuksittain. Irakin sodan syyttymiselle on annettu useita virallisia ja epävirallisia syitä. Tässä keskitytään joukkotuhoaseisiin, historiallisista syistä johtuvaan molemminpuoliseen epäluottamukseen, Irakin yhteyksiin terrorismiin, Lähi-idän strategiseen tilanteeseen (öljy ja Yhdysvaltojen sotilaallinen läsnäolo alueella) ja sodan eettisiin perusteluihin (ihmisoikeudet ja YK:n päätöslauselmien toimeenpanosta huolehtiminen). Lopuksi kiinnitetään huomiota sodan ajoitukseen liittyneisiin kysymyksiin, jotka loivat Yhdysvalloille paineita aloittaa sota niin pian asetarkastuksien uudelleenaloittamisen jälkeen, vaikka monet muut valtiot olisivat halunneet antaa IAEA:lle ja UNMOVIC:lle enemmän aikaa tarkastusten suorittamiseen.

7.1. Joukkotuhoaseet

Yhdysvaltojen Irakin sodalle antamista syistä keskeisin oli joukkotuhoaseiden muodostama uhka. Joukkotuhoaseita ei kuitenkaan ole löydetty, ja sodan jälkeen muita syitä onkin korostettu sodan oikeutuksena. Wolfowitzin mukaan joukkotuhoaseita päädyttiin korostamaan ydinsyynä paljolti byrokraattisista syistä, koska Irakin joukkotuhoaseista vallitsi suurempi yhteisymmärrys kuin vaikkapa Irakin kytköksistä terrorismiin³¹⁷. Joukkotuhoaseet eivät siis olleet ainoa, eivätkä välttämättä edes tärkein, syy Irakin sodalle. Silti niiden merkitys sodan oikeuttamisessa oli merkittävä.

Irakilla on ollut hallussaan sekä kemiallisia että biologisia aseita, mutta ydinasetta se ei onnistunut koskaan hankkimaan. Salainen ydinaseohjelma oli silti edennyt yllättävän pitkälle IAEA:n aloittaessa tiukennetut tarkastukset Persianlahden sodan jälkeen³¹⁸. Israel oli epäillyt Irakin kehittävän ydinasetta jo paljon aikaisemmin. 7. kesäkuuta 1981 Israel tuhosi vaikuttavalla ilmaiskulla Irakin Ranskasta tilaaman Osirakin tutkimusreaktorin ennen kuin se ehdittiin ottaa

---

³¹⁷ Wolfowitz, haastattelut 9.5.2003 ja 28.5.2003.

käyttöön, koska epäili sen olevan Irakin ydinaseohjelman kulmakivi³¹⁹. Teko sai osakseen kovaa kansainvälistä kritiikkiä, koska väitteitä Irakin salaisesta ydinaseohjelmasta pidettiin epäuskottavina. Turvallisuusneuvosto tuomitsi iskun voimakkaasti³²⁰, vaikka Yhdysvallat ilmaisikin ymmärtävänsä Israelin epäilyksiä IAEA:n turvatakuiden luotettavuudesta.³²¹ Kun Irakin ydinaseohjelma paljastui, ilmaisku sai enemmän arvostusta osakseen. On nimittäin mahdollista, että ilman sitä Irak olisi onnistunut hankkimaan ydinaseen ennen Persianlahden sotaa³²².

Kemiallisia aseita Irak sen sijaan onnistui kehittämään enimmäkseen länsimaista hankkimansa teknologian avulla. Vahvistus siitä tuli viimeistään Irakin käyttäessä sinappikaasua ja tabuunia Iranin vastaisessa sodassa. Myös kurdit joutuivat kärsimään kemiallisilla aseilla tehdyistä pommituksista Kemikaali-Aliksi kutsutun kenraali Ali Hassan al-Majidin³²³ johtaessa kurdien vastaista al Anfal -kampanjaa³²⁴. Tuhoisimman iskun koki Halabjan kaupunki, jossa arviolta 5000 ihmistä kuoli syanidin, sinappikaasun ja hermokaasujen vaikutukseen.³²⁵ Länsimaat katsoivat Irakin toimia läpi sormiensa tai eivät ainakaan halunneet kovistella Irakia, koska sodan ei haluttu kääntyvän Iranin eduksi³²⁶. Persianlahden sodan jälkeen UNSCOM tuhosi paljon kemiallisiin aseisiin liittyntä materiaalia. Koskaan ei kuitenkaan tullut selväksi, paljonko Irak oli käyttänyt kemiallisia aseita Iranin vastaisessa sodassa, paljonko se oli tuhonnut yksipuoleisesti ja oliko niitä mahdollisesti vielä jäljellä.³²⁷

Biologisista aseista saatiin varmuus UNSCOM:n tarkastusten avulla. Irak myönsi hyökkäyksellisen bioaseohjelmansa vasta vuonna 1995. Lisää tietoa Irakin biologisista aseista tuotti Hussein Kamelin loikkaus. Irak on ilmoittanut kehittäneensä pernaruttoa, botulinumtoksiinia, aflatoksiinia, risiiniä ja *Clostridium perfringens* -bakteereja. Irakin mukaan osa niistä tuhoutui Persianlahden sodan aikana, osa oli käytetty kenttäkokeissa, jonkin verran oli mennyt hukkaan käsittelyn aikana ja loput se oli

---

³¹⁸ Spear 1997, 114.

³¹⁹ Pollack 2002, 17. Iran oli yrittänyt tuhota Osirakin reaktorin jo edellisenä vuonna pian Iranin ja Irakin välisen sodan syttyttyä syyskuussa 1980 (Firzli 1981, 133-134). Irak puolestaan kohdisti hyökkäyksiä venäläisten rakentamaan Bushehrin ydinreaktoriin Iranissa 1984-1988 ja onnistui lopulta tuhoamaan sen. (Wagner 2002 [WWW-dokumentti] ja Pike 2005 [WWW-dokumentti].)

³²⁰ Turvallisuusneuvoston päätöslauselma 487.

³²¹ Blix 2004, 19.

³²² IISS arvioi, että Persianlahden sodan kynnyksellä Irak oli kahden tai kolmen vuoden päässä ydinaseen kehittämisestä (Chipman, lehdistötiedote 9.9.2002). Yhdysvaltojen mukaan Irak olisi voinut kehittää ydinaseen vuoteen 1993 mennessä, ellei sitä oltaisi pysäytetty (Powell, puhe 5.2.2003).

³²³ Nimi esiintyy myös muodossa Ali Hasan al-Madžid. Tämä Saddam Husseinin serkku kuoli pommituksessa Irakin sodan aikana.

³²⁴ Kurdien ja keskushallinnon välit olivat pitkään olleet huonot. Keskushallinto koki kurdien separatistiset pyrkimykset uhkana itselleen. Iranin vastainen sota lisäsi hallituksen huolestuneisuutta etenkin, kun kurdit käytännössä kontrolloivat Irakin pohjoisia raja-alueita ja osa kurdeista oli liittoutunut iranilaisten kanssa. Al Anfal -kampanjan aikana monia kurdikyliä tyhjennettiin ja tuhottiin erittäin brutaalisti. Kampanjaa on kutsuttu jopa kansanmurhaksi, sillä arvioiden mukaan 50000-100000 kurdia kuoli hyökkäyksissä. (Marr 2003, 199-202.)

³²⁵ Atroushi 2005, [WWW-dokumentti]; Cirincione – Wolfsthal – Rajkumar 2002, 279 ja Marr 2003, 200-20 2.

³²⁶ Blix 2004, 20 ja Žižek 2004, 65.

³²⁷ Bluth 2004, 871 ja Katzman 2003a, 38-39.

tuhonnut yksipuoleisesti. Bakteerin kasvualustoja tuhottiin myös UNSCOM:n valvonnassa.³²⁸ Lisäksi joukkotuhoaseiden tuotantolaitoksia tuhottiin UNSCOM:n johdolla³²⁹.

Ilmeisesti Irak päätti tuhota kemialliset ja biologiset aseensa vuonna 1991 UNSCOM:n asetarkastuksien alkaessa³³⁰. Yksipuoleisen tuhoamisen syyksi on esitetty muun muassa irakilaisen ylpeyttä ja halua säilyttää kasvonsa. Irak on myös voinut pyrkiä säilyttämään suurimman osan aseohjelmiin tarvittavasta infrastruktuurista salaamalla aiemmat aseohjelmansa ja tuhoamalla niihin liittyvät todisteet. Asetarkastusten päätyttyä Irak olisi voinut aloittaa aseohjelmat uudestaan tai jatkaa tuotantolaitosten siviilikäyttöä. Sekä UNSCOM että UNMOVIC vahvistivat Irakin tuhonneen merkittäviä määriä kemiallisia ja biologisia aseita kesällä 1991. Asetarkastuksia ei kuitenkaan lakkautettu, koska Irak ei saanut kansainvälistä yhteisöä vakuuttuneeksi siitä, että se olisi tuhonnut kaikki joukkotuhoaseensa ja luopunut niiden kehittämiseen tähtäävistä ohjelmista. UNSCOM nimittäin löysi ja tuhosi isoja määriä kemiallisia aseita vielä kesän 1991 jälkeenkin. Niitä ei kuitenkaan oltu kätketty, vaan ne löytyivät Irakin ilmoittamilta alueilta.³³¹

Sodan jälkeen Yhdysvaltojen väitteet Irakin joukkotuhoaseista ovat joutuneet tarkastelun alaisiksi. Yhdysvaltoja on syytetty Irakin joukkotuhoaseiden muodostaman uhkan liioittelemisesta ja suoranaisestä huijaamisesta³³². Oletettavasti Yhdysvallat kuitenkin aidosti uskoi joukkotuhoaseiden olemassaoloon³³³. Ensinnäkin Yhdysvallat oli selvästi varautunut siihen, että Irak saattaisi käyttää biologisia tai kemiallisia aseita³³⁴. Sotilaat oli varustettu suoja- ja suojapuvuilla, joita myös käytettiin väärin hälytysten takia³³⁵. Toiseksi Yhdysvallat tuskin olisi antanut Irakin joukkotuhoaseista niin vahvoja lausuntoja, jos se olisi tiennyt, ettei Irakilla ole niitä. Olisihan se tiennyt jäävänsä valheista kiinni hyvin pian sodan jälkeen. Uskottavuuden ja arvovallan menetys vaikeuttavat Yhdysvaltojen toimintaa suhteessa muihin mahdollisiin joukkotuhoaseiden leviämistapauksiin, kuten Iraniin. Tietoinen huijaaminen sodan aloittamiseksi olisi ollut vastuuton strategia. Lopulta huomion arvoista on, että Yhdysvaltojen viranomaiset ilmoittivat uskovansa joukkotuhoaseiden löytymiseen vielä

³²⁸ Zanders 2000, 11-13.

³²⁹ Ritter – Pitt 2002, 37.

³³⁰ Muitakin vaihtoehtoja on esitetty. Irakin on arveltu tuhonneen joukkotuhoaseensa vähän ennen sodan alkamista, onnistuneen piilottamaan ne niin perusteellisesti, ettei niitä ole vielä löytänyt tai siirtäneen ne maan ulkopuolelle esim. Syyriaan. Nämä väitteet eivät vaikuta uskottavilta. (Cirincione – Mathews – Perkovich – Orton 2004, 55 ja Hersh 2004, 241.)

³³¹ Blix 2004, 256-258.

³³² Corn 2004, 13-15; Hersh 2004, 212; New Republic, pääkirjoitus 16.2.2004 ja Žižek 2004, 13.

³³³ Bluth 2004, 880 ja 886 sekä Yrjösuuri 2003, 23.

³³⁴ Record 2004, 56 ja Woodward 2004, 173.

³³⁵ Blix 2004, 255-256 ja Cordesman 2003, 407.

pitkään sodan syttymisen jälkeenkin³³⁶, kun oletettu valehtelun motiivi (sodan aloittaminen) oli jo vanhentunut.

Oletan Yhdysvaltojen uskoneen Irakin pitävän hallussaan ainakin kemiallisia³³⁷ ja mahdollisesti myös biologisia aseita sekä pyrkivän ydinaseen valmistukseen. Tämä näkemys oli erittäin yleinen ennen sotaa³³⁸. Perustamalla UNMOVIC:n ja lähettämällä asetarkastajat takaisin Irakiin turvallisuusneuvosto tunnusti, että Irakissa saattoi olla vielä joukkotuhoaseita, vaikka aseidenriisunnassa oli saavutettu paljon UNSCOM:n aikana. Myös UNMOVIC:n johtaja Hans Blix kertoo henkilökohtaisesti epäilleensä Irakilla olevan joukkotuhoaseita, vaikka hän alkoikin pohtia myös päinvastaista mahdollisuutta tarkastusten edetessä.³³⁹

Lisäksi muun muassa Yhdysvaltojen keskustiedustelun johtajan (Director of Central Intelligence), Iso-Britannian hallituksen, IISS:n (Institute for International Strategic Studies) ja Carnegien selvityksissä Irakilla arvellaan olevan kemiallisia aseita ja kyky niiden ja biologisten aseiden tuottamiseen. Selvitysten mukaan Irakin suurin este ydinaseen kehittämisessä oli riittävän ydinmateriaalin hankkiminen, mutta onnistuessaan siinä Irak olisi tarvinnut ydinaseen tuottamiseen vähintään muutaman kuukauden tai vuoden eri raporttien mukaan. Yhdysvaltojen ja Iso-Britannian raportit pitivät lisäksi selvänä, että Irak on valmistanut ohjuksia, joiden kantomatka ylittää YK:n rajoitukset.³⁴⁰

Useat Yhdysvaltojen lausunnot olivat huomattavasti edellä esitettyjä arvioita voimakkaampia. Colin Powell sanoi Irakilla olevan kemiallisia aseita ja liikuteltavia laboratorioita biologisten aseiden valmistukseen³⁴¹, ei sen olevan todennäköistä. Dick Cheneyyn mukaan ei ollut epäilystäkään, etteikö Saddam Husseinilla ollut joukkotuhoaseita³⁴². George W. Bush oli samaa mieltä: "[The Iraqi regime] possesses and produces chemical and biological weapons. It is seeking nuclear weapons. [...] After eleven years during which we have tried containment, sanctions, inspections, even

³³⁶ Bush, lehdistötilaisuus 3.5.2003; Cheney, haastattelu 15.9.2003 ja Rumsfeld, haastattelu 30.3.2003.

³³⁷ Yhdysvallat arvioi Irakilla olevan 100-500 tonnia VX-hermokaasua, sariinia, syklosariinia ja sinappikaasua (Powell, puhe 5.2.2003 ja Krepps 2002 [WWW-dokumentti]). Hans Blixin mukaan Yhdysvallat oli vakuttunut sekä biologisista että kemiallisista aseista (Blix 2004, 161).

³³⁸ Bluth 2004, 887; Mann 2003, 215 ja New Republic, pääkirjoitus 16.2.2004. Myös monet sotaa vastustaneet tahot arvelivat Irakilla olevan kemiallisia tai biologisia aseita (Bush, puhe 17.3.2003), mutta niiden käsitys uhkan vakavuudesta ja muiden keinojen toimimattomuudesta poikkesi Yhdysvaltojen näkemyksestä. Esimerkiksi Ranskan tiedustelupalvelu oli vakuuttunut Irakilla yhä olevan joukkotuhoaseita. Silti päinvastaisiakin näkemyksiä esitettiin. Esimerkiksi Ranskan presidentti Jacques Chirac ei uskonut Irakilla olevan joukkotuhoaseita. (Blix 2004, 127-128, 135 ja 194.) Myös Scott Ritter suhtautui skeptisesti tähän mahdollisuuteen (Ritter – Pitt 2002).

³³⁹ Blix 2004; 3, 111-113 ja 264.

³⁴⁰ Chipman, lehdistötiedote 9.9.2002; "Iraq's Weapons of Mass Destruction. The Assessment of the British Government", 5-6, 23-24 ja 27; Krepps 2002 [WWW-dokumentti] ja Cirincione – Wolfsthal – Rajkumar 2002, 271-272 ja 279-280.

³⁴¹ Powell, puhe 5.2.2003.

³⁴² Cheney, puhe 26.8.2002.

selected military action, the end result is that Saddam Hussein still has chemical and biological weapons and is increasing his capabilities to make more."³⁴³

Yhdysvaltojen voidaankin katsoa asettaneen kansallisen intressinsä moraalin edelle realismin sallimalla tavalla ja liioitelleen tai esittäneen yksipuoleisen kuvan Irakin aiheuttamaa uhkaa koskevista tiedustelutiedoista. Pelkkä epäily joukkotuhoojista ei olisi välttämättä tuonut tarpeeksi tukea sodan aloittamiselle. Oletettavasti tämä on syy, miksi sekä Yhdysvaltojen että Iso-Britannian hallitukset päätyivät väittämään Irakilla varmasti olevan niitä.³⁴⁴ Ne hyötyivät liioittelusta sodan oikeutusta koskevassa debatissa ja kansainvälisen mielipiteen muokkaamisessa, mutta uskoivat ilmeisesti löytävänsä Irakista ainakin vähäisiä määriä joukkotuhoojisiin liittyvää materiaalia, jolloin niiden väitteet eivät osoittautuisi täysin vääriksi ja tietojen liioittelemisesta ei olisi niille suurta haittaa. Lisäksi realismissa oletetaan valtioiden haluavan ylläpitää turvamarginaalia, jolloin uhkan yliarvioiminen on pienempi paha kuin sen vähättely.

7.2. Molemminpuolinen epäluottamus

Epäluottamus Irakia kohtaan vahvisti Yhdysvaltojen uhkakuvaa. Saddam Husseinia pidettiin aggressiivisena ja häikäilemättömänä. Noustessaan valtaan vuonna 1979 hän oli teloituttanut lukuisia korkea-arvoisia Baath-puolueen jäseniä, joita piti poliittisina kilpailijoinaan³⁴⁵. Hän oli aloittanut sodan Irania ja Kuwaitia vastaan ja rikkonut irakilaisien ihmisoikeuksia. Koska Irak oli jo aikaisemminkin käyttänyt joukkotuhoojia, kynnyksen käyttää niitä uudestaan arveltiin olevan pieni. Yhdysvallat oletti Saddam Husseinin tavoittelevan valtaa realismin oppien mukaisesti ja pyrkivän dominoimaan koko Lähi-itää sekä kontrolloimaan suurta osaa maailman öljyvaroista. Se voisi myös uhkailla Yhdysvaltojen liittolaisia alueella ja hyökätä naapureidensa kimppuun. Jos Irak onnistuisi hankkimaan ydinaseen, se luultavasti käyttäisi sitä Yhdysvaltojen tai muiden valtioiden kiristämiseen.³⁴⁶

---

³⁴³ Bush, puhe 7.10.2002. "[Irakin hallinto] omistaa ja valmistaa kemiallisia ja biologisia aseita. Se etsii ydinaseita. [...] Yhdentoista vuoden jälkeen, joiden aikana olemme yrittäneet patoamista, sanktioita, tarkastuksia, jopa valikoituja sotilastoimia, lopputulos on, että Saddam Husseinilla on yhä kemiallisia ja biologisia aseita ja hän kasvattaa kykyään tehdä lisää." (Kirjoittajan suomennos.) Ks. myös Bush, puheet 3.11.2002 ja 17.3.2003.

³⁴⁴ Blix 2004, 270-271; Clark 2003, xiv ja Hersh 2004, 242-243.

³⁴⁵ Al-Khalil 1990, 70-72; Bashir – Sunnanå 2004, 81-82; Pelletière 2004, 77 ja Ritter – Pitt 2002, 14.

³⁴⁶ Bluth 2004, 874; Bush, puheet 29.1.2002 ja 7.10.2002 sekä Cheney, puhe 26.8.2002. Muun muassa Scott Ritter ja William Pitt jakoivat käsityksen Saddam Husseinin halukkuudesta hyökätä naapureidensa kimppuun, mutta katsoivat, ettei uhka ollut ajankohtainen, koska talouspakotteet ja asetarkastukset olivat vieneet Irakilta kyvyn sotia. (Ritter – Pitt 2002, 4-5.)

Irak oli pettänyt ja hämännyt asetarkastajia niin paljon, että kaikki luottamus oli mennyt. Yhdysvallat ei uskonut Saddam Husseinin tekevän milloinkaan strategista päätöstä luopua joukkotuhoaseista ja kyseenalaisti koko asetarkastusjärjestelmän luotettavuuden. Sen mielestä asetarkastajien paluu ei voinut antaa mitään takeita siitä, että Irak noudattaisi YK:n päätöslausemia³⁴⁷. Yhdysvalloille Saddam Hussein oli ongelman ydin. Vaikka hän luopuisikin joukkotuhoaseiden tavoittelemisesta ja tekisi yhteistyötä asetarkastajien kanssa, Irakille jäisi joukkotuhoaseiden valmistukseen tarvittava tietotaito, ja Saddam Husseinin uskottiin pyrkivän käynnistämään aseohjelmat uudelleen heti asetarkastusten päätyttyä.³⁴⁸

Yhdysvallat tuki kuitenkin asetarkastusten uudelleen aloittamista. Näin se pyrki osoittamaan käyttäneensä rauhanomaiset keinot kriisin ratkaisemiseksi. Asetarkastukset olisivat myös voineet tarjota Yhdysvalloille syyn sotaan, *casus bellin*, kolmella eri tavalla: Irak ei päästä asetarkastajia maahan, estää heitä tekemästä työtään tai Irakista löytyy merkittäviä määriä piilotettuja joukkotuhoaseita. Mikään näistä ei toteutunut, vaan Irak toimi suhteellisen hyvässä yhteistyössä asetarkastajien kanssa. Yhdysvaltojen kannalta suhteellisen toimivat asetarkastukset olivat kiusallisia, koska ne eivät tarjonneet syytä sotaan, mutta niiden ei uskottu myöskään ratkaisevan aseidenriisuntakysymyksiä lopullisesti.³⁴⁹

Jeffrey Record kiistää, että Irakin joukkotuhoaseet olisivat muodostaneet uhkaa Yhdysvalloille. Perinteinen pelotepolitiikka olisi toiminut aivan hyvin Irakia vastaan. Irakin olisi ollut järjetöntä käyttää joukkotuhoaseita, koska Yhdysvallat oli kostanut sen tuhoisalla vastaiskulla. Recordin mukaan Saddam Hussein oli kuitenkin ennen kaikkea selviytyjä, joka oli valmis murhaamaan poliittiset vastustajansa säilyttääkseen oman elämänsä ja asemaansa. Itsetuhoisiin tekoihin hän ei ryhtynyt, mutta nurkkaan ahdistettuna hän olisi voinut tehdä mitä vain. Persianlahden sodan aikana Saddam Husseinilla oli kemiallisia aseita ja hän uhkasi myös käyttää niitä, mutta ei kuitenkaan tehnyt niin. Yhdysvallat oli varoittanut vakavasti Irakia käyttämästä kemiallisia tai biologisia aseita. Ilmeisesti pelote oli siis toiminut. Useat raportit viittaavat kuitenkin Irakin varautuneen joukkotuhoaseiden käyttöön siinä tapauksessa, että Yhdysvallat olisi yrittänyt vallata Bagdadin.³⁵⁰ Samoin voidaan olettaa, että jos Irakilla olisi ollut joukkotuhoaseita Irakin sodan aikana, Yhdysvaltojen hyökkäys olisi todennäköisesti provosoinut sen käyttämään niitä.

---

³⁴⁷ Cheney, puhe 26.8.2002.

³⁴⁸ Duelfer 2004a, 5, 23 ja 44.

³⁴⁹ Blix 2004, 13-14 ja Bluth 2004, 877. Milan Rai jopa epäili, ettei Yhdysvallat edes halunnut asetarkastusten alkavan uudelleen (Rai 2002, 58-64).

³⁵⁰ Record 2004, 14-15 ja 55-58. Ks. myös Pollack 2002, 264-266.

Myös Irak oli oikeutetusti epäluuloinen Yhdysvaltoja ja länsimaita kohtaan. Britit olivat valloittaneet Irakin alueen ottomaaneilta ensimmäisen maailmansodan aikana. He muodostivat Bagdadin, Basran ja Mosulin provinseista Irakin valtion, josta tuli Iso-Britannian mandaatti alue³⁵¹. Brittien vastainen kapina tukahdutettiin ilmapommituksilla.³⁵² Irak itsenäistyi 1932, mutta joutui toisen maailmansodan aikana uudestaan Iso-Britannian miehittämäksi. Myöhemminkin Iso-Britannialla oli paljon vaikutusvaltaa Irakin sisäisiin asioihin, ja monikansallisella Iraq Petroleum Companylla oli käytännössä monopoli Irakin öljyn tuotannossa kunnes se kansallistettiin 1972.³⁵³

Yhdysvallat ei ollut Iso-Britanniaa parempi. Sekin puuttui alueen valtioiden sisäisiin asioihin. Iranin kansallistettua öljynsä CIA:n tukema vallankumous syrjäytti presidentti Mohammed Mossadeqin ja nosti shaahin valtaan Iranissa vuonna 1953. CIA sai käskyn syöstä vallasta myös Irakia hallinnut Abd al-Karim Qasim³⁵⁴, joka oli heikentänyt Irakin siteitä länsimaihin ja suunnannut Irakin politiikkaa kohti Neuvostoliittoa. Saddam Hussein osallistui Qasimin salamurhayritykseen ja onnistui pakenemaan maasta yrityksen epäonnistuttua. Qasimin valtakausi päättyi vuonna 1963 onnistuneeseen vallankaappaukseen. CIA:n on epäilty sekaantuneen toiseen tai molempiin salajuoniin, mutta tästä ei ole esitetty pitäviä todisteita.³⁵⁵

Baath-puolueen valtakausi Irakissa alkoi 1968. Sosialismiin taipuvainen Baath-puolue ei kuulunut Yhdysvaltojen suosikkeihin. Irakin kansallistettua öljynsä Yhdysvallat alkoi tukea kurdien taistelua Pohjois-Irakissa yhdessä Iranin ja Israelin kanssa (joita molempia Yhdysvaltojen aseisti tuolloin). Yhdysvaltojen politiikka Persianlahdella perustui Iranin ja Saudi-Arabian kaksoispilariin aina Iranin vuoden 1979 vallankumoukseen asti. Panttivankidraaman myötä Iranista tuli nopeasti Yhdysvaltojen pahin vihollinen alueella. Niinpä Yhdysvallat oli valmis tukemaan Irakia sodassa Irania vastaan. Silti Irakin ja Yhdysvaltojen väliset suhteet eivät ole koskaan olleet erityisen hyvät. Muun muassa Yhdysvaltojen tiiviit suhteet Israeliin ovat pitäneet Irakin epäluuloisena.³⁵⁶

Yhdysvallat poisti Irakin terrorismia tukevien maiden listalta 1982 ja alkoi antaa sille taloudellista apua. Se rohkaisi liittolaisiaankin tukemaan Irakia ja asettamaan Iranin aseidenvientikieltoon.³⁵⁷ Iso-Britannia myi Irakille korkean teknologian tuotteita ja jonkin verran aseita. Ranskalla oli ollut vahvat suhteet Irakiin jo ennen sotaa ja se kauppasi suuria määriä aseita Irakille. Saksalaiset firmat

---

³⁵¹ Salih 1996, 44-45.

³⁵² Ritter – Pitt 2002, 9-10.

³⁵³ Marr 2003, 22-24, 53-60 ja 159-161 sekä Pollack 2002, 12.

³⁵⁴ Muita variaatioita nimestä: Abdul Karim Kasseem ja Abd al-Quassim.

³⁵⁵ Metz 2003, 156; Parenti 2004, 6; Pollack 2002, 13-14; Rai 2002, 97 ja 100 sekä Ritter – Pitt 2002, 11-12.

³⁵⁶ Pelletière 2004, 59-60 ja 89 sekä Pollack 2002, 14-18 ja 22.

³⁵⁷ Barkawi 2004, 36; Litwak 2000, 57-58; Marr 2004, 188 ja Pelletière 2004, 90.

veivät Irakiin ajoneuvoja ja rakensivat tuotantolaitoksia, joita Irak käytti kemiallisten ja biologisten aseiden sekä ballististen ohjusten valmistamiseen. Myös Yhdysvalloista ostettua korkeaa teknologiaa käytettiin Irakin joukkotuhosehjelmissä, ja ainakin pernaruttoon tarvittava bakteerikanta oli hankittu amerikkalaiselta yritykseltä.³⁵⁸

Länsimaat eivät tukeneet Irakin joukkotuhosehjelmiä suoranaisesti, sillä Irak väitti tarvitsevänsä teknologiaa, laitoksia ja bakteereja siviilikäyttöön. Kenneth Pollack pitää Irakin väitteitä niin läpinäkyvinä, että katsoo ainakin Saksan ja Osirakin ydinvoimalan rakentaneen Ranskan tienneen Irakin tarkoituksellisesti. Länsimaat halusivat kuitenkin tukea Irakin sotaponnistuksia Irania vastaan eivätkä kyselleet liikoja yksityiskohtia.³⁵⁹ Länsimaat eivät toki ole ainoita epäiltyjä joukkotuhoseiden lähteitä, vaan syytöksiä on kohdistettu myös moniin muihin maihin kuten Venäjään/Neuvostoliittoon, Kiinaan, Japaniin, Intiaan, Romaniaan, Jordaniaan ja Turkkiin³⁶⁰.

Arvokkainta Yhdysvaltojen tuessa Irakille olivat sen tarjoamat satelliittikuvat iranilaisten liikkeistä ja muu Irakin käyttöön annettu tiedustelutieto³⁶¹. Yhdysvallat osallistui sodan loppupuolella rajoitetusti myös sotatoimiin. Yhdysvallat oli alkanut turvata öljykuljetuksia Persianlahdella Kuwaitin vaihdettua öljytankkereidensa liput Yhdysvaltojen lippuun, koska ne olivat joutuneet toistuvien hyökkäysten kohteeksi³⁶². Kun iranilainen ohjus tuhosi yhden uudelleenliputetuista laivoista ja toinen amerikkalainen alus osui iranilaisten asettamaan miinaan, iski Yhdysvallat kostoksi iranilaisiin kohteisiin ja tuli vedetyksi mukaan konfliktiin.³⁶³

Huolimatta merkittävästä tuestaan Irakille vuonna 1986 tuli ilmi, että Yhdysvallat oli tarjonnut tiedustelutietoa ja myynyt aseita myös Iranille niin kutsutun Iran-Contra skandaalin puitteissa. Iranilaisten vastahyökkäyksen alla Yhdysvallat oli manipuloinut satelliittikuvia niin, että iranilaisten harhautus joukkojenkeskityksestä pohjoisessa upposi irakilaisiin täydestä ja Irakin eteläinen kaupunki Al Faw joutui iranilaisten haltuun. Irakin näkökulmasta Yhdysvallat olikin petturi, joka ei ilmeisesti toivonut kummankaan osapuolen voittavan sotaa, vaan oli tyytyväinen sodan pitkittymisestä.³⁶⁴

³⁵⁸ Duelfer 2004c, 9 ja 2004d, 6-8; Parenti 2004, 6; Pollack 2002, 18-19 ja Žižek 2004, 65.

³⁵⁹ Pollack 2002, 19.

³⁶⁰ Duelfer 2004b, 93; Spear 1997, 114 ja World Messenger 2003 [WWW-dokumentti].

³⁶¹ Pelletière 2004, 89-90 ja Pollack 2002, 18-19.

³⁶² Iran piti Persianlahden öljykuningaskuntaa vihollisinaan, koska ne tukivat Irakia taloudellisesti (Hiro 2003, 150-151).

³⁶³ Marr 2004, 189-190 ja Pollack 2002, 22-24.

³⁶⁴ Pelletière 2004, 91-94. Ks. myös Litwak 2000, 55-56 ja Ritter – Pitt 2002, 15-16.

Irakin joukkotuhoukset alkoivat huolestuttaa länsimaita vasta Irakin miehitettyä Kuwaitin³⁶⁵. Päätöstä vaatia Irakilta joukkotuhoukseista luopumista voidaankin pitää hyvin poliittisena. Yhtäkkiä länsimaat tuomitsivat Irakin joukkotuhoukset vakavana uhkana maailman rauhalle, vaikka aikaisemmin ne olivat tukeneet Irakia huolimatta siitä, että se käytti kemiallisia aseita Irania ja kurdiväestöään vastaan³⁶⁶. Vasta Iranin vastaisen sodan jälkeen länsimaat alkoivat puhua näistä teoista suurina sotarikoksina³⁶⁷. Kaksinaismoralismia edustaa myös se tosiasia, että ydinaseet ovat sallittuja vanhoille ydinaseemaille (kuten Yhdysvalloille), mutta kiellettyjä muille. Toisaalta osa ydinsulkusopimuksen ulkopuolisistakin valtioista pääsee kovin vähällä Irakiin verrattuna. Intian, Pakistanin ja Israelin ydinaseohjelmat ovat kohdanneet vain vähäistä vastustusta.

Irakin epäluottamusta Yhdysvaltoja kohtaan lisäsivät UNSCOM:n aikaiset vakoilutapaukset ja Yhdysvaltojen pyrkimykset vaihtaa Bagdadin hallintoa. Vallanvaihto (*regime change*) Irakissa on jo pitkään ollut Yhdysvaltojen tavoitteena. Persianlahden sodan yhteydessä silloinen presidentti George H. W. Bush kehotti irakilaisia syöksemään Saddam Husseinin vallasta. Irakin kärsittyä tappion sodassa shiitit ja kurdit nousivatkin kapinaan, mutta Yhdysvallat ei tehnyt mitään tukeakseen kansannousua, ja tasavaltalaiskaarti kukisti kapinat. Ilmeisesti Yhdysvaltojen toiveena oli ollut sotilasvallankaappaus, ei shiiojen tai kurdien valtaannousu. Pelkona oli, että shiiojen ja kurdien onnistunut vallankumous olisi johtanut sisällissotaan ja Irakin valtion hajoamiseen tai naapurimaiden kasvavaan vaikutusvalttaan Irakissa. Erityisesti shiiojen yhteydet Iraniin huolestuttivat Yhdysvaltoja.³⁶⁸ Lisäksi Yhdysvallat luultavasti oletti Saddam Husseinin hallinnon romahtavan joka tapauksessa sodassa kärsimänsä tappion seurauksena.³⁶⁹

Kansannousuun osallistuneet irakilaiset kokivat tulleen Yhdysvaltojen pettäviksi. Tämä vaikeutti myöhemmin Yhdysvaltojen yrityksiä vallankumouksen aikaansaamiseksi, koska irakilaiset epäilivät Yhdysvaltojen sitoutuneisuutta hankkeisiin.³⁷⁰ Saddam Husseinilla oli kuitenkin paljon vastustajia, ja hallinnon säilyminen oli uhattuna. Vuonna 1992 hänet yritettiin salamurhata, ja seuraavana vuonna tunnetut tikritiläissuvut johtivat vallankaappausyritystä. Parin vuoden päästä myös Dulaimi-heimoja syytettiin vallankaappauksen suunnittelusta. CIA oli yhteyksissä ainakin tikritiläisten johtamaan hankkeeseen. Saddam Hussein säilytti kuitenkin valtansa rakentamiensa tehokkaiden turvallisuus- ja tiedusteluverkostojen avulla.³⁷¹

³⁶⁵ Spear 1997, 115.

³⁶⁶ Ritter – Pitt 2002, 5 ja 15-16 sekä Žižek 2004, 17.

³⁶⁷ Katzman 2003a, 41.

³⁶⁸ Anderson – Stansfield 2004, 84-90 ja Katzman 2003c, 110.

³⁶⁹ Clark 2003, 4; Marr 2004, 242-253 ja 266 sekä Record 2004, 2-5.

³⁷⁰ Rutherford 2004, 57 ja Woodward 2004, 72.

³⁷¹ Marr 2004; 243, 252, 264 ja 271.

Sotilasvallankaappausten epäonnistuttua Yhdysvallat kääntyi oppositioryhmittymien puoleen. Ahmed Chalabin³⁷² johtama INC (*Iraqi National Congress*, Irakin kansalliskongressi) sai poliittista ja taloudellista tukea Yhdysvalloilta. INC:n sisäiset ristiriidat pilasivat kuitenkin sen mahdollisuudet kumota Saddam Husseinin hallinto. Vuonna 1995 INC hyökkäsi kurdialueilta Irakin armeijaa vastaan, mutta toinen suurista kurdipuolueista, KDP, jättäytyi hyökkäyksen ulkopuolelle, koska se ei uskonut Yhdysvaltojen tukevan operaatiota sotilaallisesti. Tämä heikensi merkittävästi INC:n sotilaallista voimaa. Kurdipuolueet PUK ja KDP sotivat myös keskenään, ja Irakin vastahyökkäys löi INC:n.³⁷³

INC:n hajanaisuus palautti Yhdysvallat vallankaappauksen kannalle. CIA pyrki saamaan kontakteja Irakin sotilas- ja turvallisuuselimiin INA:n (*Iraq National Accord*) kautta, joka koostui lähinnä näissä piireissä työskennelleistä loikkareista. Yhdysvaltojen väitetään käyttäneen UNSCOM:aa savuverhona yhteydenpidossa salaliittolaisiin³⁷⁴. Irakin tiedustelupalvelu pääsi selville salaliitosta, ja kesäkuuksi 1996 suunniteltu kaappausyritys epäonnistui surkeasti. Yli sata INA:lle myötämielistä henkilöä pidätettiin tai teloitettiin.³⁷⁵

Vuonna 1998 Yhdysvallat myönsi avoimesti politiikakseen vallanvaihdon Irakissa, ja kongressi ilmaisi tukensa äänestämällä Irakin vapauttamista koskevan lain puolesta (*Iraq Liberation Act*). Tämä laki antoi presidentille valtuudet käyttää 97 miljoonaa dollaria koulutukseen ja puolustusmateriaaliin Irakin oppositioryhmittymille. Yhdysvallat ei kuitenkaan tarjonnut INC:lle tai muille organisaatioille aseita, vaikka tukikin niitä muutoin.³⁷⁶ Epäonnistuneiden operaatioiden tuloksena Yhdysvalloissa alkoi vähitellen voimistua käsitys, ettei vallanvaihtoa saataisi aikaan pelkästään oppositiovoimien ja CIA:n avulla, vaan se vaatisi Yhdysvaltojen suoraa sotilaallista puuttumista Irakin tilanteeseen.³⁷⁷

Vallanvaihto Yhdysvaltojen poliittisena tavoitteena oli ongelmallinen asetarkastusten kannalta. Saddam Husseinille ei jäänyt mitään kannustinta YK:n päätöslauselmien noudattamiseen ja yhteistyöhön asetarkastajien kanssa, kun Yhdysvallat antoi ymmärtää, ettei talouspakotteita poistettaisi ennen kuin valta olisi vaihtunut Bagdadissa, vaikka Irak luopuisikin

---

³⁷² Myös nimeä Ahmad Chalabi käytetään yleisesti.

³⁷³ Anderson – Stansfield 2004, 95-96 ja Katzman 2003c, 111-113.

³⁷⁴ Rai 2002, 55 ja 69.

³⁷⁵ Anderson – Stansfield 2004, 96; Katzman 2003c, 112 ja Rai 2002, 69.

³⁷⁶ Hersh 2004, 166 ja Katzman 2003c, 113-114.

³⁷⁷ Woodward 2004, 71-72.

joukkotuhoaseistaan³⁷⁸. Niinpä yhteistyö UNSCOM:n kanssa kangertelikin pahoin, koska hyödyn sijaan asetarkastuksista saattoi olla haittaa. Tuotantolaitosten menettämisen lisäksi ne altistivat Irakin vakoilulle ja mahdollistivat vallankaappausten tai salamurhajuonien suunnittelun.³⁷⁹ UNMOVIC:n aikana sodan uhka sai Irakin parantamaan yhteistyötään asetarkastajien kanssa, mutta edelleen positiiviset kannustimet puuttuivat. Irak piti kiinni kannastaan, että aseidenriisunta oli jo suoritettu, koska sillä ei enää ollut joukkotuhoaseita, mutta alkoi lopulta suhtautua asetarkastuksiin vakavasti.³⁸⁰

Yhdysvallat syytti Irakin joulukuussa 2002 turvallisuusneuvostolle toimittamaa deklaraatiota epätasälliseksi ja puutteelliseksi. Turvallisuusneuvoston päätöslauselma 1441 oli edellyttänyt välitöntä, ehdotonta ja aktiivista yhteistyötä asetarkastajien kanssa, mutta Yhdysvaltojen mielestä Irak rikkoi tätäkin päätöslauselmaa. UNMOVIC:lla oli vaikeuksia saada Irakilta tukea valvontalentojen suorittamiseen ja tiedemiesten henkilökohtaisiin haastatteluihin. Ehkä irakilaiden ylpeys esti heitä myöntymästä kaikkeen kovin nopeasti. Toisaalta Irak ei estänyt tarkastuksia ja tilanteen kiristyessä pyrki yhä innokkaammin etsimään keinoja todistaa joukkotuhoaseettomuutensa. Suurin osa dokumenteista oli kuitenkin ehditty tuhottu, ja Irakin aikaisemmat peittely- ja hämäysstrategiat olivat vieneet siltä uskottavuutta. Niinpä muu maailma ei tullut vakuuttuneeksi Irakin strategisesta päätöksestä luopua joukkotuhoaseista.³⁸¹ Realismin näkökulmasta epäluottamus onkin luonnollista valtioiden välillä.

Ihmetystä on herättänyt, miksi Irak ei ollut vakuuttavampi yhteistyössään asetarkastajien kanssa. Sodan uhkan alla tuntuu kummalliselta, että Irak hidasteli valvontalentojen ja haastatteluiden järjestelyissä, vaikka sillä ei ollut piiloteltavia joukkotuhoaseita. Syyksi tällaiseen käytökseen on esitetty ylpeyden ja itsekunnioituksen lisäksi halua säilyttää tuotantovälineitä myöhempää käyttöä varten. On myös mahdollista, että Saddam Hussein ei ollut täysin perillä tilanteesta. Ehkä hänelle kerrottiin vain asioita, joita hänen oletettiin haluavan kuulla, kuten että sodanvastaisuus kasvoi ympäri maailmaa. Hän saattoi luulla maailman yleisen mielipiteen estävän sodan, kunhan yhteistyö asetarkastajien kanssa oli kohtuullista.³⁸²

Tai ehkä Irakin oli tarkoitus tehdä enemmän yhteistyötä, mutta se epäonnistui byrokraattisten syiden takia. Ilmeisesti joukkotuhoaseohjelmia koskevia dokumentteja ja tietoja ei ollut enää saatavilla, ja

³⁷⁸ Albright, puhe 26.3.1997; Bush, lehdistötilaisuus 16.4. 1991 ja Rangwala 2005 [WWW-dokumentti].

³⁷⁹ Anderson – Stansfield 2004, 91 ja 98; Hussein, kirje 19.9.2002 ja Rai 46-48 ja 56. (Cockburnit s. 43)

³⁸⁰ Blix 2004, 54, 136 ja 165 sekä Hussein, kirje 19.9.2002 ja haastattelu 24.2.2003..

³⁸¹ Blix 2004, 137-139,162-166 ja 196 sekä Hersh 2004, 233.

³⁸² Blix 2002, 147, 151 ja 240 sekä Bluth 2004, 887-889.

vanha salailun ja peittelyn kulttuuri saattoi vallita eri organisaatioissa edelleen uusista ohjeista huolimatta. Toisaalta Irak on voinut ylläpitää käsitystä joukkotuhoaseistaan puolustuksellisista syistä, pelotteena potentiaalisia hyökkäjiä vastaan.³⁸³ Esimerkiksi Israelin ydinase toimii pelotteena, koska sen olemassaoloon uskotaan vahvasti, vaikka Israel ei ole myöntänyt sitä virallisesti.

7.3. Terrorismi

Yhdysvaltojen näkökulmasta joukkotuhoaseet olivat erityinen riski Irakin hallussa. Irakia pidettiin epäluotettavana ja aggressiivisena. Sen lisäksi että Irak saattaisi käyttää joukkotuhoaseita tai uhkailla niillä, Yhdysvallat piti suurena vaarana joukkotuhoaseiden päätymistä terroristien käsiin.³⁸⁴ Aikaisemmin mainitun momentumin tarjoamisen³⁸⁵ lisäksi syyskuun 11. päivän iskut kiristivät tilannetta lisäämällä Yhdysvaltojen terrorismin pelkoa. George W. Bush piti terrori-iskuja merkinä siitä, että terroristit olisivat valmiita käyttämään joukkotuhoaseita Yhdysvaltoja vastaan. Tämän vuoksi hän katsoi, että yhdentoista vuoden patoamispolitiikan jälkeen ongelma oli kohdattava ja hoidettava pois. Odottamisesta oli tullut vaarallista.³⁸⁶

Irakin yhteydet terrorismiin olivat kuitenkin vähäisiä, ja Yhdysvallat olisi voinut olla tässä suhteessa huolestuneempi esimerkiksi Saudi-Arabiasta, Pakistanista tai Iranista³⁸⁷. Saddam Hussein oli tarjonnut turvapaikan joillekin terroristeille ja rahoittanut itsemurhapommituksia Israelissa³⁸⁸. Lisäksi Irakin tiedustelupalvelun väitetään yrittäneen salamurhata George H. W. Bushin hänen vieraillessaan Kuwaitissa keväällä 1993. Kahden kuukauden tutkimusten jälkeen FBI ja CIA pitivät Irakin syyllisyyttä niin varmana, että Yhdysvaltojen silloinen presidentti Bill Clinton määräsi ohjusiskun Irakin tiedustelupalvelun päämajaan.³⁸⁹

Irak oli ainoa hallitus Lähi-idässä, joka ei lähettänyt surunvalittelujaan Yhdysvalloille syyskuun 11. päivän iskujen johdosta, mikä sai julkisuudessa paljon huomiota osakseen³⁹⁰. Epämääräiset

³⁸³ Bluth 2004, 887-889 ja Duelfer 2004a, 34.

³⁸⁴ Ks. Bush, puhe 17.3.2003; Cheney, puhe 26.8.2002 ja Powell, puhe 5.2.2003..

³⁸⁵ Irakin sodan yhteys syyskuun terrori-iskuihin ei liity varsinaisesti Irakin yhteyksiin al Qaidaan tai muihin terrorismijärjestöihin. Syyskuun 11. tarjosi Yhdysvalloille loistavan tilaisuuden, momentumin, hyökätä Irakiin. Ilman iskuja sodalle olisi ollut vaikeata saada oikeutusta ja kannatusta edes kotimaassa. (Ks. Clark 2003, 7-8 ja 120.)

³⁸⁶ Bush, puhe 7.10.2002.

³⁸⁷ Clark 2003, 110-114, 118, 131 ja 153-154; Pollack 2002, 153 ja Record 2004, 52. Ks. Hiro 2003 islamistisesta terrorismista.

³⁸⁸ Katzman 2003a, 42 ja Powell, puhe 5.2.2003.

³⁸⁹ Clark 2003, 5; Prados 2003, 93-94 ja Rai 2002, 130-132. Yhdeksi Irakin sodan syyksi onkin esitetty kosta salamurhahankkeesta ja George W. Bushin halua syrjäyttää Saddam Hussein, mikä jäi hänen isältään tekemättä Persianlahden sodan yhteydessä (Mann 2003, 209-211).

³⁹⁰ Bush, puhe 12.9.2002; Duelfer 2004a, 33; Hiro 2003, 310-311 ja Rai 2002, 129.

syttökset ja spekulatiot saivat monet Yhdysvaltojen kansalaisista uskomaan Irakin ja al-Qaidan välisiin yhteyksiin. Irak kiisti kaikki yhteydet Osama Bin Ladeniin tai syyskuun terrori-iskuihin³⁹¹, eivätkä Yhdysvaltojen turvallisuus- ja tiedustelupalvelut pystyneet aktiivisista yrityksistä huolimatta todistamaan Irakin osallisuutta niihin.³⁹² Terrorismin pelko oli kuitenkin kasvanut Yhdysvalloissa merkittävästi. Sitä lisäsivät myös tiedustelutiedot, joiden mukaan al-Qaida etsi aktiivisesti joukkotuhoaseita³⁹³. Irakin mahdollisten joukkotuhoaseiden muodostama uhka vaikutti nyt entistä suuremmalta, koska pelko niiden päätyemisestä terroristien käsiin oli kasvanut.

Syyskuun 11. päivän terrori-iskujen kytkeytyminen Irakin sotaan liittyy siis mielikuviin. Ne muuttivat tapaa, jolla Irakin muodostama uhka nähtiin, vaikka iskuilla ei ollutkaan mitään tekemistä Irakin kanssa.³⁹⁴ Irakin sota ei siis ollut Yhdysvaltojen puolustautumista Irakin hyökkäystä vastaan edes siinä mielessä kuin Afganistanin sota voidaan pitää puolustuksellisenä³⁹⁵. Jos Irakin sota halutaan pitää osana terrorismin vastaista sota, se on tehtävä ennakoivan sodan nimissä.³⁹⁶

Irak ei kuitenkaan muodostanut välitöntä terrorismin uhkaa. Tiedot Irakin yhteyksistä al-Qaidaan koskevat lähinnä tapaamisia, eivät operationaalista yhteistoimintaa, ja osa tiedoista on osoittautunut vääräksi³⁹⁷. Irakin Baath-puolue ja al-Qaida olivat ideologisesti hyvin eri linjoilla. Baath edusti maallista arabisosialismia, kun taas al-Qaida pyrkii edistämään omaa kiihkouskonnollista näkemystään horjuttamalla maallisia ja länsimielisiä hallituksia Lähi-idässä.³⁹⁸ Saddam Hussein ei olisi hyötynyt joukkotuhoaseiden toimittamisesta al-Qaidalle. Hän ei olisi voinut kontrolloida järjestöä, ja al-Qaida olisi hyvinkin saattanut kääntää saamansa aseensa Saddam Husseinin Irakia vastaan.³⁹⁹ Jonkinlaiset yhteydet al-Qaidaan omaava Ansar al Islam tosin toimi pohjoisen kurdialueilla, mutta sinne Bagdadin kontrolli ei yltänyt⁴⁰⁰. Itse asiassa Yhdysvaltojen omat yhteydet al-Qaidaan ovat huomattavasti vahvemmat. Se tuki islamistitaistelijoita (Islamic Alliance of Afghan Mujahedin) kouluttamalla ja rahoittamalla (CIA:n kautta myös aseistamalla) heitä Afganistanin sodassa Neuvostoliittoa vastaan⁴⁰¹.

³⁹¹ Aldouri, puhe 5.2.2003; Hussein, kirje 19.9.2002 ja haastattelu 24.2.2003 sekä Sabri. lehdistötilaisuus 27.1.2003.

³⁹² Clark 2003, 118 ja 146-147; Cordesman 2003, 406; Corn 2004, 15; Hersh 209-211; Katzman 2003a, 41; Mann 2003, 212; Prados – Katzman 2003, 19 ja Rai 2002, 127.

³⁹³ Cheney, puheet 26.8.2002 ja 15.9.2003.

³⁹⁴ Blix 2003, 229-230; Bush, lehdistötilaisuus 6.3.2003 ja Gordon – Shapiro 2004, 83-84.

³⁹⁵ Vastaisku voisi olla puolustussotaa kuvaavampi sana. Yhdysvallat oli ilmoittanut Afganistanille, että sitä pidettäisiin vastuussa kaikista Al Qaidan iskuista, koska se ei ollut suostunut luovuttamaan/karkottamaan terroristeja alueeltaan. Talibanit lupasivat kuitenkin karkottaa Osama bin Ladenin, jos amerikkalaiset esittäisivät todisteet hänen syyllisyydestään New Yorkin iskuihin. (Pelletière 2004, 135 ja Rai 2002, 37-38.)

³⁹⁶ Yrjönsuuri 2003, 51-53 ja 60-61.

³⁹⁷ Hersh 216-217; Mann 2003, 211-213 ja Rai 2002, 127-130.

³⁹⁸ Gordon – Shapiro 2004, 89; Hiro 2003, 166; Pollack 2002, xxi ja Yrjönsuuri 2003, 60

³⁹⁹ Clark 2003, 112-114; Rai 2002, 128; Record 2004, 50 ja 58-59 sekä Ritter – Pitt 2002, 4.

⁴⁰⁰ Mann 2003, 212-214 ja Pollack 2002, xxii.

⁴⁰¹ Barkawi 2004, 36; Clark 2003, 109-110 ja Hiro 2003, 89, 153 ja 235-236.

Vaikka Yhdysvallat käytti Irakin sodasta ennakoivan sodan (*preemptive war*) käsitettä⁴⁰², sodan on usein katsottu olleen ennalta ehkäisevä sota (*preventive war*)⁴⁰³. Ennakoivassa sodassa puolustaudutaan välitöntä ja kasvavaa uhkaa vastaan hyökkäämällä. Tällainen uhka edellyttää nopeaa toimintaa. Puolustautuminen on sitä helpompaa, mitä aikaisemmin sota käydään. Jos uhka on selvä, eikä sitä voida torjua muilla tavoin, voi uhkan alla oleva osapuoli turvautua ennakoivaan sotaan. Irakin sodassa uhka ei kuitenkaan ollut selvä, eikä sota väistämätön. Yhdysvallat ei ollut pakotettu valitsemaan käydäänkö sota heti vai myöhemmin. Sota olisi voitu välttää kokonaan. Sota ei ollut vastaus Irakin aiheuttamaan välittömään uhkaan, vaan sen tarkoituksena oli estää vakavan uhkan muodostuminen. Ennalta ehkäisevällä sodalla Yhdysvallat varmisti, ettei Irak saa kehitettyä ydinasetta ja ettei terroristien haltuun päädy joukkotuhoukseita Irakin välityksellä.⁴⁰⁴

Yhdysvaltojen mukaan uhkan välittömyyttä täytyy arvioida uudelleen kansainvälisten uhkakuvien muututtua. Aikaisemmin valtiot pystyivät odottamaan näkyviä merkkejä hyökkäyksen tulosta. Uhkan välittömyytenä voitiin tuolloin pitää esimerkiksi armeijan mobilisointia. Sen sijaan 'roistovaltiot' ja terroristit käyttävät aseita, jotka voidaan helposti piilottaa ja toimittaa kätkeysti perille. Joukkotuhoukseita tai terrori-iskuja voidaan käyttää nopeasti ilman mitään varoitusta. Näitä tekoja on pyrittävä estämään ennakoimalla, vaikka uhkaavan hyökkäyksen tarkkaa aikaa ja paikka ei voitaisikaan osoittaa varmuudella.⁴⁰⁵ Muut valtiot ovat seuranneet huolestuneina Yhdysvaltojen turvallisuusstrategian muuttumista. Vaarana on ennakoivan sodankäynnin yleistyminen ja sen käyttö hyökkäyssotien oikeuttamiseen.⁴⁰⁶

Syyskuun 11. päivän terrori-iskut tuottivat valtavan sympatian Yhdysvaltoja kohtaan ja mahdollistivat laajan kansainvälisen tuen terrorismin vastaiselle sodalle. Tämä tuki hiipui kuitenkin nopeasti Irakin sodan seurauksena. Irakin sodan onkin katsottu vaikuttaneen haitallisesti terrorismin vastaiseen sotaan. Sympatian ja monien liittolaisten tuen menettämisen lisäksi Irakin sota on kasvattanut amerikkalaisvastaisuutta etenkin arabien ja muslimien keskuudessa. Onkin väitetty Yhdysvaltojen toimineen juuri al-Qaidan toivomalla tavalla hyökätessään Irakiin. Sota antoi al-Qaidalle arvokkaan propaganda-aseen lännen vihamielisyydestä islamia kohtaan.⁴⁰⁷ Samalla Irak tarjoaa terroristeille paikan taistella amerikkalaisia vastaan ja lisää niiden mahdollisuuksia

---

⁴⁰² Cheney, puhe 26.8.2002.

⁴⁰³ Ks. Niou – Ordeshook 1987, 389.

⁴⁰⁴ Clark 2003, 141 ja 145-149 sekä Yost 2004, 724-725.

⁴⁰⁵ National Security Strategy 2002, 15.

⁴⁰⁶ Gordon – Shapiro 2004, 170.

⁴⁰⁷ Ritter – Pitt 2002, 4 ja Rai 2002, 201.

rekrytoida uusia jäseniä.⁴⁰⁸ Irakin sota on vienyt Yhdysvalloilta huomattavia resursseja. Monien mielestä nämäkin varat olisi pitänyt mieluummin käyttää kotimaan turvallisuuden lisäämiseen ja kansainväliseen yhteistyöhön todellisten terroristien jahtaamisessa.⁴⁰⁹

7.4. Strategiset ja taloudelliset syyt

Toisaalta Yhdysvaltojen hallinnon edustajat ovat tuoneet esiin myös näkemystä, jonka mukaan Irakin sodasta on hyötyä terrorismin vastaisessa sodassa. Paitsi että terroristeilta vähenee yksi mahdollinen tukija, Irakin muodostaman uhkan poistaminen mahdollistaa Yhdysvaltojen joukkojen vetämisen pois Saudi-Arabiasta. 'Vääräuskoisten' amerikkalaisten joukkojen läsnäolo muslimien pyhällä maalla on ollut yksi al-Qaidan syistä käydä pyhää sotaa Yhdysvaltoja vastaan⁴¹⁰ ja väline rekrytoida lisää jäseniä.⁴¹¹

Vaikka amerikkalaisten joukkojen läsnäolo onkin aiheuttanut Saudi-Arabiassa sisäpoliittisia kiistoja, niiden vetäytyminen ei välttämättä helpottaisi kuningaskunnan tilannetta. Kuningashuoneen valta-asemaa ei pidetä kovin vakaana, ja amerikkalaisten joukkojen onkin katsottu turvaavan sen jatkuvuuden.⁴¹² Yhdysvaltojen tuki Saudi-Arabialle ja sen hallinnolliselle järjestelmälle on saattanut heikentyä syyskuun 11. päivän terrori-iskujen jälkeen, koska monet terrori-iskuihin osalliset olivat saudeja ja Saudi-Arabian wahhabilaista islamin suuntausta pidetään fundamentalismia ja anti-amerikkalaisuutta lietsovana.⁴¹³ Ehkä on silti liioiteltua epäillä Yhdysvaltojen pyrkivän vallan vaihtoon myös Saudi-Arabiassa. Sen sijaan todennäköisempää on, että Yhdysvallat haluaa vähentää strategista riippuvuuttaan Saudi-Arabian sotilastukikohdista ja öljystä.⁴¹⁴

Niin kutsutut uskonservatiivit ovat nähneet Irakin sodassa mahdollisuuden muuttaa Lähi-idän strategista tilannetta laajemminkin. Demokratisoimalla Irakin he uskovat asettavansa alueelle esimerkin, joka vaikuttaa suotuisasti muidenkin valtioiden demokratisoitumiseen. Demokratian ja vapauden leviäminen vähentäisivät ihmisten turhautuneisuutta ja köyhyyttä. Tämä ennaltaehkäisisi terrorismin syntymistä.⁴¹⁵ Demokratisoituminen ja terrorismia tukevien valtioiden väheneminen

⁴⁰⁸ Feldman 2004, 13-14 ja Gordon – Shapiro 2004, 76, 84 ja 89-90.

⁴⁰⁹ Clark 2003, 85, 101, 120-126, 135, 154 ja 184-186; Hersh 2004, 188 ja Record 2004, 53-54.

⁴¹⁰ Hiro 2003; 157-160, 165-166 ja 172-175.

⁴¹¹ Wolfowitz, haastattelu 9.5.2003.

⁴¹² Hiro 2003, 159-165.

⁴¹³ Clark 2003, 131 ja Hersh 2004, 324-326.

⁴¹⁴ Gordon – Shapiro 2004, 80-81 ja 84-85; Record 2004, 23-24 ja Žižek 2004, 23.

⁴¹⁵ Cordesman 2004, 30 ja Gordon – Shapiro 2004, 87-89 ja 213-215. Tällä toiveella on kuitenkin heikot käytännön mahdollisuudet toteutua (Cordesman 2004, 30).

edesauttaisivat myös Israelin ja palestiinalaisten välistä rauhanprosessia.⁴¹⁶ Yhtenä syynä Irakin sodalle on pidetty myös uuskonservatiivien halua parantaa Israelin turvallisuutta poistamalla Irakin muodostama uhka⁴¹⁷. (Tietenkin Yhdysvaltojen omat kansalliset intressit ovat silti ensisijaisia.) Wolfowitzin mukaan Saddam Husseinin hirmuhallinto aiheutti epävakautta Lähi-idässä, ja niinpä sen kumoaminen lisäisi alueen vakautta. Hänen mielestään väitteet, että Irakin sota aiheuttaisi epävakautta alueella eivät olleet perusteltuja.⁴¹⁸ Sodan jälkeen Wolfowitzin näkemys vaikuttaa vähintäänkin kyseenalaiselta.⁴¹⁹

Irakin sodalla oli todennäköisesti myös voimapoliittisia syitä. Sodan kautta Yhdysvallat pääsi osoittamaan sotilaallista voimaansa ja luomaan uutta hegemonista maailmanjärjestystä, jossa Yhdysvallat toimii unilateraalisti muiden mielipiteistä välittämättä.⁴²⁰ Toisaalta Yhdysvaltojen sotilaallinen ylivoima on niin vahva, että sitä tuskin olisi tarvinnut demonstroida kenellekään. Joka tapauksessa Yhdysvaltojen sotilaallinen läsnäolo Lähi-idässä vahvistui sodan seurauksena. Tätä kautta sillä on paremmat mahdollisuudet vaikuttaa alueen politiikkaan. Esimerkiksi Iranilla on jo kaksi naapurua, joiden hallinnon Yhdysvallat on kumonnut lyhyen ajan sisällä. Myös Syyria on altistunut uudella tavalla Yhdysvaltojen painostukselle, kun Yhdysvaltojen armeija on asettunut rajan taakse Irakiin. Toisaalta Irak vie Yhdysvalloilta huomattavasti taloudellisia, sotilaallisia ja organisatooria voimavaroja, eikä kasvanut sotilaallinen läsnäolo välttämättä anna sille lisää vaikutusmahdollisuuksia alueella.

Öljyä on usein esitetty Irakin sodan perimmäisenä motiivina⁴²¹. Öljy on pitkään ollut Yhdysvaltojen Lähi-idän politiikan kulmakiviä, ja öljykenttien turvaaminen oli yksi Yhdysvaltojen päätavoitteista sodan aikana.⁴²² Irakin sotaa ei kuitenkaan voida pitää puhtaana öljysotana. Yhdysvallat ei hyökännyt Irakiin omiäkseen maan öljyvarat itselleen, vaan se tavoitteli vain välillistä hyötyä. Silti öljyllä oli suuri merkitys. Sodasta aiheutuvia kustannuksia voidaan kompensoida öljyn hallinnasta saatavilla eduilla. Michael Mann epäileekin, ettei koko sotaa olisi tullut, ellei Irakilla olisi öljyä. Öljyn runsas ja vakaa saatavuus maailmanmarkkinoilla on edullista teollisuusmaille, sillä se laskee raakaöljyn hintaa ja vauhdittaa niiden talouskasvua. Lisäksi amerikkalaisille yhtiöille avautui

---

⁴¹⁶ Record 2004, 23-25 ja Žižek 2004, 36.

⁴¹⁷ Pelletière 2004, 142 ja Sabri, lehdistötilaisuus 27.1.2003.

⁴¹⁸ Wolfowitz, haastattelu 9.5.2003.

⁴¹⁹ Feldman 2004, 11-14 ja 50 sekä Hersh 2004, 323-324

⁴²⁰ Parenti 2004, 53-55.

⁴²¹ Aldouri. puhe 19.3.2003; Rutherford 2004, 40; Sabri, lehdistötilaisuus 27.1.2003 ja Žižek 2004, 4.

⁴²² Clark 2003, 28-29, 33 ja 149.

mahdollisuus tehdä sopimuksia öljyn porauksesta ja jalostuksesta Irakissa.⁴²³ Maan öljyvarat kuuluvat silti edelleen irakilaisille, ja George Bush lupasi, että öljytulot käytetään sodan jälkeenkin irakilaisten hyväksi⁴²⁴.

Irakin tunnetut öljyreservit, yli 110 miljardia barreliä ja 11% kaikista maailman öljyvaroista, ovat maailman toiseksi suurimmat heti Saudi-Arabian jälkeen. Yhdysvaltojen ja koko maailman energian kulutus kasvaa kaiken aikaa, ja ne tulevat yhä riippuvaisemmiksi Lähi-idän öljystä.⁴²⁵ Vaikka Yhdysvallat tuottaa itsekin runsaasti öljyä, se on riippuvainen tuontiöljystä.⁴²⁶ Maailman suurimpana öljyntuotajana Yhdysvaltojen etujen mukaista on hajauttaa öljyntuontiaan siten, ettei se ole liian riippuvainen yhdestäkään öljynviejämaasta.

Öljy Irakin sodan syynä nousee enemmän strategisista kuin taloudellisista intresseistä. Hallitsemalla öljyä saa paljon strategista vaikutusvaltaa. Sotilaalliseen toimintaan tarvitaan valtavasti polttoainetta. Öljyhanoja kiristämällä voitaisiin siis vaikuttaa paitsi useiden maiden talouteen myös niiden armeijan toimintakykyyn. Vaikka Yhdysvallat ei aikoisikaan itse käyttää öljyasetta, pelkkä potentiaalinen kyky kontrolloida öljyn saatavuutta (hallitsemalla öljykenttiä, -jalostamoita ja -kuljetuksia) antaa merkittävästi vaikutusvaltaa. Yhdysvaltojen intresseissä on erityisesti estää vastustajiaan käyttämästä öljyä kiristyksen välineenä, siksi se haluaa varmistaa oman vaikutusvaltansa Lähi-idän öljyrikkaalla ja strategisesti merkittävällä alueella.⁴²⁷ Sama syy aiheutti Persianlahden sodan. Valtaamalla Kuwaitin Saddam Hussein olisi saanut haltuunsa liian suuren osan maailman öljyvaroista, eikä Yhdysvallat voinut hyväksyä sitä.⁴²⁸

Irakin sodassa voidaan nähdä myös muita taloudellisia intressejä. Irak oli vaihtanut öljykauppansa valuutaksi euron. Se oli tehnyt hyvää tulosta, sillä euron arvo oli vahvistunut suhteessa dollariin. Yhdysvalloille on kuitenkin edullista, että öljykauppaa käydään dollareissa, koska se lisää dollareiden kysyntää vaihdon välineenä ja reservivaluuttana. Joidenkin spekulaatioiden mukaan Yhdysvaltojen varsinainen tavoite Irakin sodassa oli palauttaa dollarit Irakin öljyn myynnin valuutaksi ja estää muita valtioita vaihtamasta öljydollareita öljyeuroiksi (ainakin Iran oli harkinnut

---

⁴²³ Feldman 2004, 17 ja Mann 2003, 207-209. Öljy-yhtiöt ovat varmasti erittäin vaikutusvaltaisia, mutta öljysopimuksiin ei olisi välttämättä tarvittu Saddam Husseinin syrjäyttämistä. Samaan tulokseen olisi voitu päästä poistamalla sanktiot, vaikka Irakilla olikin ranskalaisten ja venäläisten kanssa tehtyjä sopimuksia odottamassa.

⁴²⁴ Aznar – Barroso – Blair – Bush, lausunto 16.3.2003.

⁴²⁵ Cordesman 2004, 24-25 ja Mann 2003, 207-208.

⁴²⁶ Gokay 2004, [WWW-dokumentti] ja Yrjönsuuri 2003, 81-85.

⁴²⁷ Parenti 2004, 54-55; Paul 2003, [WWW-dokumentti] ja Rai 2002, 99-102 ja 171-172.

⁴²⁸ Pelletière 2004, 100-101 ja Pollack 2002, 36-39.

euroihin siirtymistä).⁴²⁹ Brian Eastonin mukaan Yhdysvallat ei kuitenkaan hyödy öljydollareista niin paljoa, että sen olisi kannattanut hyökätä Irakin vain dollarin säilyttämiseksi öljykaupan välineenä. Sellainen päätös voisi perustua vain virhelaskelmiin.⁴³⁰

Paljon on puhuttu myös sotilaallis-teollisen kompleksin ja Irakin jälleenrakennuksessa mukana olevien yritysten voitoista, varsinkin kun monet niistä ovat kytköksissä Yhdysvaltojen hallintoon (esim. Halliburton, Chevron ja Bechtel). Kokonaisuutena Yhdysvallat ei kuitenkaan ole hyötynyt taloudellisesti Irakin sodasta ainakaan lyhyellä aikavälillä.⁴³¹ Talouspakotteiden poistaminen on tietenkin avannut kaupankäynnin mahdollisuuksia, mutta Irakin talous on erittäin heikossa tilassa, eikä sen käymä kauppa vaikuta juurikaan Yhdysvaltojen talouteen.

7.5. Eettiset syyt

Epäitsekäämpänä syynä Irakin sodalle on esitetty hirmuhallinnon kumoamista Bagdadissa irakilaisten ihmisoikeuksien palauttamiseksi. Wolfowitzin mukaan tämä oli yksi Irakin sodan keskeisistä syistä. Muut syyt olivat joukkotuhoaseet ja terrorismi sekä näiden kahden välinen yhteys.⁴³² Vaikka joukkotuhoaseita tai todisteita Irakin kytköksistä terrorismiin ei ole löydetty, Yhdysvaltojen edustajat ovat yhä perustelleet sodan oikeutusta ja hyödyllisyyttä sillä, että Saddam Husseinin kukistuminen on tehnyt maailmasta turvallisemman ja paremman paikan⁴³³.

Irakilaisten ihmisoikeudet ovat ehkä ainoa yleisesti hyväksytty puolustus Irakin sodalle⁴³⁴. Monien mielestä se ei kuitenkaan ollut riittävä syy sotaan. Nykyinen väkivalta ja turvattomuus verrattuna Saddam Husseinin diktatuurin eivät ole välttämättä kohentaneet irakilaisten elämänlaatua⁴³⁵. Yhdysvallat ilmeisesti oletti, että Saddam Husseinin hallinnosta kärsineet irakilaiset eivät olisi innokkaista taistelemaan hallinnon puolesta. Vaikka tämä pitää osittain paikkansa ainakin shiiojen ja kurdien osalta, irakilaisilla ei ollut juurikaan parempi näkemys Yhdysvalloista. Amerikkalaiset sotilaat eivät edustaneet heille vapauttajia vaan miehittäjiä.⁴³⁶ Olisi kuitenkin naiivia olettaa Yhdysvaltojen lähteneen sotaan puhtaasti humanitaarisista syistä. Yhdysvaltojen näkökulmasta

---

⁴²⁹ Clark 2003, [WWW-dokumentti]; Gokay 2004, [WWW-dokumentti]; Mann 2003, 207-208 ja Sharma – Tracy – Kumar 2004, [WWW-dokumentti].

⁴³⁰ Easton 2003, [WWW-dokumentti]. Ks. myös Žižek 2004, 36.

⁴³¹ Gordon – Shapiro 2004, 81-82; Parenti 2004, 49-53 ja Pelletière 2004, 142 ja 145-146.

⁴³² Wolfowitz, haastattelu 9.5.2003.

⁴³³ Bush, 23.7.2003 ja 7.10.2004.

⁴³⁴ Žižek 2004, 23.

⁴³⁵ Saddam Hussein edisti merkittävästi Irakin modernisoitumista ja teollistumista, kunnes sodat ja talouspakotteet romuttivat maan talouden (Parenti 2004, 4).

⁴³⁶ Barkawi 2004, 32-33.

irakilaisten ihmisoikeudet eivät yksistään olisi olleet riittävä syy lähteä sotaan, mutta ne vahvistivat perusteita lähteä sotaan⁴³⁷.

Humanitaariset perustelut eivät olleet kovin vahvoja, vaan niiden katsottiin olevan lähinnä suotuisia sivuvaikutuksia. Niitä alettiin painottaa enemmän vasta sodan jälkeen, kun todisteita joukkotuhoaseista tai yhteyksistä terrorismiin ei löytynyt. Muutenkin realismissa suhtaudutaan skeptisesti poliittisen toiminnan eettisiin perusteluihin, joiden takana katsotaan aina olevan valtion omia kansallisia intressejä. Realismin näkökulmasta strategiset ja taloudelliset intressit ovat kaikkein uskottavimpia. Eettisiin perusteluihin vedotaan retoriikassa lähinnä taktisista syistä, koska ne ovat hyväksyttävämpiä kuin itsekäs omien etujen ajaminen.

Christoph Bluth ja Kenneth Pollack puolustavat sodan aloittamista vaihtoehtojen puutteella. Heidän mielestään sotaan lähtöä on arvioitava suhteessa patoamispolitiikan ongelmallisuuteen. Sanktioiden ja Saddam Husseinin hirmuhallinnon pitkittäminen olisi jatkanut irakilaisten humanitaarisia kärsimyksiä, mutta joukkotuhoaseiden muodostama uhka olisi jäänyt ratkaisematta.⁴³⁸ Peiteoperaatiot Saddam Husseinin syrjäyttämiseksi olivat epäonnistuneet, eikä vallanvaihto oppositioryhmiä kautta tuntunut realistiselta vaihtoehdolta. Pelkkä pelotepolitiikka joukkotuhoaseilla varustautunutta Saddam Husseinia vastaan vaikutti vaaralliselta, koska hänellä uskottiin olevan imperialistisia pyrkimyksiä.⁴³⁹

Milan Rai puolestaan vetoaa humanitaarisiin kärsimyksiin ja argumentoi rauhanomaisen ratkaisun edistämisen ja taloudellisten pakotteiden poistamisen puolesta. Bluthin ja Pollackin tavoin hän kyseenalaistaa patoamispolitiikan käytön, mutta päätyy eri johtopäätökseen. Hänen mielestään talouspakotteet olisi pitänyt poistaa, koska ne olivat aiheuttaneet valtavan määrän irakilaisten kuolemia⁴⁴⁰. Sodan sijaan joukkotuhoaseiden leviämistä olisi pitänyt ehkäistä vientikontrollilla, asetarkastuksilla ja laajemmilla alueellisilla turvallisuusjärjestelyillä. Sodan pelättiin aiheuttavan suuren pakolaisvirran ja humanitaarisen katastrofin pakotteiden runtelemassa maassa.⁴⁴¹

Toisena eettisenä perusteluna Irakin sodalle on esitetty YK:n päätöslauselmien täytäntöönpanoa. Irakin väitettyihin joukkotuhoaseisiin vedoten Yhdysvallat katsoi olevansa oikeutettu hyökkäämään Irakiin vakauden ja turvallisuuden ylläpitämiseksi sekä turvallisuusneuvoston päätöslauselmien

---

⁴³⁷ Hersh 2004, 242 ja Wolfowitz, haastattelu 9.5.2003.

⁴³⁸ Bluth 2004, 884-886 ja Pollack 2002, 335.

⁴³⁹ Pollack 2002, 335.

⁴⁴⁰ Barkawi 2004, 36; Burke 2004, 341 ja Parenti 2004, 8.

⁴⁴¹ Rai 2002, 140, 176 ja 203. Ks. myös Aldouri, puhe 19.3.2003.

toimeenpanemiseksi. Tämäkään syy ei kuulosta vakuuttavalta. Yhdysvallat on nimittäin tukenut kansainvälisten järjestöjen arvovaltaa erittäin valikoivasti.⁴⁴² Monet muutkin maat ovat rikkoneet YK:n päätöslausemia, mutta siihen on suhtauduttu välinpitämättömästi. Lisäksi Yhdysvaltojen valtuudet voimankäyttöön Irakia koskevien päätöslauselmien toimeenpanemiseksi ovat kiistanalaiset.⁴⁴³

Päätöslauselma 678 oli oikeuttanut jäsenvaltiot ”käyttämään kaikkia tarpeellisia keinoja” varmistaakseen Irakin noudattavan päätöslauselmaa 660 ja muita relevantteja päätöslausemia⁴⁴⁴. Päätöslauselma 660 oli vaatinut Irakia vetäytymään Kuwaitista⁴⁴⁵. Kun Irak ei tehnyt tätä määräaikaan mennessä, Yhdysvaltojen johtama liittouma käytti päätöslauselman 678 valtuuksia ja pakotti sotimalla Irakin vetäytymään. Tulitauko tehtiin päätöslauselmalla 686, joka jätti voimaan päätöslauselman 678 antamat valtuudet, kunnes Irak olisi lopettanut sotatoimet, kumonnut kaikki toimensa Kuwaitin liittämiseksi itseensä ja palauttanut sotavangit ja anastetun omaisuuden⁴⁴⁶. George Bushin mukaan Yhdysvalloilla oli suvereeni oikeus käyttää voimaa kansallisen turvallisuutensa varmistamiseksi. Lisäksi hän katsoi päätöslauselmien 678 ja 687 oikeuttavan voimankäyttöön Irakia vastaan.⁴⁴⁷

On kuitenkin kyseenalaista voidaanko päätöslauselman 678 antamia valtuuksia soveltaa myöhempien päätöslauselmien toimeenpanoon⁴⁴⁸. Vasta päätöslauselma 687 vaati Irakilta joukkotuhoaseista luopumista ja määräsi talouspakotteet kumottaviksi vasta, kun Irak olisi suorittanut aseidenriisunna⁴⁴⁹. Ilmeisesti sanktioiden katsottiin olevan riittävä keino noudattamisen takaamiseksi. Voimankäytön oikeutuksena on siteerattu myös päätöslauselmaa 1441, joka oli antanut Irakille ”viimeisen mahdollisuuden” noudattaa aseidenriisuntaa koskevia vaatimuksia ja varoitti ”vakavista seuraamuksista”, jos Irak rikkoisi velvoitteitaan⁴⁵⁰.

Jäsenvaltioita ei kuitenkaan valtuutettu toteuttamaan ”vakavia seuraamuksia”. Monien mielestä oikeus päättää viimeisen mahdollisuuden päättymisestä ja ”vakavien seuraamusten” toteuttamisesta kuului turvallisuusneuvostolle eikä yksittäisille jäsenmaille. Enemmistö turvallisuusneuvoston jäsenistä vastusti voimankäyttöä Irakia vastaan ainakin niin pian

---

⁴⁴² Gordon – Shapiro 2004, 166.

⁴⁴³ Ks. Bluth 2004, 885; Rai 2002, 146-149 ja Yrjösuuri 2003, 25 ja 65-69.

⁴⁴⁴ Turvallisuusneuvoston päätöslauselma 678.

⁴⁴⁵ Turvallisuusneuvoston päätöslauselma 660.

⁴⁴⁶ Turvallisuusneuvoston päätöslauselma 686.

⁴⁴⁷ Bush, puhe 17.3.2003. Ks. myös Powell, lehdistötilaisuus 17.3.2003.

⁴⁴⁸ Rai 2002, 147

⁴⁴⁹ Turvallisuusneuvoston päätöslauselma 687.

⁴⁵⁰ Turvallisuusneuvoston päätöslauselma 1441.

asetarkastusten uudelleenaloittamisen jälkeen, ja niinpä ehdotus uudesta päätöslauselmasta vedettiin pois ennen äänestystä.⁴⁵¹ Turvallisuusneuvosto ei siis koskaan valtuuttanut Irakin sotaa eksplisiittisesti, ja YK:n pääsihteeri Kofi Annan piti sotaa laittomana YK:n peruskirjan näkökulmasta⁴⁵². Parhaimmillaankin hyökkäystä Irakiin on siis pidettävä epäilyttävänä kansainvälisen lain valossa⁴⁵³.

Itse asiassa Yhdysvaltojen hallinnossa oli henkilöitä, jotka epäilivät alun perinkin, kannattaisiko Irakin kysymystä viedä YK:hon⁴⁵⁴. Lopulta YK:ta päätettiin ainakin yrittää, vaikka Yhdysvallat varasikin kaiken aikaa itselleen oikeuden toimia myös unilateraalisti. Syyskuussa 2002 George Bush piti puheen YK:n yleiskokouksessa kehottaen järjestöä kantamaan vastuunsa Irakin kieltäytyessä toteuttamasta turvallisuusneuvoston päätöslausemia. Hänen mielestään järjestö tuomitsi muutoin itsensä epärelevantiksi niin kuin kävi Kansainliitolle, jonka päätökset olivat pelkkiä sanoja ja toiveita. Yhdysvallat aikoi joka tapauksessa huolehtia päättäväisesti päätöslauselmien toimeenpanosta.⁴⁵⁵ Turvallisuusneuvosto hyväksyikin vaativan päätöslauselman 1441 ja lähetti asetarkastajat takaisin Irakiin. Kun se ei kuitenkaan suostunut valtuuttamaan Irakin sotaa, George Bush katsoi sen epäonnistuneen vastuunsa kantamisessa⁴⁵⁶. Hans Blix pitää kummallisena Yhdysvaltojen käsitystä, että kun vahva enemmistö turvallisuusneuvostossa vastusti pienen vähemmistön näkemystä, enemmistö oli epäonnistunut sitä kohdanneessa testissä⁴⁵⁷.

7.6. Sodan ajoitus

Aika ei tietenkään ole mikään varsinainen syy sodalle. Katson kuitenkin aikaan liittyvien tekijöiden tarkastelemisen auttavan ymmärtämään Irakin sodan syttymistä. Yhdysvallat oli harjoittanut patoamispolitiikkaa Irakin suhteen aina Persianlahden sodan päättymisestä asti. Patoamispolitiikan jatkaminen kävi kuitenkin koko ajan vaikeammaksi. YK:n asettamat Irakin vastaiset pakotteet olivat aiheuttaneet kasvavaa kansainvälistä paheksuntaa, koska ne vaikeuttivat tavallisten irakilaisten elämää, mutta tehosivat huonosti vallanpitäjiin. Pakotteita kevennettiin ensin Ruokaa öljystä - ohjelmalla, mutta se ei poistanut niihin sisältyvää humanitaarista ongelmaa.⁴⁵⁸ Ranska, Venäjä ja Kiina katsoivat Irakin ja UNSCOM:n edistyneen aseidenriisunnassa kohtuullisen hyvin ja alkoivat

⁴⁵¹ Blix 2004, 5-9. Ks. myös Rai 2002, 147-149.

⁴⁵² BBC, uutinen 16.9.2004 ja Eckhard 2004, [WWW-dokumnetti].

⁴⁵³ Feldman 2004, 56.

⁴⁵⁴ Bluth 2004, 879 ja Woodward 2004, 156-157 ja 174-176.

⁴⁵⁵ Bush, puhe 12.9.2003.

⁴⁵⁶ Bush, puhe 17.3.2003.

⁴⁵⁷ Blix 2004, 9. Ks. myös Powell, lehdistötilaisuus 17.3.2003.

⁴⁵⁸ Blix 2004, 36 ja McHugh 2003, 59-61 ja 67-68.

kannattaa pakotteiden keventämistä tai poistamista kokonaan. Yhdysvaltojen ja Iso-Britannian vastustuksen takia se ei kuitenkaan ollut mahdollista.⁴⁵⁹

Kansainvälisen hyväksynnän puuttuessa talouspakotteet alkoivat kuitenkin murentua. Irak salakuljetti öljyä, ja Ruokaa öljystä -ohjelmaan liittyi myös korruptiota. Lisäksi useat maat (muun muassa Ranska, Venäjä ja Irakin naapurimaat) alkoivat käydä yhä enemmän kauppaa Irakin kanssa. Estääkseen pakotejärjestelmää romahtamasta Yhdysvallat ja Iso-Britannia esittivät turvallisuusneuvostolle paremmin kohdennettuja täsmäpakotteita (*smart sanctions*), jotka turvallisuusneuvosto lopulta hyväksyi. Silti epäilyt pakotteiden kiertämisestä eivät loppuneet. Yhdysvaltoja huolettivat Irakin mahdollisuudet hankkia sotilastarvikkeita ja erityisesti joukkotuhoaseisiin liittyvää materiaalia ulkomailta.⁴⁶⁰ Sanktioiden jatkuva heikkeneminen ja uskomus Irakin pyrkimykseen hankkia joukkotuhoaseita saivat Yhdysvallat pitämään vain ajan kysymyksenä sitä, milloin Irak onnistuisi valmistamaan ydinaseen. Irakin muodostaman uhkan pelättiin siis kasvavan ajan kuluessa, kuten aikaisemmin on tullut esille.

Sota Saddam Husseinin syrjäyttämiseksi oli ollut uskonservatiivien agendalla jo pitkään⁴⁶¹. Muun muassa Richard Perle, Donald Rumsfeld ja Paul Wolfowitz allekirjoittivat presidentti Bill Clintonille vuonna 1998 lähetetyn avoimen kirjeen, jossa kehoitetaan sotilaalliseen toimintaan, koska diplomatia ei kirjoittajien mielestä toiminut Irakin suhteen. Kirjeessä varoitetaan, että "if Saddam does acquire the capability to deliver weapons of mass destruction, [...] the safety of American troops in the region, of our friends and allies like Israel and the moderate Arab states, and a significant portion of the world's supply of oil will all be put at hazard".⁴⁶²

World Trade Centeriin kohdistuneet terrori-iskut antoivat uskonservatiiveille tilaisuuden toteuttaa agendaansa, koska useammat Yhdysvaltojen kansalaiset ja hallinnon jäsenet alkoivat pitää terrorismia, Irakia ja joukkotuhoaseita merkittävinä uhkina. Tilaisuus oli käytettävä nopeasti, ennen kuin hetki menisi ohi. Esimerkiksi Donald Rumsfeldin ja Paul Wolfowitzin kerrotaan ehdottaneen Irakiin hyökkäämistä heti syyskuun 11. päivän terrori-iskujen jälkeen. Hallinnossa tultiin kuitenkin siihen lopputulokseen, että Afganistan ja al-Qaida olisivat ensisijaisia kohteita ja Irakin kysymykseen palattaisiin myöhemmin.⁴⁶³

⁴⁵⁹ Anderson – Stansfield 2004, 99; Bluth 2004, 877-878 ja Katzman 2003b, 70.

⁴⁶⁰ Blix 2004, 56 ja Katzman 2003b, 69 ja 78-80.

⁴⁶¹ Gordon – Shapiro 2004, 69.

⁴⁶² Abrams et al., kirje 26. 1. 1998. "Jos Saddam saavuttaa kyvyn levittää joukkotuhoaseita, [...] alueella olevien amerikkalaisten joukkojen, meidän ystäviemme ja liittolaistemme, kuten Israelin ja maltillisten arabivaltioiden, turvallisuus ja merkittävä osa maailman öljyvaroista vaarantantuvat kaikki." (Kirjoittajan suomennos.)

⁴⁶³ Anderson – Stansfield 2004, 99-100 ja Woodward 2002, 49

Asetarkastusten aikataulu muodostui erittäin tiukaksi. Irak ilmeisesti hyväksyi asetarkastajien paluun vasta Yhdysvaltojen sotilaallisen painostuksen vaikutuksesta. Persianlahdelle keskitettyjä joukkoja ei kuitenkaan voitu tai haluttu pitää pitkää aikaa toimettona. Kevättalvella 2003 alkoi olla ratkaisujen aika. Kuuma kausi oli lähestymässä, ja sotiminen kesähelteillä olisi ollut paljon raskaampaa, varsinkin kemiallisten aseiden käytöltä suojaavissa varusteissa. Toisaalta julkinen momentum olisi voinut kadota syksyyn mennessä.⁴⁶⁴ Mitä kauemmin aikaa kuluisi terrori-iskuista, sitä heikommaksi sodan kannatus kävisi. Niinpä Yhdysvallat ei ollut valmis antamaan asetarkastajille kovin paljoa aikaa Irakin tutkimiseen, vaan hyökkäsi sinne jo vajaan neljän kuukauden kuluttua tarkastusten uudelleenaloittamisesta.

Yhdysvaltojen toiminta on aiheuttanut epäilyjä, ettei se edes halunnut asetarkastusten onnistuvan. Sen on arveltu päättäneen sodasta jo paljon aikaisemmin kuin sotilasoperaatio itse asiassa alkoi. Ehkä asiasta oli päätetty jo ennen asetarkastuksien alkamista. Irakia koskevia sotasuunnitelmia oli ryhdytty laatimaan jo pian Afganistanin sodan alettua syystalvella 2001⁴⁶⁵. Päätös sodasta ei silti ole varmastikaan ollut ehdoton, vaan siitä oltaisiin voitu luopua, jos jotain odottamatonta olisi tapahtunut niin, että Yhdysvallat olisi vakuuttunut Irakin hallinnon muuttaneen luonnettaan ja luopuneen joukkotuhoaseiden tavoittelusta.⁴⁶⁶ Joka tapauksessa Yhdysvallat ei antanut asetarkastuksille kunnollista mahdollisuutta. Toisaalta se ei olisi luultavasti muuttanut mitään. Koska asetarkastajat eivät löytäneet Irakista mitään raskauttavaa, mutta eivät pystyneet myöskään todistamaan Irakin tuhon kaikkii joukkotuhoaseensa, varmuutta aseidenriisunnasta olisi tuskin syntynyt pitempienkään asetarkastusten tuloksena.⁴⁶⁷

---

⁴⁶⁴ Blix 2004, 14 ja Clark 2003, 17-18.

⁴⁶⁵ Hersh 2004, 188 ja Woodward 2004, 30-31, 145 ja 154-155.

⁴⁶⁶ Blix 2004, 5-6 ja 12-13.

⁴⁶⁷ Bluth 2004, 891.

8. Yhteenveto

Irakin sota on tässä tutkimuksessa tarkasteltu sekä erilaisten aihealueiden että peliteoreettisten mallien avulla. Tarkastelu keskittyi pohtimaan sodan syitä, joita löytyikin monia. Kuten kansainvälisen politiikan ilmiöt yleensäkin, myös Irakin sota oli kompleksinen tapahtuma, jota ei voida selittää millään yhdellä syyllä, vaan siihen päädyttiin monen tekijän yhteisvaikutuksesta. Strategiset ja taloudelliset intressit olivat käsittääkseni avainasemassa sodasta päätettäessä, etenkin kun asiaa tarkastellaan realismin edellyttämän vallan ja oman edun tavoittelun näkökulmasta. Ilman Lähi-idän öljyvaroja sota tuskin olisi syttynyt, koska alueen strateginen painoarvo olisi ollut huomattavasti pienempi. Nämä syyt eivät kuitenkaan olleet sopivia sodan oikeuttamiseen ja markkinoimiseen suurelle yleisölle. Niinpä joukkotuhoaseet nousivat keskeiseen osaan tarjoamalla sopivan argumentin sodan aloittamiselle⁴⁶⁸. Samalla molemminpuolinen epäluottamus esti mahdollisuudet neuvotteluratkaisun löytämiselle. Terrorismin pelkoa ja eettisiä syitä voidaan pitää toissijaisina syinä, jotka eivät varsinaisesti aiheuttaneet sota, mutta vahvistivat Yhdysvaltojen käsitystä sodan tarpeellisuudesta. Lisäksi sodan ajoitus ja julkinen mielipide Yhdysvalloissa toimivat sodan mahdollistavina tekijöinä.

Moniulotteisia ilmiöitä tutkittaessa peliteoriasta voi olla joko hyötyä tai haittaa. Ongelmaksi peliteorian käyttö voi muodostua, jos tutkija pakottaa todellisuuden yhteen yksinkertaistettuun malliin. Yksikään kansainvälisen politiikan tapahtuma ei ole pelkistettävissä yhdeksi ainoaksi peliksi. (Esimerkiksi Kuuban kriisiä voidaan tarkastella monella muullakin tavalla kuin pelkuripelinä.) Jos jokaisen mallin rajallisuus todellisuuden kuvaajana pidetään mielessä, peliteoria saattaa kuitenkin osoittautua hyödylliseksi kompleksisten tapausten tutkimisessa. Pelien avulla tapahtumavyyhdestä voidaan irrottaa yksi asia kerrallaan tarkastelun kohteeksi.

Tässä tutkimuksessa Irakin sota tarkasteltiin aluksi yleisenä strategisena tilanteena. Käyttämäni peloteppelin valossa Irakin sota esiintyi lähinnä Yhdysvaltojen voimapoliittisena tekona, jota Irak heikompana valtiona ei kyennyt estämään. Yhdysvaltojen ja Irakin välillä ei vallinnut vallan tasapainoa, jonka kautta Irakin muodostama pelote olisi voinut ehkäistä Yhdysvaltojen hyökkäyksen. Miksi Yhdysvallat sitten halusi käyttää tätä mahdollisuutta hyväkseen? Pelin avulla

---

⁴⁶⁸ Tällä en tarkoita, etteikö joukkotuhoaseiden leviämisen estäminen olisi kuulunut aidosti Yhdysvaltojen tavoitteisiin. Joukkotuhoaseiden merkitys painottui mielestäni kuitenkin sodan oikeuttamiseen. Tätä perustelen sillä, että Yhdysvallat päätti keskittyä Irakiin ja suhtautui paljon maltillisemmin Pohjois-Koreaan ja Iraniin, vaikka niitä voidaan pitää joukkotuhoaseiden leviämisen kannalta ensisijaisina huolen aiheina.

huomio kiinnittyi paitsi Yhdysvaltojen sodasta etsimiin tavoitteisiin ennen kaikkea sen tyytymättömyyteen status quohon Irakissa ja Lähi-idässä laajemminkin.

Irakilla uskottiin olevan imperialistisia tavoitteita Lähi-idässä, jotka Yhdysvallat koki haitallisiksi omille intresseilleen alueella. Irakin muodostama ongelma oli ollut ratkaisematta Persianlahden sodasta asti. Sanktiot ja patoaminen eivät vaikuttaneet toimivilta keinoilta. Vanhan politiikan jatkaminen kävi yhä vaikeammaksi myös sanktioiden aiheuttamien humanitaaristen ongelmien takia, jotka lisäsivät amerikkalaisvastaisuutta varsinkin arabimaissa. Syyskuun 11. päivän terrori-iskujen jälkeen Yhdysvallat oli myös alkanut kokea itsensä uudella tavalla uhatuksi joukkotuhoaseiden ja terrorismin takia. Öljyrikas Lähi-itä on strategisesti merkittävä alue, jolla Yhdysvallat halusi säilyttää vaikutusvaltansa. Tukeutuminen epävakaaseen Saudi-Arabiaan ei riittänyt turvaamaan sen intressejä. Itse asiassa amerikkalaisten joukkojen läsnäolosta muslimien pyhällä maalla oli muodostunut osa ongelmaa terrorismia lietsovana asiana. Kun peliin otettiin mukaan aikavaiheet, huomattiin ettei odottamisesta olisi koitunut Yhdysvalloille hyötyä. Sen sijaan se pelkäsi tilanteen heikkenevän Irakin uhkan kasvaessa. Niinpä Yhdysvaltojen kannatti hyökätä mahdollisen aikaisessa vaiheessa, eikä jäädä odottamaan asetarkastusten tuloksia.

Hyperpelissä tarkastelun kohteeksi nostettiin toimijoiden eriävät käsitykset kohtaamastaan todellisuudesta. Pelotepelissä Irak ei pystynyt säilyttämään status quota heikon pelotteensa vuoksi. Tässä pelissä keskeistä oli sen sijaan puuttuva uskottavuus. Irakin käymät sodat Irania ja Kuwaitia vastaan nostattivat epäilyjä Saddam Husseinin aikeista palauttaa Irakille Assyrian ja Babylonian valtakuntien aikainen alueellinen suurvalta-asema. Irakin aikaisemmin harjoittaman joukkotuhoaseohjelmien peittelyn katsottiin todistavan, ettei Irak koskaan luopuisi niistä vapaaehtoisesti. Ilmeisesti Irakin joukkotuhoaseet oli kuitenkin tarkoitettu pelotteeksi Irania ja Israelia vastaan, ja ohjelmien peittelyllä pyrittiin pitämään pelotetta yllä, vaikka Irakilla ei enää ollut joukkotuhoaseita. Aset ja todisteet oli tuhottu kauan sitten, eikä tuhoamisesta voitu enää antaa pitävää näyttöä.

Tarkasteltaessa Irakin sotaa sarjana pelejä 'roistovaltioita' vastaan, joissa tavoitteena on estää joukkotuhoaseiden leviämistä, sodan aloittamisen rationaalisuus kyseenalaistettiin. Tässä laajemmassa kontekstissa Yhdysvaltojen valinta vaikuttaa huonolta vaihtoehdolta, koska se voi jatkossa vaikeuttaa joukkotuhoaseiden leviämisen ehkäisemistä ja olla siten Yhdysvaltojen etujen vastaista pitkällä tähtäimellä. On mielenkiintoista havaita, miten sodan rationaalisuus riippuu näkökulman valinnasta. Pelotepelissä keskityttiin pelkästään Yhdysvaltoihin ja Irakiin, jolloin sodan

aloittaminen oli Yhdysvaltojen kannalta rationaalista eli edullista Yhdysvalloille suhteessa Irakiin. Hyperpelissä valintaa voidaan pitää rationaalisena enää saatavilla olleen informaation heikon laadun vuoksi (väärä kuva todellisuudesta).

Kahden tason pelissä pohdittiin Yhdysvaltojen päätöksentekoa suhteessa maan sisäpolitiikkaan. Syyskuun 11. päivän terrori-iskut muuttivat merkittävästi poliittista tilannetta. Ne herättivät Yhdysvalloissa uuden haavoittuvuuden tunteen, jota alettiin torjua aggressiivisella turvallisuuden tavoittelulla. Sisäpoliittinen kannatus antoi Yhdysvaltojen hallinnolle mahdollisuuden hyökätä Irakiin, jota myös käytettiin. Tämä herättää lisää epäilyksiä sodan rationaalisuudesta, koska sotaan johtanut dynamiikka sisälsi niin oleellisesti täysin Irakiin liittymättömiä syitä.

Sotaa edeltävien tietojen ja käsitysten valossa Irakin sota voidaan silti pitää ainakin jossain mielessä (vrt. peloteveli) Yhdysvaltojen kannalta rationaalisena valintana, vaikka näin jälkepäin voidaankin väittää, ettei Irakin sota osoittautunut Yhdysvalloille kannattavaksi. Toisin sanoen Irakin sota ei olisi ollut rationaalinen valinta edes pelotevelin puitteissa, jos etukäteen olisi ollut tiedossa, ettei Irakilla ole joukkotuhoaseita ja että turvallisuustilanteen kohentaminen sodan jälkeen tulisi olemaan näin vaikeaa. (Nämä tiedot olisivat nostaneet Yhdysvaltojen voittoja status quosta ja heikentäneet sodasta saatavia voittoja, jolloin sota ei enää olisi ollut rationaalinen valinta.)

Kaiken kaikkiaan peliteoria metodina sopii mielestäni hyvin strategisten tilanteiden tutkimiseen. Se on kuitenkin vain yksi metodi monien muiden joukossa. Sen esittämät kysymykset kohdistavat huomion tiettyihin asioihin kuten pelaajiin, heidän intresseihinsä, tarjolla oleviin toimintavaihtoehtoihin ja mahdollisiin lopputuloksiin. Jonkin toisen metodin esittämät kysymykset mahdollistaisivat tilanteen tarkastelun erilaisesta näkökulmasta, joka saattaa jäädä peliteoriassa vähemmälle huomiolle tai kokonaan sivuun.

Esimerkiksi byrokraattisesta näkökulmasta Irakin sota voitaisiin selittää selkeän strategian puutteella. Tämän ajattelutavan mukaan sotaan oltaisiin ajauduttu, koska joukkojen keskittäminen Persianlahdelle ja Irakin vastainen kova retoriikka aiheuttivat paineita voimankäyttöön, kun Irak ei näyttänyt antavan periksi. Yhdysvaltojen hallinnossa saattoi olla niin paljon ristiriitaisia näkemyksiä tilanteen vaatimista toimenpiteistä, ettei varsinaisia yhtenäisiä intressejä tai selkeitä suunnitelmia ollut koskaan olemassakaan Peliteorian oletukset toimijoiden yhtenäisyydestä ja määriteltävissä olevista intresseistä tekisivät peliteoriasta huonon metodin tällaiseen tarkasteluun.

Peliteoreettiset mallit kiinnittävät huomion strategisiin kysymyksiin. Ketkä ovat keskeisimmät toimijat ja mitkä ovat heidän intressinsä? Mitä toimintavaihtoehtoja heillä on ja millaisiin lopputuloksiin ne voivat johtaa? Nämä kysymykset jäsentävät tutkimusta ja antavat sille selkeän rakenteen. Peliteoria ei kuitenkaan kerro vastauksia esittämiinsä kysymyksiin, vaan tutkija joutuu määrittelemään pelaajat, intressit, toimintavaihtoehdot ja lopputulokset teoreettisen viitekehjoksensä ja tapauskohtaisen aineistonsa avulla. Muodostaessani peliteoreettisia malleja Irakin sodasta mieleeni nousi joukko jatkokysymyksiä vastausten perusteista. Miksi juuri nämä toimijat ovat keskeisiä? Miten toimijoiden intressit voidaan selvittää? Ovatko määritellyt vaihtoehdot kattavia? Kuinka realistisia arviot lopputuloksista ovat?

Tämä on mielestäni eräs peliteorian keskeisiä vahvuuksia. Se on analyyttinen väline, joka kannustaa loogisesti etenevään päättelyyn ja pakottaa miettimään perusteluita analyysin pohjalle. Peliteorialta odotetaan usein eksaktiutta ja kykyä ennustaa tapahtumia. On kuitenkin muistettava, että looginen päättely voi tuottaa oikeita vastauksia vain, jos alkuoletukset ovat tosia. Jos peliteoreettinen malli kuvaa todellisuutta heikosti, vika saattaa olla peliteorian omissa oletuksissa strategisesta päätöksenteosta, tutkijan tekemissä oletuksissa strategisesta tilanteesta tai molemmissa.

Hyvää peliteoriassa on sen oletusten eksplisiittisyys, joka toisaalta altistaa suuntauksen myös kritiikille. Mikäli peliteorian oletukset toimijoiden yhtenäisyydestä tai rationaalisuudesta eivät pidä paikkaansa, on oletuksia syytä muokata tai hylätä kokonaan. Toisaalta monien mallien ongelmat saattavat johtua tutkijan tekemissä oletuksista. Koska peliteoreettiseen malliin tarvittavia tutkijan tekemiä oletuksia ei voida pitää sen täsmällisempinä kuin minkään muunkaan tutkimussuuntauksen tuottamia väitteitä, ei peliteoria kykene tuottamaan muita metodeja tarkempaa tietoa kansainvälisestä politiikasta. Tieteenalan moninaisuuden kannalta on hyvä, että tarjolla on useampia mahdollisia tutkimusvälineitä. Peliteoria on siis omalla tavallaan rajoittunut tutkimusmenetelmä, mutta sillä on oma paikkansa alan metodien joukossa.

Lähdeluettelo

Primäärilähteet

- Aldouri, Mohammed, "Statement by H.E. Dr. Mohammed Aldouri Permanent Representative of Iraq to the UN in the Security Council's open meeting on Iraq." Puhe 19.3.2003. <<http://www.iraqwatch.org/government/Iraq/For-Ministry/iraq-mfa-aldouri-031903.htm>>
- Aldouri, Mohammed, "Statement of H.E. Dr. Mohammed Aldouri Permanent Representative of the Republic of Iraq to the United Nations." Puhe 5.2.2003. <<http://www.iraqwatch.org/government/Iraq/For-Ministry/iraq-mfa-aldouri-un-020503.htm>>
- Aldouri, Mohammed, "Statement of H.E. Dr. Mohammed Aldouri, Permanent Representative of the Republic of Iraq to the United Nations in the Security Council open meeting on the Situation in Iraq." Puhe 14.2.2003. <<http://www.iraqwatch.org/government/Iraq/For-Ministry/iraq-mfa-aldouri-021403.htm>>
- Aznar, Jose Maria – Jose Manuel Durao Barroso – Tony Blair – George W. Bush, "Statement of the Atlantic Summit: A Vision for Iraq and the Iraqi People". Lausunto 16.3.2003. <<http://www.state.gov/p/eur/rls/rm/2003/18761.htm>>
- Bush, George W., "President George Bush Discusses Iraq in National Press Conference". Lehdistöilaisuus 6.3.2003. <<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/03/20030306-8.html>>
- Bush, George W., "Remarks by President Bush and Prime Minister Howard of Australia". Lehdistöilaisuus Crawfordissa Teksasissa 3.5.2003. <<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/05/20030503-1.html>>
- Bush, George W., "Remarks by the President at 2002 Graduation Exercise of the United States Military Academy." Puhe New Yorkissa 1.6.2002. <<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/06/20020601-3.html>>
- Bush, George W., "Remarks by the President from the USS Abraham Lincoln." Puhe merellä San Diegon edustalla 1.5.2003. <<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/05/iraq/20030501-15.html>>
- Bush, George W., "Remarks by the President in Address to the Nation." Televisioitu puhe 17.3.2003. <<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/03/20030317-7.html>>
- Bush, George W., "Remarks by the President in Address to the United Nations General Assembly". Puhe YK:n yleiskokouksessa 12.9.2002. <<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/09/20020912-1.html>>
- Bush, George W., "Remarks by the President in South Dakota Welcome". Puhe Sioux Fallsissa Etelä-Dakotassa 3.11.2002. <<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/11/20021103-3.html>>

- Bush, George W., "Remarks by the President on Iraq". Puhe Cincinnati Museokeskuksessa Ohiossa 7.10.2002. <<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/10/20021007-8.html>>
- Bush, George W., "Remarks by the President Upon Arrival." Puhe Washingtonissa 16.9.2001. <<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010916-2.html>>
- Bush, George W., "President Rallies the Troops in Alaska." Puhe Anchorageessa 16.2.2002. <<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/02/20020216-1.html>>
- Bush, George W., "The President's State of the Union Address." Puhe Yhdysvaltojen kongressissa Washintonissa 29.1.2002. <<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html>>
- Cheney, Richard B., "Remarks by the Vice President to the Veterans of Foreign Wars 103rd National Convention". Puhe 26.8.2002. <<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/08/20020826.html>>
- Cheney, Richard B., "Full Transcript: Vice President Cheney Defends Bush Policy". Haastattelu 15.9.2003. <<http://www.911injured.org/Media/News/washpost091503.htm>>
- Cheney, Richard B., "Remarks by the Vice President at a Luncheon for Congresswoman Shelley Moore Capito". Puhe Charlestonissa West Virginiassa 15.9.2003. <<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/09/20030915-8.html>>
- Hussein, Saddam, "Extracts of Saddam's television address." Televisioitu puhe 24.3.2003. <http://www.iol.co.za/index.php?sf=2813&art_id=qw1048500544516B262&click_id=2813&set_id=1> tai <<http://www.guardian.co.uk/Iraq/Story/0,2763,920868,00.html>>
- Hussein, Saddam, "Interview with President Saddam Hussein". Dan Ratherin tekemä haastattelu CBS:n ohjelmaan *60 Minutes II*, 24.2.2003. <<http://www.iraqwatch.org/government/Iraq/Hussein%20Speeches/iraq-hussein-022403.htm>> tai <http://www.cbsnews.com/htdocs/iraq/framesource_interview.html>
- Hussein, Saddam, "Oath and Speech". Puhe 17.10.2002. <<http://www.iraqwatch.org/government/iraq/hussein%20speeches/iraq-saddam-101702.htm>> tai <<http://www.guardian.co.uk/Iraq/Story/0,2763,814888,00.html>>
- Hussein, Saddam, "Speech of His Excellency President Saddam Hussein on the Occasion of the Thirty-Fourth Anniversary of the 17-30 July Revolution." Puhe 17.7.2002. <<http://www.iraqwatch.org/government/Iraq/Hussein%20Speeches/iraq-saddam-071702.htm>>
- Hussein, Saddam, "Televised address by the Iraqi president to mark the 82nd anniversary of the establishment of the country's army." Puhe 6.1.2003. <<http://www.guardian.co.uk/print/0,3858,4577682-103550,00.html>> tai <<http://www.iraqwatch.org/government/Iraq/For-Ministry/iraq-mfa-hussein-010603.htm>>
- Hussein, Saddam, "Text of Saddam Hussein's speech." Televisioitu puhe 20.3.2003. <<http://www.bjreview.com.cn/Baghdad/20030321-00.htm>> tai <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/2867235.stm>

- Hussein, Saddam, "Text of the letter addressed by H.E. Mr. Saddam Hussein President of the Republic of Iraq to the General Assembly". Kirje 19.9.2002.
<<http://www.iraqwatch.org/government/Iraq/Hussein%20Speeches/iraq-hussein-091902.htm>>
- "National Security Strategy of the United States of America". Syyskuu 2002.
<<http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf>>
- Powell, Colin, "Briefing on Situation With Iraq". Lehdistötilaisuus Washingtonissa 17.3.2003.
<<http://www.state.gov/secretary/former/powell/remarks/2003/18771.htm>>
- Powell, Colin, "US Secretary of State's Address to the United Nations Security Council." Puhe New Yorkissa 5.2.2003. <<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/02/20030205-1.html>> ja <<http://www.guardian.co.uk/Iraq/Story/0,2763,889531,00.html>>
- Rice, Condoleezza, "Interview With Condoleezza Rice." Wolf Blitzerin CNN:lle tekemä haastattelu 8.9.2005. <<http://transcripts.cnn.com/TRANSCRIPTS/0209/08/le.00.html>>
- Rumsfeld, Donald H., "DoD News Briefing – Secretary Rumsfeld and Gen. Myers". 11.3.2003. Lehdistötilaisuus Washingtonissa.
<http://www.defenselink.mil/transcripts/2003/t03112003_t0311sd.html>
- Rumsfeld, Donald H., "Interview with the National Journalist Roundtable," Haastattelu 7.8.2002.
<http://www.defenselink.mil/transcripts/2002/t08072002_t0805sd.html>
- Rumsfeld, Donald H., "Secretary Rumsfeld Remarks on ABC 'This Week with George Stephanopoulos'". Haastattelu 30.3.2003.
<http://www.defenselink.mil/transcripts/2003/t03302003_t0330sdabcsteph.html>
- Sabri, Naji, "Letter from Naji Sabri, Iraqi Foreign Minister, to Kofi Annan, UN Secretary General." Kirje 16.9.2002. <<http://www.iraqwatch.org/government/Iraq/For-Ministry/iraq-mfa-091602.htm>> tai <<http://www.al-bab.com/arab/docs/iraq/sabri2002a.htm>>
- Sabri, Naji, "Minister of Foreign Affairs holds press conference." Lehdistötilaisuus 27.1.2003.
<<http://www.iraqwatch.org/government/Iraq/For-Ministry/iraq-mfa-sabri-012703.htm>>
- Sabri, Naji, "Minister of Foreign Affairs Responds to the Statement of the UNMOVIC Head Before the SC." Kirje 30.1.2003. <<http://www.iraqwatch.org/government/Iraq/For-Ministry/iraq-mfa-sabrilletter-013003.htm>>
- Wolfowitz, Paul, "Deputy Secretary Wolfowitz Interview with Karen DeYoung, Washington Post". Haastattelu 28.5.2003. <<http://www.defenselink.mil/transcripts/2003/tr20030528-depsecdef0222.html>>
- Wolfowitz, Paul, "Deputy Secretary Wolfowitz Interview with Sam Tannenhau, Vanity Fair". Haastattelu 9.5.2003. <<http://www.defenselink.mil/transcripts/2003/tr20030509-depsecdef0223.html>>

Sekundäärilähteet

- Abrams, Elliot – Richard L. Armitage – William J. Bennett – Jeffrey Bergner – John Bolton – Paula Dobriansky – Francis Fukuyama – Robert Kagan – Zalmay Khalilzad – William Kristol – Richard Perle – Peter W. Rodman – Donald Rumsfeld – William Schneider, Jr. – Vin Weber – Paul Wolfowitz – R. James Woolsey – Robert B. Zoellick. Avoin kirje presidentti Clintonille 26.1.1998. <<http://www.newamericancentury.org/iraqclintonletter.htm>>
- Albright, Madeleine K., ”Preserving Principle and Safeguarding Stability: United States Policy Toward Iraq”. Puhe Georgetownin yliopistolla Washingtonissa 26.3.1997. <<http://secretary.state.gov/www/statements/970326.html>>
- Al-Khalil, Samir (1990), *Republic of Fear*. Lontoo: Hutchinson Radius.
- Allison, Graham T. (1987), Conceptual Models and the Cuban Missile Crisis. Teoksessa: Viotti, Paul. R. – Mark V. Kauppi (toim.), *International Relations Theory. Realism, Pluralism, Globalism*, s. 282-331. Macmillan: New York.
- Amorim, Celso L. N. 27.3.1999. ”Amorim’s Report” eli YK:n dokumentti S/1999/356: *Report of the First Panel Established Pursuant to the Note by the President of the Security Council on 30 January 1999 (S/1999/100), Concerning Disarmament and Current and Future Ongoing Monitoring and Verification issues*. [WWW-dokumentti]. <<http://www.un.org/Depts/unmovic/documents/AMORIM.PDF>>
- Anderson, Liam – Gareth Stansfield (2004), *The Future of Iraq: Dictatorship, Democracy, or Division?* New York: Palgrave Macmillan.
- Apunen, Osmo (1991), *Kansainvälisen politiikan metodologiset perusteet. Oppihistoriallisia ääriäviäjoja erään tieteenalan vaiheista*. Poliitiikan tutkimuksen laitoksen rauhan- ja kehitystutkimuksen yksikön julkaisu 44. Tampere: Tampereen yliopiston jäljennepalvelu.
- Aron, Raymond (1981), *Peace and War. A Theory of International Relations*. Malabar: Robert E. Krieger Publishing Company.
- Arthur, Charles (1994), ”Ground rules for the games nations play”. *New Scientist*, Vol. 144, No. 1948, 6-7.
- Ashley, Richard K. (1981), ”Political Realism and Human Interests”. *International Studies Quarterly* Vol. 25, No. 2, 204-236.
- Ashworth, Lucian M. (2002), ”Did the Realist-Idealist Great Debate Really Happen? A Revisionist History of International Relations”. *International Relations*, Vol. 16, No. 1, 33-51.
- Atroushi, Alex. ”Bloody Friday. Chemical massacre of the Kurds by the Iraqi regime.” 13.1.2005. [WWW-dokumentti]. <<http://www.kdp.pp.se/chemical.html>>
- ”Background Note: South Korea.” Yhdysvaltojen ulkoministeriön maaraportti. Luettu 20.8.2005. [WWW-dokumentti]. <<http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/2800.htm>>

- Barkawi, Tarak (2004), "On the Pedagogy of 'small wars'". *International Affairs*, Vol. 90, No. 1, 19-37.
- Bashir, Ala – Lars Sigurd Sunnanå (2004), *Saddamin uskottu*. Helsinki: Otava.
- BBC, "Iraq war illegal, says Annan". Uutinen 16.9.2004.
<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/3661134.stm>
- BBC, "Saddam 'wins 100% of vote'". Uutinen 16.10.2002.
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/2331951.stm>
- BBC, "US hands back power in Iraq". Uutinen 28.6.2004.
<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/3845517.stm>
- Bennett, Peter G. (1995): "Modelling Decisions in International Relations: Game Theory and Beyond". *Mershon International Studies Review* 39, s. 19-52.
- Bennett, D. Scott – Allan C. Stam (2000), "A Universal Test of an Expected Utility Theory of War". *International Studies Quarterly*, Vol. 44, No. 3, 451-480.
- Bennis, Phyllis. "Reading the Elections." 2.2.2005. Institute for Policy Studies. [WWW-dokumentti]. <<http://electroniciraq.net/news/1854.shtml>>
- Blix, Hans (2004), *Disarming Iraq. The Search for Weapons of Mass Destruction*. Lontoo: Bloombury.
- Bluth, Christoph (2004), "The British road to war: Blair, Bush and the decision to invade Iraq". *International affairs*, Vol. 80, No. 5, 871-892.
- Bowen, Wyn Q. – Joanna Kidd (2004), "The Iranian nuclear challenge". *International Affairs*, Vol. 80, No. 2, 257-276.
- Brams, Steven J. (1975): *Game Theory and Politics*. New York: Free Press.
- Bueno de Mesquita, Bruce (1985), "Risk, Power Distributions, and the Likelihood of War". *International Studies Quarterly*, Vol. 25, No. 4, 541-568.
- Bueno de Mesquita, Bruce – James D. Morrow – Ethan R. Zorick (1997), "Capabilities, Perception, and Escalation". *American Political Science Review*, Vol. 91, No. 1, 15-27.
- Bull, Hedley (1995), *The Theory of International Politics, 1919-1969*. Teoksessa Der Derian, James (toim.), *International Theory. Critical Investigations*, 181-211. Lontoo: Macmillan.
- Burke, Anthony (2004), "Just war or ethical peace? Moral discourses of strategic violence after 9/11". *International Affairs*, Vol. 80, No. 2, 329-353.
- Bush, George H. W., "White House Briefing. Press conference By President George Bush". Lehdistötilaisuus 16.4.1991. <<http://middleeastreference.org.uk/bushlifting.html>>

- Butterfield, Herbert (1966), *The Balance of Power*. Teoksessa Butterfield, Herbert – Martin Wight (toim.), *Diplomatic Investigations. Essays in the Theory of International Politics*, 132-148. Lontoo: George Allen & Unwin.
- Carr, Edward Hallett (1951), *The Twenty Years' Crisis. An Introduction to the Study of International Relations*. Lontoo: Macmillan.
- Chipman, John. Lehdistötiedote 9.9.2002 teoksen IISS Strategic Dossier – Iraq's Weapons of Mass Destruction: A Net Assessment julkaisutilaisuudessa.
<<http://www.iiss.org/confStatement.php?confID=3>>
- Cirincione, Joseph – Jon B. Wolfsthal – Miriam Rajkumar (2002), *Deadly Arsenals: Tracking Weapons of Mass Destruction*. Luku 16: "Iraq". Washington: Carnegie Endowment for International Peace.
<[http://www.ceip.org/files/projects/npp/resources/DeadlyArsenals/chapters%20\(pdf\)/16-Iraq.pdf](http://www.ceip.org/files/projects/npp/resources/DeadlyArsenals/chapters%20(pdf)/16-Iraq.pdf)>
- Cirincione, Joseph – Jessica T. Mathews – George Perkocih – Alexis Orton (2004), *WMD in Iraq. Evidence and Implications*. Washington: Carnegie Endowment for International Peace.
<<http://www.carnegieendowment.org/files/Iraq3FullText.pdf>>
- Clark, Wesley (2003), *Winning Modern Wars. Iraq, Terrorism, and the American Empire*. New York: PublicAffairs.
- Clark, William. "Revisited – The Real Reasons for the Upcoming War With Iraq: A Macroeconomic and Geostrategic Analysis of the Unspoken Truth". Tammikuu 2003. [WWW-dokumentti]. <<http://www.ratical.org/ratville/CAH/RRIraqWar.html>>
- Cordesman, Anthony H. (2003), *The Iraq War. Strategy, Tactics, and Military Lessons*. Center for Strategic and International Studies, Significant Issues Series, Vol. 25, No. 5. Washington: The CSIS Press.
- Cordesman, Anthony H. (2004), *The War after the War: Strategic Lessons of Iraq and Afghanistan*. Center for Strategic and International Studies, Significant Issues Series, Vol. 26, No. 4. Washington: The CSIS Press.
- Corn, David (2004), "The Blame Game". *The Nation*, Vol. 278, No. 8, 13-15.
- Dacey, Raymond – Lisa Carlson (1996): "The Normative, Behavioral and Prescriptive Problems of Game Theory in International Relations". *Mershon International Studies Review* 40, 161-170.
- Der Derian, James (1995), Introduction: Critical Investigations. Teoksessa Der Derian, James (toim.), *International Theory. Critical Investigations*, 1-11. Lontoo: Macmillan.
- Dixit, Avinash – Barry Nalebuff (1991), *Thinking Strategically. The Competitive Edge in Business, Politics, and Everyday Life*. New York: W. W. Norton & Company.

- Duelfer, Charles. 30.9.2004. *Comprehensive Report of the Special Advisor to the Director of Central Intelligence on Iraq's Weapons of Mass Destruction*. Vol. 1, osa "Regime Strategy and WMD Timeline Events". [WWW-dokumentti].
<http://www.cia.gov/cia/reports/iraq_wmd_2004/WMD_Timeline_Events.html>
- Duelfer, Charles. 30.9.2004a. *Comprehensive Report of the Special Advisor to the Director of Central Intelligence on Iraq's Weapons of Mass Destruction*. Vol. 1, luku "Regime Strategic Intent". <http://www.foia.cia.gov/duelfer/Iraqs_WMD_Vol1.pdf>
- Duelfer, Charles. 30.9.2004b. *Comprehensive Report of the Special Advisor to the Director of Central Intelligence on Iraq's Weapons of Mass Destruction*. Vol. 1, luku "Regime Finance and Procurement". <http://www.foia.cia.gov/duelfer/Iraqs_WMD_Vol1.pdf>
- Duelfer, Charles. 30.9.2004c. *Comprehensive Report of the Special Advisor to the Director of Central Intelligence on Iraq's Weapons of Mass Destruction*. Vol. 3, luku "Biological Warfare". <http://www.foia.cia.gov/duelfer/Iraqs_WMD_Vol3.pdf>
- Duelfer, Charles. 30.9.2004d. *Comprehensive Report of the Special Advisor to the Director of Central Intelligence on Iraq's Weapons of Mass Destruction*. Vol. 3, luku "Iraq's Chemical Warfare Program". <http://www.foia.cia.gov/duelfer/Iraqs_WMD_Vol3.pdf>
- Dunne, Timothy (1997), Realism. Teoksessa Baylis, John – Steve Smith (toim.), *The Globalization of World Politics. An Introduction to International Relations*. Oxford: Oxford University Press.
- Easton, Brian. "Iraq, Oil and the US Dollar". 12.4.2003. [WWW-dokumentti].
<<http://www.eastonbh.ac.nz/article374.html>>
- Eckhard, Fred, "Highlights of the Noon Briefing". YK:n pääsihteerin puhemiehen tekemä tiivistelmä. 16.9.2004. [WWW-dokumentti].
<http://www.un.org/News/oss/hilites/hilites_arch_view.asp?HighID=121>
- Ekéus, Rolf. 28.7.2002. Haastattelu Ruotsin radion ohjelmassa "God morgon, världen". Per Klevnasin puhtaaksikirjoitus: *Interview with Rolf Ekeus; manipulation of UNSCOM by US*. [WWW-dokumentti]. <<http://www.casi.org.uk/discuss/2002/msg01070.html>>
- El-Baradei, Mohamed. 7.3.2003. *The Status of Nuclear Inspections in Iraq: An Update*. [WWW-dokumentti]. <<http://www.un.org/News/dh/iraq/elbaradei-7mar03.pdf>>
- Feldman, Noah (2004), *What We Owe Iraq. War and the Ethics of Nation Building*. Princeton: Princeton University Press.
- Finus, Michael (2001), *Game theory and International Environmental Cooperation*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Firzli, Nicola (1981) (toim.), *The Iraq-Iran Conflict*. Pariisi: Monde Arabe.
- Fudenberg, Drew – Jean Tirole (1998): *Game Theory*. Cambridge: MIT Press.
- Gellman, Barton, "Annan Suspicious of UNSCOM Role." Uutinen. Washinton Post 6.1.1999.

- Gellman, Barton, "U.S. Spied on Iraq Via U.N." *Uutinen*. Washinton Post 2.3.1999.
- Gibbons, Robert (1992): *A Primer in Game Theory*. Lontoo: Harvester Wheatsheaf.
- Gokay, Bulent. "War in Iraq, 'petro-dollar' and the challenge by euro". 30.4.2004. [WWW-dokumentti]. <<http://middleeastinfo.net/article4398.html>>
- Gordon, Philip H. – Jeremy Shapiro (2004), *Allies at War. America, Europe, and the Crisis over Iraq*. New York: McGraw-Hill.
- Hargreaves Heap, Shaun P. – Yanis Varoufakis (2004), *Game Theory. A Critical Text*. Toinen painos. Lontoo: Routledge.
- Helsingin Sanomat, "Taloustieteen Nobel peliteoreetikoille". *Uutinen* 10.10.2005.
- Hersh, Seymour M. (2004), *Chain of Command. The Road from 9/11 to Abu Ghraib*. New York: HarperCollins.
- Herz, John H. (1981a), "Political Realism Revisited". *International Studies Quarterly* Vol. 25, No. 2, 182-197.
- Herz, John H. (1981b), "Response". *International Studies Quarterly* Vol. 25, No. 2, 201-203.
- Hiro, Dilip (2003), *War without End. The Rise of Islamist Terrorism and Global Response*. Lontoo: Routledge.
- Hobbes, Thomas (1987), *Leviathan*. Lontoo: Dent.
- Hobbes, Thomas (1999), *Leviathan eli kirkollisen ja valtiollisen yhteiskunnan aines, muoto ja valta*. Juva: WSOY.
- Hobsbawm, Eric (1994), *Nationalismi*. Sivilisaatiohistoria-sarja. Tampere: Vastapaino.
- Hollis, Martin – Steve Smith (1992), *Explaining and Understanding International Relations*. Oxford: Clarendon Press.
- Hughes, Barry B. (1991), *Continuity and Change in World Politics. The Clash of Perspectives*. New Jersey: Prentice-Hall.
- IISS (The International Institute for Strategic Studies). 11.5.2003. *Iraq War: Analysis and Review. Events from 11 September 2001 to 9 February 2003*. [WWW-dokumentti]. <<http://www.iiss.org/iraqCrisis-more.php?itemID=26>>
- "Iraq's Weapons of Mass Destruction. The Assessment of the British Government." <http://news.bbc.co.uk/nol/shared/spl/hi/middle_east/02/uk_dossier_on_iraq/pdf/iraqdossier.pdf>
- Jamail, Dahr. "Hollow Election Held on Bloody Day." *Inter Press Service*. 30.1.2005. [WWW-dokumentti]. <<http://electroniciraq.net/news/1838.shtml>>

- Jeppesen, Tim – Per Andersen (1995), *Environmental Policy as Games – a Story of the Problems and Some of the Solutions*. European Studies Discussion Paper, No. 14. Odense: Odense University.
- Kalliomäki, Seppo (1996), *Blck Jack – pelikenttänä Persianlahti*. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Katzman, Kenneth (2003a), Iraq: Compliance, Sanctions, and U.S. Policy. Teoksessa: Jeffries, Leon M. (toim.), *Iraq: Issues, Historical Background, Bibliography*, s. 35-50. New York: Nova Science Publishers.
- Katzman, Kenneth (2003b), Iraq: Oil-For-Food Program and International Sanctions. Teoksessa: Jeffries, Leon M. (toim.), *Iraq: Issues, Historical Background, Bibliography*, s. 69-82. New York: Nova Science Publishers.
- Katzman, Kenneth (2003c), Iraq: U.S Efforts to Change the Regime. Teoksessa: Jeffries, Leon M. (toim.), *Iraq: Issues, Historical Background, Bibliography*, s. 109-120. New York: Nova Science Publishers.
- ”Kay Sera”. Pääkirjoitus. *New Republic*, 16.2.2004.
- Kegley, Charles W. Jr. – Eugene R. Wittkopf (2001), *World Politics. Trend and Transformation*. Kahdeksas painos. Boston: Bedford/St. Martin’s.
- Keohane, Robert (1995), International Institutions: Two Approaches. Teoksessa Der Derian, James (toim.), *International Theory. Critical Investigations*, 279-307. Lontoo: Macmillan.
- Kivimäki, Timo (1989), *Australian ja Yhdysvaltojen turvallisuuspoliittinen yhteistyö. Peliteoreettinen analyysi ja evaluaatio Australian liittolaispolitiikan teleologisista motiiveista*. Lisensiaattityö. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Korhonen, Pekka (1983), *Hans Morgenthau. Intellektuaalinen historia*. Jyväskylän yliopiston valtio-opin laitoksen julkaisuja No. 46. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Krepps, Andrew. ”Iraq's WMD Programs: A Comparison of Assessments”. 11.10. 2002. [WWW-dokumentti]. <<http://www.ceip.org/files/nonprolif/templates/article.asp?NewsID=3809>>
- Lagerspetz, Eerik (1996), Maailmanpolitiikan etiikkaa Augustinuksesta Hegeliin. Teoksessa: Lagerspetz, Eerik – Heikki Patomäki – Juha Räikkä, *Maailmanpolitiikan moraali*, 7-48. Helsinki: Edita.
- Laitinen, Kari (1999), *Turvallisuuden todellisuus ja problematiikka. Tulkintoja uusista turvallisuuksista kylmän sodan jälkeen*. Studia Politica Tamperensis No. 7. Tampere: Tampereen yliopisto. Poliitiikan tutkimuksen laitos.
- Laver, Michael – Norman Schofield (1990), *Multiparty Government: the Politics of Coalition in Europe*. Basingstoke: Macmillan.
- LeoGrande, William M. (1998), ”From Havana to Miami: U.S. policy as a two-level game”. *Journal of Interamerican Studies & World Affairs*, Vol. 40, No. 1, 67-83.

- Lippman, Thomas W. – Barton Gellman. "U.S. Says It Collected Iraq Intelligence Via UNSCOM." Uutinen. Washington Post 8.1.1999.
- Litwak, Robert S. (2000), *Rogue States and U.S. Foreign Policy. Containment after the Cold War.* Washington: Woodrow Wilson Center Press.
- Luke, Timothy (1989), "What's Wrong with Deterrence?" A Semiotic Interpretation of National Security Policy. Teoksessa: Der Derian, James – Michael J. Shapiro (toim.), *International/Intertextual Relations. Postmodern Readings of World Politics*, 207-229. New York: Lexington.
- Lynch, Colum, "US Used UN to Spy on Iraq, Aides Say." Uutinen. Boston Globe 6.1.1999.
- Machiavelli, Niccolò (1999), *Ruhtinas.* Kuudes painos. Juva: WSOY.
- Majeski, Stephen J – Shane Fricks (1995), "Conflict and Cooperation in International Relations". *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 39, No. 4, 622-645.
- Mann, Michael (2003), "Incoherent Empire". Lontoo: Verso.
- Marr, Phebe (2004), *The Modern History of Iraq.* Boulder: Westview Press.
- Matthews, Robert (1998), "Don't get even, get mad". *New Scientist*, Vol. 160, No. 2155, 26-31.
- Matthews, Robert (2000), "We can work it out". *New Scientist*, Vol. 166, No. 2241, 36-41.
- Mastanduno, Michael (2000), A realist view: three images of the coming international order. Teoksessa Paul, T.V. – John A. Hall (toim.), *International Order and the Future of World Politics*, 19-40. Cambridge: Cambridge University Press.
- McCain, Roger A. (2004), *Game Theory. A Non-Technical Introduction to the Analysis of Strategy.* Mason: Thompson/South-Western.
- McHugh, Lois (2003), Iraq: Humanitarian Needs, Impact of Sanctions, and the "Oil for Food" Program. Teoksessa: Jeffries, Leon M. (toim.), *Iraq: Issues, Historical Background, Bibliography*, s. 59-68. New York: Nova Science Publishers.
- McLaughlin, Martin. 18.12.1998. *UNSCOM aided Pentagon targeting. Controversy mounts over role of UN inspectors in Iraq.* [WWW-dokumentti].
<<http://www.wsws.org/news/1998/dec1998/iraq-d18.shtml>>
- McMillan, John (1992): *Games, Strategies, and Managers.* Oxford: Oxford University Press.
- Metz, Helen Chapin (2003), Iraq: A Country Study. Teoksessa: Jeffries, Leon M. (toim.), *Iraq: Issues, Historical Background, Bibliography*, s. 123-188. New York: Nova Science Publishers.
- Milner, Helen V. (1997), *Interests, Institutions, and Information. Domestic Politics and International Relations.* Princeton: Princeton University Press.

- Morgenthau, Hans (1995), *The Intellectual and Political Functions of Theory*. Teoksessa Der Derian, James (toim.), *International Theory. Critical Investigations*, 36-52. Lontoo: Macmillan.
- Morgenthau, Hans (1978), *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. Viides painos. New York: Alfred A. Knopf.
- Morgenthau, Hans (1993), *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. Kuudes Kenneth W. Thompsonin uudistama ja lyhentämä painos. Boston: McGraw-Hill.
- Morris, Peter (1994): *Introduction to Game Theory*. New York: Springer.
- Morrow, James D. (1994): *Game Theory for Political Scientists*. Princeton: Princeton University Press.
- Mäkinen, Reijo (1993), *Presidentti Kennedyn kommunikaation rationaalisuus ja strategiset siirrot Kuuban kriisin aikana*. Pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto
- Nicholson, Michael (2002), *International Relations. A Concise Introduction*. Toinen painos. Basington: Palgrave.
- Niebuhr, Reinhold (1986), *The Essential Reinhold Niebuhr: selected essays and addresses*. New Haven: Yale University Press.
- Niou, Emerson M. S. – Peter C. Ordeshook (1987), ”Preventive War and the Balance of Power. A Game-Theoretic Approach”. *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 31, No. 3, 387-419.
- Nurmi, Hannu (1978): *Johdatus päätös- ja peliteoriaan*. Jyväskylä: Gaudeamus.
- Nurmi, Hannu (1998): *Rational Behaviour and the Design of Institutions: Concepts, Theories and Models*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Olson, William C. – A. J. G. Groom (1991), *International Relations Then and Now. Origins and Trends in Interpretation*. Lontoo: HarperCollins Academic.
- Parenti, Christian (2004), *The Freedom. Shadows and Hallucinations in Occupied Iraq*. New York: The New Press.
- Paul, James A., ”Oil Companies in Iraq: A Century of Rivalry and War”. 26.11.2003. [WWW-dokumentti]. <<http://www.globalpolicy.org/security/oil/2003/2003companiesiniraq.htm>>
- Pelletière, Stephen (2004), *America’s Oil Wars*. Westport: Praeger.
- Pike, John (sivujen ylläpitäjä). ”Iran-Iraq War (1980-1988)”. 27.4.2005. [WWW-dokumentti]. <<http://www.globalsecurity.org/military/world/war/iran-iraq.htm>>
- Pollack, Kenneth M. (2002), *The Threatening Storm. The Case for Invading Iraq*. New York: Random House.

- Prados, Alfred B. (2003), *Iraq: Post War Challenges and U.S. Responses, 1991-1998*. Teoksessa: Jeffries, Leon M. (toim.), *Iraq: Issues, Historical Background, Bibliography*, s. 83-108. New York: Nova Science Publishers.
- Prados, Alfred B. – Kenneth Katzman (2003), *Iraq-U.S. Confrontation*. Teoksessa: Jeffries, Leon M. (toim.), *Iraq: Issues, Historical Background, Bibliography*, s. 11-27. New York: Nova Science Publishers.
- Purdum, Todd S. – Patrick E. Tyler, ”Top Republicans Break With Bush on Iraq Strategy”. Uutinen. New York Times 16.8.2002.
- Putnam, Robert (1988), ”Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Games.” *International Organization* Vol. 42, No 3, 427-460.
- Rai, Milan (2002), *War Plan Iraq. Ten Reasons Against War on Iraq*. Lontoo: Verso.
- Raiffa, Howard – John Richardson – David Metcalfe (2002), *Negotiation Analysis. The Science and Art of Collaborative Decision Making*. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press.
- Rangwala, Glen. Luettu 4.5.2005. ”The Myth that all Iraq needs to do to lift sanctions is comply with weapons inspectors”. [WWW-dokumentti].
<<http://middleeastreference.org.uk/mythoflifting.html>>
- Rapoport, Anatol – Albert M. Chammah (1965): *Prisoner's Dilemma. A Study in Conflict and Cooperation*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Record, Jeffrey (2004), *Dark Victory. America's Second War Against Iraq*. Annapolis: Naval Institute Press.
- Risse, Thomas (2000), ”’Let’s Argue!’: Communicative Action in World Politics”. *International Organization*, Vol 54, No. 1, 1-39.
- Ritter, Scott – William Pitt (2002), *War on Iraq. What Team Bush Doesn't Want You to Know*. Lontoo: Profile Books.
- Romp, Graham (1997): *Game Theory. Introduction and Applications*. Oxford: Oxford University Press.
- Rousseau, Jean-Jacques (1997), *Yhteiskuntasopimuksesta eli valtio-oikeuden johtavat aatteet*. Kolmas painos. Hämeenlinna: Karisto.
- Rutherford, Paul (2004), *Weapons of Mass Persuasion. Marketing the War against Iraq*. Toronto: University of Toronto Press.
- Räikkä, Juha (1989), ”Hans Morgenthau moraalisenä opettajana”. *Politiikka* 2, 88-99.
- Salih, Khaled (1996), *State-Making, Nation-Building and the Military: Iraq, 1941-1958*. Göteborg Studies in Politics 41. Göteborg: Göteborg University.
- Schelling, Thomas C. (1966), *Arms and Influence*. New Haven: Yale University Press.

- Schelling, Thomas C. – Morton H. Halperin (1985), *Strategy and Arms Control*. Washington, Pergamon-Brassys's.
- Schelling, Thomas C. (1960), *The Strategy of Conflict*. Cambridge: Harvard University Press.
- Schmidt, Brian C. (2002), "Anarchy, World Politics and the Birth of a Discipline: American International Relations, Pluralist Theory and the Myth of Interwar Idealism". *International Relations*, Vol. 16, No. 1, 9-31.
- Scoblic, J. Peter. 19.7.1999. *The Lessons and Legacy of UNSCOM: An Interview With Ambassador Richard Butler*. [WWW-dokumentti].
<http://www.armscontrol.org/act/1999_06/rbjun99.asp>
- Sharma, Sohan – Sue Tracy – Surinder Kumar, "The Invasion of Iraq: Dollar vs Euro. Re-denominating Iraqi oil in U. S. dollars, instead of the euro". Helmikuu 2004. [WWW-dokumentti]. <http://www.thirdworldtraveler.com/Iraq/Iraq_dollar_vs_euro.html>
- Shubik, Martin (1975), *Games for Society, Business and War. towards a Theory of Gaming*. New York: Elsevier.
- Simon, Herbert A. (1983), *Models of Bounded Rationality. Behavioral Economics and Business Organization (Vol. 2)*. Cambridge: MIT Press.
- Smidovich, Nikita. 22.8.1995. *Notes on a meeting between Hussein Kamal and UNSCOM and IAEA*. [WWW-dokumentti]. <<http://www.un.org/Depts/unmovic/documents/hk.pdf>>
- Smith, Steve (1997), New Approaches to International Theory. Teoksessa Baylis, John – Steve Smith (toim.), *The Globalization of World Politics. An Introduction to International Relations*, 165-190. Oxford: Oxford University Press.
- Smith, Steve (1995), The Self-Images of a Discipline: A Genealogy of International Relations Theory. Teoksessa Booth, Ken – Steve Smith (toim.), *International Relations Theory Today*, 1-37. Cambridge: Polity Press.
- Snidal, Duncan (1985), "The Game Theory of International Politics". *World Politics*, Vol. 38, 25-57.
- Snyder, Richard C. (1965), Game Theory and the Analysis of Political Behavior. Teoksessa Rosenau, James N. (toim.), *International Politics and Foreign Policy. A Reader in Research and Theory*, 381-390. New York: The Free Press.
- Spear, Joanna (1997), Arms and Arms Control. Teoksessa White, Brian – Richard Little – Michael Smith (toim.), *Issues in World Politics*, 111-133. Lontoo: MacMillan.
- Stone, Randall W. (2001), "The Use and Abuse of Game Theory in International Relations. The Theory of Moves". *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 45, No. 2, 216-244.
- Ståhl, Ingolf (1983): "What is Operational Gaming?". Teoksessa Ståhl Ingolf (toim.): *Operational Gaming. An International Approach*. Oxford: Pergamon Press.

- Symonds, Peter. 24.12.1998. *Agents provocateur: the activities of Richard Butler and UNSCOM*. [WWW-dokumentti]. <<http://www.wsws.org/news/1998/dec1998/but-d24.shtml>>
- Takeyh, Ray (2003), "Iran's Nuclear Calculations". *World Policy Journal*, Vol. 20, No. 2, 21-28.
- Thukydides (1964), *Peloponnesolaissota*. Nide II, kirjat V - VIII. Porvoo: WSOY.
- Turvallisuusneuvoston päätöslauselmat 487, 660, 661, 678, 686, 687, 707, 1284 ja 1441. <<http://www.un.org/documents/scres.htm>>
- UNMOVIC. 28.2.2003. *Twelfth quarterly report of the Executive Chairman of the United Nations Monitoring, Verification and Inspection Commission in accordance with paragraph 12 of Security Council resolution 1284 (1999)*. YK:n dokumentti S/2003/232. [WWW-dokumentti]. <http://www.un.org/Depts/unmovic/new/documents/quarterly_reports/s-2003-232.pdf>
- UNMOVIC. 30.5.2003. *Thirteenth quarterly report of the Executive Chairman of the United Nations Monitoring, Verification and Inspection Commission in accordance with paragraph 12 of Security Council resolution 1284 (1999)*. YK:n dokumentti S/2003/580. [WWW-dokumentti]. <http://www.un.org/Depts/unmovic/new/documents/quarterly_reports/s-2003-580.pdf>
- Vega-Redondo, Fernando (2003), *Economics and the Theory of Games*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wagner, Christopher. "War and Social Upheaval: Iran-Iraq War (1980-88)" 22.11.2002. [WWW-dokumentti]. <<http://histclo.hispeed.com/essay/war/iraq/war-iiw.html>>
- Wagner, R. Harrison (1983), "The Theory of Games and the Problem of International Cooperation". *American Political Science Review*, Vol. 77, No. 2, 330-346.
- Walker, R. B. J. (1987), "Realism, Change, and International Political Theory". *International Studies Quarterly* Vol. 31, No. 1, 65-86.
- Waltz, Kenneth N. (1979), *Theory of International Politics*. New York: McGraw-Hill.
- Wight, Martin (1966), The Balance of Power. Teoksessa Butterfield, Herbert – Martin Wight (toim.), *Diplomatic Investigations. Essays in the Theory of International Politics*, 149-175. Lontoo: George Allen & Unwin.
- Weber, Max (1991), Politics as a Vocation. Teoksessa Gerth H. H. – C. Wright Mills (toim.), *From Max Weber: Essays in Sociology*, 77-128. Lontoo: Routledge.
- Widgrén, Mika (1993), *Kansallinen vaikutusvalta Euroopan yhteisön päätöksenteossa*. Elinkeinoelämän tutkimuslaitos. Sarja C, no. 64. Helsinki: Taloustieto.
- Widgrén, Mika (1995), *A voting power analysis of supranational and national influence in the EU*. Eurooppa-instituutin keskusteluaiheita, no. 3. [Turku: Eurooppa-instituutti.]

- Widgrén, Mika (1994), *Voting rule reforms in the EU Council: needs, means and consequences*. Elinkeinoelämän tutkimuslaitos, keskustelunaiheita, no. 483. Helsinki: Elinkeinoelämän tutkimuslaitos.
- Wolfers, Arnold (1962), *Discord and Collaboration. Essays on International Politics*. Baltimore: The Johns Hopkins Press
- Wood, Steward – Iain McLean (1995): "Recent Work in Game Theory and Coalition Theory". *Political Studies* 43, 703-717.
- Woodward, Bob (2002), *Bush at War*. New York: Simon & Schuster.
- Woodward, Bob (2004), *Plan of Attack*. New York: Simon & Schuster.
- World Messenger. "U.S. Weapons, War History, Corporate Deals, Oil Suppliers, Nukes, Statistics and Facts". 2003. [WWW-dokumentti].
<<http://www.worldmessenger.20m.com/weapons.html>>
- Yost, David S. (2004), "The US Nuclear Posture Review and the NATO Allies". *International Affairs*, Vol. 80, No. 4, 705-729.
- Yrjönsuuri, Mikko (2003), *Roistovaltion raunioilla. Filosofinen arvio Irakin sodasta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Zanders, Jean Pascal (2000), "The Proliferation of Biological Weapons: A Threat Assessment". *Disarmament Forum*, No. 4 Biological Weapons: from the BWC to biotech, 7-18. UNIDIR.
- Zeev, Maoz – Allison Astorino (1992), "Waging War, Waging Peace: Decision Making and Bargaining in the Arab-Israeli Conflict, 1970-1973". *International Studies Quarterly*, Vol. 36, No. 4, 373-399.
- Žižek, Slavoj (2004), *Iraq: The Borrowed Kettle*. Lontoo: Verso.